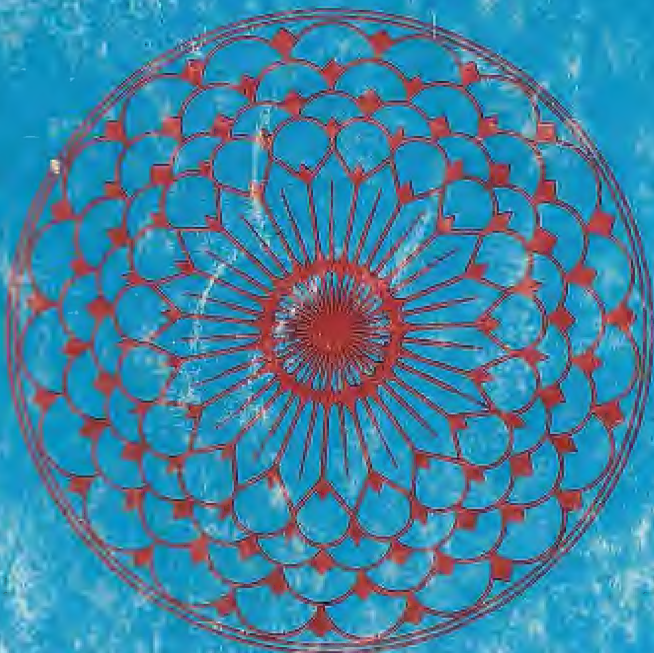
ÂTİYYE-İ SÜBHÂNİYE

(YÜCE ALLÂH'IN İHSÂNI)

Gavsü'l Âzam
ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ

Mütercim ve Şârih
Cabbarzâde Mehmet Ârif

SADELEŞTİREN:
EMEKLİ KAYMAKAM
MELİH

Âtiyye-i Sübhâniye

Bu sâhanın sâhibi azîz büyüklerimize ithâf olunur.

ULUÇINAR YAYINLARI: 4

Nâşir:

BEKİR ULUÇINAR

Dağıtım :

GEYLÂNÎ TİCÂRET

Merkez :

Çankırı Cad. YIBA Çarşısı Kat 2 No. 531
Tel: 24 36 91 ANKARA

İstişâre ve
İrtibat Bürosu:

Cağaloğlu Ankara Cad. Tasvire Han kat 1, No. 13
Tel: 28 43 65 İSTANBUL

Ayrıca isteme adresi:

P.K. 75. Kızıltoprak - Kadıköy - İstanbul.

Dizgi - Baskı:

Eskin Matbaası - 1976

Âtiyye-i Sübhâniye

(YÜCE ALLAH'IN İHSÂNI)

GAVSÜ'L - ÂZAM ABDÜLKÂKİR GEYLÂNÎ

Mütercim ve Şârih:

CEBBÂRZÂDE MEHMED ÂRİF İBNİ ŞÂKİR

Sâdeleştiren:

Melih YULUĞ

(Emekli Kaymakam)

İSTANBUL
1976

Bu kitâbı, sebeb-i feyzîm, maddî ve mânevî ilticâgâhım, mürşîdim Ahmed Baba'nın (Ahmed Saadet Giray) ve 1957 senesinde bu eseri bize hediye etmek lûtfunda bulunan Melâmî hülefâsından merhûm Süreyyâ Beyefendinin rûh-ı âlâlarına ithâf ederim.

Bekir Uluçınar

GAVSÜ'L - ÂZAMIN YÜCE HUZÛRUNA

Her velîde tam kemâlile tecelli etti Hak,
Sen de ol ekmel tecelli şâhısın ey nesl-i pâk,
Ayrı bir vâsfın da varkim sen görüştün Hak ile,
Sırrına hayran kalır ol Kelîmullah bile,
Hazreti Mûsâda zâhirdi tecelli neşvesin,
Ol tecelli hem göründü nûr-ı vechinden senin
Gavsü'l - Âzam lenterâni neylesin ki zâtına,
Tâ ezelden hep terâni derdi ma'şûkun sana,
Âşinâ-i vahdetin yoktur hicâbı, perdesi,
Lenterâniden terâni der sana dostun sesi,
Kudretim yetmez seni methe benim mümtâz velî
Çün Habîb-i Kibriyâdır metheden daim seni.

Melih YULUĞ

TAKDİM

CEBBÂRZÂDE MEHMED ÂRİF BEYİN HAYAT HİKÂYESİ

Hayat hikâyesini ve başlıca eserlerini aşağıya dercettiğimiz Âtiyye-i Sübhâniye müellifi Şâkirzade Mehmed Ârif Beyin pâk rûhlarına Fâtihâ ithafından sonra okurlarımıza son asır şâirlerinden olan bu yüce zâtı biraz tanıtalım. Son asır şâirlerinden Mehmed Ârif Bey, Cebbârzadelerden Şâkir Efendinin oğludur. Şiir kudretinin yanında çok derin bir tasavvuf bilgisine, hem de onun kaaline değil hâline vâkıf bir âriftir. Esasen Âtiyye-i Sübhâniyenin mukaddimesinde Gavsü'l - Âzamın rûhaniyetinden istimdât ederken gösterdiği ihlâs ve içtenlik yüce mertebesinin şâhididir. Hüdâ-yi Lemyezelin Gavsü'l - Âzamla mükalâmat-ı ilâhiyesi (ilâhî konuşması) demek olan Risâle-i Gavsiyede elfâzın arkasındaki esrârı ne dakik bir vüsûkla anlattığı da elbet erbâbının nazarlarından kaçmaz. Kitabın mukaddimesinde gösterdiği tevazû, kendine yokluğu düstur ittihaz eden her velîye, her ârife hâs tavırlardandır. O da katre-i âcz içre cilve eylemekte ise de katrasında iki âlemin esrârı gizlenmektedir. Mevt-i ihtiyârî bahsini anlatırken gösterdiği kudret bu mebhasta öyle kulak dolması ile yetişmiş bir zât olmadığını da açıklamaktadır. Ârif Beyin kanımızca seyr-i sülûkun belli mertebelerini ge-

çen âriflerden olduğu şüphe götürmez. Risâle-i Gavsiyeyi, duymayan bir kimsenin yazması, hele hele şerh etmesi mümkün de değildir. Bu bakımdan Cebbârzadenin Âtiyye-i Sübhâniyedeki himmeti asırlarca onu okuyan din kardeşlerimizce minnetle anılacaktır. Yukarıda da bir nebze işâret ettiğimiz gibi son asır şâirlerinden olan Mehmed Ârif Bey, Boğaziçinde Baltalimanında doğmuştur. Mekteb-i İrfân'da tahsilini bitirdikten sonra «Bâbıâli» ve «Bâb-ı Seraskerî» kalemlerinde kâtiplik etdi. Bilâhare kendi isteğiyle tekaüd oldu. Kitab yazmakla iştigal etti. 15 Muharrem 1339 (1923) de yüz yaşını geçkin olduğu hâlde Çengelköyünde Bekâr Deresinde müsteciren oturduğu evde vefât etti. Vâsiyeti mucibince Nakkaş kabristanına defnedildi. Ârif Beyin kaleme aldığı eserleri şunlardır: 1) Mevlid şerhi, 2) Hadîs-i Erbain şerhi, 3) Âtiyye-i Sübhâniye Şerhi Gavs-i Geylâniyye,4) Hazîne-i Nûr, 5) Terceme-i Fıkh-ı Geydani, 6) Güldeste-i İsmet (Osmanlı müellifleri), 7) Sünbül Sinanın manzûmesinin şerhi, 8) Şeyh Vefâ Nutku şerhi, 9) Tuhfe-i Şemsiye, 10) Ahmed Bedevî Nutku şerhi, 11) Şerhi Celb-i Sürûr, 12) Tuhfe-i Seyfiyye, 13) Zeyl-i Varidât, 15) Hezâin-i Envâr, 16) İslâm Tarihi.

Nâşir

TAKRÎZ

Hak Teâlâ Azze ve Cellenin tevfikini refik kılması ile (başarılı kılmasıyla) yayın alanına koyduğumuz, sâdeleştirilen Âtiyye-i Sübhâniye, Gavsü'l - Âzam Abdulkadir Geylânî Hazretlerinin Risâle-i Gavsiyeleri şerhidir. Risâle-i Gavsiyye dinî ve tasavvufî eserler arasında özel ve yüce bir yer işgal eder. Bu eserdeki hususiyet çok az eserde vardır. Bu âbide eserde Gavsü'l - Âzam bâzen Hak Teâlânın muhatabı, bâzen de Gavsü'l-Âzam mütekellim yâni Hak Teâlâya hitap eden olmaktadır. Böylece Hak Teâlâ ile velîsinin mükâlemelerine şâhit olmaktayız.

Muhiddin-i ibnül Arabî (K.S.)nin «Füsûsü'l-Hikem» ve «Fütûhât-ül - Mekkiye»si istisnâ edilirse bu vâsıfta eser yoktur. Bu eser akıl ve tefekkür mahsulü olmayıp yüce bir velînin keşiflerini ihtivâ eder.

Yüce Gavs-i Samedani için «lenterâni» den terani sırrı gibi kelîmullah olmak sırrı da aşikâr olmaktadır. İşte Abdulkadir Geylânî Hazretleri böyle seçkin bir velî ve zamanının kutbudur.

«Kaleli» bana dedi ki ve «kultü» dedim ki, gibi velâyet mertebesine yaraşan mütevazi ifâdeler arasında uçsuz, bucaksız esrâr âlemi gizlidir. Peygamber-i Zîşân (S.A.V.) Efendimizin «ulemai ümmeti keenbiyâi beni - isrâil» hadîs-i şerîfleri esrârı da Risâle-i Gavsiyyede zâhir olmaktadır. Şöyle ki Hz. Mûsâ gibi Pîrimiz Heykel-i

Nûrânî, Hak Teâlâ ile görüşmek mutluluğuna erdiğini risâleleriyle bâsiret gözü ile görebilenlerin göz ve idrâklerine sermektedir.

Risâle-i Gavsiyye nice yüce ve ilâhî güzellikleri ihtiva ettiği gibi, onun şerhi olan Âtiyye-i Sübhâniyye de misli bulunmayan ilâhî hakikatları açıklamaktadır. Buna delîl olarak şu ulvî kelâmları zikredelim:

Hak Teâlânın Pîrimiz Gavs-i Samedâniye vâki hitâbları arasında yer alıp fakrın değerini anlatan şu kutsal kelâma bakın; Hak Teâlâ Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

«Yâ Gavsü'l - Âzam indimde fakir, bir şeyi bulunmayan yoksul kulum değildir; fakir o kimsedir ki, her dileği ind-i İlâhimde kabul olunur, derhal yerine getirilir. Kendisine tarafımdan kün (ol) emri verilen kulumdur.»

Bu hakikat Niyazii Mısrî hazretlerinin:

«Nefsini bilen erermiş bir tükenmez devlete,
Fakrı fahridir Niyâzi bil o devletten garaz.»

beytinin teyididir. Bunu da gizli hikmet hazînelerini bilen bilir.

Mevlânâ Celâleddin Rumî hazretleri de bu sırları şöyle açıklamaktadır:

«Benim sırrım, benim feryâdımdan âşikârdır. Ancak onu anlayacak idrak ve irfân sâhibi gerekir.»

Âtiyye-i Sübhâniye şârihi Mehmed Ârif ibni Şâkir Efendi Hazretlerinin Hazret-i Pîre âtfen ve ondan aldığı ilham-ı ilâhî ile mevt-i ihtiyârîyi anlatmaktadır. Ünlü ilham eseri olan Âtiyye-i Sübhâniyede bakın ihtiyârî mevt nasıl anlatılıyor. Hiç bir eserde bu sırrın böyle ârifâne bir icmâlini görmedim dersem, ancak hakikatı ifâde etmiş olurum.

«Lâmekân-ı binişân illerinin sâkinleri olan velîlerin sûver-i unsûriyyeleri aynen rûh olmuştur. Ölümleri kendi ellerindedir. Diler cisim, dilerlerse rûh şeklinde tecelli ederler. Bunun da en güzel misâlini yine Nebîler ve Velîler Sultanı Peygamberimiz Hazreti Muhammed (S.A.V.) de görebiliriz. Nebîler Sultânı, Fahr-i Kâinatın rûh-ı pâkini kabza gelen Azrâil (A.S.) ın kudreti bu görevi yerine getirmeğe yetmemiştir. Tâ ki Resûl-î Kibriyâ müsaade buyurduktan sonra rûh-ı münevverlerini kabza muktedir olabilmiştir.

İlm-i ledün uleması da vâris-i Muhammedî olmakla, onlar da bu sırra mazhardırlar. Nitekim Âtiyye-i Sübhâniyyedeki Şeyhü'l - Bakkalîn kıssası bunun en canlı örneğidir.

Ya eserdeki salâtın hakikatinden bahis buyuran şu kutsal kelâmlara nasıl hayran kalınmaz?

«Fekultü yâ Rabbi, eyyü's - salâti akrabü ileyke kaale fessalâtü'l-leti leyse fîhâ sivâi ve'l-musalli gâibün anhâ.»

Mübârek meâlleri şudur: «Yâ Rabbi, hangi namâz sana daha yakındır? diye süâl ettim diyen Hazreti Pîr'e Hak Teâlâ "Ya Gavs-ı Âzam, Bana en yakın olan namâz odur ki onda Benden gayrısı olmaya, namâz kılan da namâzda gâip ola"» buyurmuşlardır.

İşte Âtiyye-i Sübhâniyye böyle derin hakikatları açıklayan yüce bir eserdir. Bunun yayın alanına çıkması ile bir çok irfân teşnekânının susamış idrâklerine mânâ hazînelerinin açılacağı şüphesizdir.

Bu eseri neşir sâhasına koymakla Uluçınar Yayınlarının ârif nâşiri Bekir Uluçınar'ın irfân âlemine büyük hizmette bulunduğu şüphesizdir.

Yüksek Makina Mühendisi
Erdoğan FIRATLI

ABDÜLKADİR EL GİLÂNÎ (GEYLÂNÎ)

Geniş İslâm dünyâsında Sultânü'l - Evliyâ, Gavsü'l - Âzam, Zamanının Sâhibi, Gavs - ı Samedânî gibi isimlerle tesmiye edilen büyük velî ve âlim Abdülkadir Geylânî, Hicretin 470 inci yılında yâni 1077 senesinde Hazer denizinin güneyinde Geylân eyâletinin Nif köyünde dünyâtı teşrif etti, şereflendirdi (doğdu).

Hazreti Abdülkadir'in doğumu şerefine Cenâb-ı Hak o gece dünyâya gelen 1100 erkek çocuğa velâyet ihsân etmiştir.

Abdülkadir Geylânî'nin menâkıb ve silsilesi torunu Ebû Sâlih Nasr tarafından yazılmış olup ana ve baba cihetinden Peygamber (S.A.V.) soyuna bağlandığı, ana cihetinden Hz. Hüseyin'e (R.A.); baba cihetinden de Hz. Hasan (R.A.) ın torunu, hem seyyid hem de şerîf olduğu anlaşılmaktadır.

Seyyid Abdülkadir'in annesi sultân ailesinden Abdullah el - Şevme'nin kızı Fâtımâ'dır.
Abdülkadir'in babası: Muhiddin Ebû Muhammed bin Ebi Sâlih Zengi Dost'tur.

Abdülkadir Geylânî'nin ana rahminde şükrettiği ve doğumundan sonra bir çok fevkalâdelikler gösterdiği bilinmektedir. Çocukken doğruluğun timsâli idi. Büyüdüğü zaman da fazîletin temsilcisi olarak yaşadı.

18 yaşına kadar memleketinde kaldı. 18 yaşında tahsil için Bağdad'a gönderildi.

Bağdad'da El - Tebrizî'den sarf ve nahiv dersleri aldı.

Bağdad'da Hanbelî ve Şâfiî fıkhını tahsil etti.

Hazreti Abdülkadir'in 1095 yılından 1127 yılları arasında geçen ömrü hakkında tarihçiler fazla bilgi veremiyorlar. Ancak bu seneler içinde tasavvuf yoluna sülûk ettiği ve tarîkat erkânını yerine getirerek muhtelif çile ve derslerden geçtiği mervidir (söylenebilir). Büyük insânların yetişmesi de, büyük gayret ve çalışmayı gerektirir. Bu bakımdan Abdülkadir Geylânî'nin insânüstü kişiliğine güçlü ve kudretli öğretmenler muhâtab olabilirdi. Abdülkadir Geylânî'nin tarih kitaplarına aksetmeyip hususî mâhiyet arzeden bu 29 senelik hayat hikâyesi seyr-i sülûkun ikmali (tevhid terbiyesi) ile geçer. Bir ara İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Hazretlerinin türbedârlığını yaptığı ve yine bu yıllar içinde evlendiği bilinmektedir. Hazreti Abdülkadir, çok meşhur bir velî olan Ebû'l Hayr Muhammed bin Müslim el Dabbas'a mülâki olduktan sonra tasavvuf yolunda büyük bir gelişme gösterdi ve kısa zamanda mümtaz bir velî ve varlık olduğunu kabul ettirdi.

El Dabbas, Abdülkadir Geylânî'nin hayatında önemli bir yer işgal eder. Mânevî sırları ondan tederrüs etmiş ve El Dabbas kendi yerini ona terketmiştir. El Dabbas, kendisine mülâki olan Abdülkadir'e (Al - Bâzi'l Eşheb) elkabını vermiştir. Rivâyete göre; Hazreti Abdülkadir'in annesi çölde giderken bir haydut gürûhu tarafından çevrilir ve o sırada bir şâhin peydah olur. Şâhin haydutları kaçırtır ve Abdullah'ın kızı Fâtımâ-nın başındaki örtüyü alır. Aradan yıllar geçtikten sonra Abdülkadir Geylânî, El Dabbas'ın huzûrunda otur-

ken birdenbire şâhin ortaya çıkar ve El - Dabbas hemen Abdülkadir'e bakar. Bu bakışın mânevî sırları tevdi anlamına geldiği ve bilâhare Abdülkadir Geylânî'nin annesi Fâtımâ'ya «Bu başörtüsünü al» diyerek şâhin tarafından alınan örtüyü hediye ettiğini menâkıb yazar.

El - Dabbas'ın nazarından Abdülkadir'e intikal eden ışık huzmesi o'nun varlığında bir yanardağ gibi indifâ etmeye başladı ve iç aydınlık kâinâta ışık saçar oldu. Böyle bir kudret hazînesi içtimai hayatta yerini almalıydı. Nitekim sofîlik hırkasını Ebû Sâd El - Muharrimî büyük bir merâsimle giydirerek o'nun müstakbel yerini işâret etti. 1127 yılında sûfi Yusuf El - Hemedânî, Hazreti Abdülkadir Geylânî'ye cemaate vaaz etmesi için telkinde bulundular. Hz. Abdülkadir geniş ve sonsuz bir ilim hazînesi olmasına rağmen irşâd görevini yüklenemiyorlardı. Çünkü bekledikleri bir işâret, Peygamber (S.A.V.) katından bir izinnâme vardı. Yusuf Hemedânî'nin irşâd ve îkazı o kutsal müsaadenin yaklaştığını da haber veriyordu. Nihâyet günlerden bir Cuma. Büyükler büyüğü olacak olan Abdülkadir Geylânî minbere doğru yürümektedir. Birden mûcize gerçekleşir. Hazreti Peygamber (S.A.V.) yanlarında, Ashabdan bâzıları ve Ali bin Ebi Talib olduğu hâlde Abdülkadir'in önündedirler. Hz. Abdülkaadir, Allahın sevgil, Peygamberini görünce sonsuz bir mutluluk içine gömülür. O hâli, ne biz tasvir edebiliriz, ne de onlar bu sırrı açıklar. Buluşma ve görüşme âlenen cereyan eder. Birçok göz Cenâb-ı Resûlullahın, Abdülkadir'in ağzına üflediğini görürler. O'nun nefesi (iksîr-i nüfuz) artık kudretlidir. O'nun sesinde artık insânlığın mümtaz ilmi ve tesiri vardır, o ândan itibâren Abdülkadir, insânlığın en yüce hatîbi, edibi, en kutsal öğretmenidir. Çünkü Abdülkadir, o ândan itibaren Resûller Resûlünün izni ile kürsüde vaaz etmekte ve ondan sâdır olan

her kelâm Allahın kanunlarına ait bir izahnâme, bir tefsîr ve bir açıklama hüviyetini almaktadır.

Bu sebeple Hazreti Abdülkadir'in cemâati o günden sonra gittikçe artar. Ne yer alıyordu bu kalabalığı... Ne de almasına imkân vardı. O yücelerden yücelere geçiyor, cemâat da o yücelik içinde sonsuza açılan bir başka dünyayı seyre dalıyor, o seyrânda herkes cûşu huruş içinde sarhoş oluyordu.

Kısa bir zaman sonra Haz. Abdülkadir gelen dinleyicilerine yer bulmak, yer aramak zorunda kaldı. Bağdad'ın dışına kadar taşan bir cemâate her ân sayısız âşıklar katılıyordu. Onun içindir ki, Bağdad'ın Halka kapısı yanında mescid yapıldı ve oraya geçildi. Artık bu yeni mescidde vaaz veriliyordu, amma, aşk her gönülü yakmıştı. Müslüman, hıristiyan, nasrânî, musevi demeden hepsi O'na âşıktılar. O yerler de dar gelince artık vaazlar mescidin dışına meydana taştı. Garip ve mutlu şeyler oluyordu vaaz sırasında. Hazreti Abdülkadir yavaş sesle konuştuğu hâlde herkes duyuyordu. O'nun meclisinde uzak yakın yoktu, her âşık o sesi içinde duyuyor, O'nun sesi zaman ve mesâfeyi aşarak gönüllere akıyordu. Meydanın bir tarafına hanikâh (tekke) de yapıldı. Fakat o dahi ihtiyâca cevap veremiyordu.

Hz. Abdülkadir'in hutbeleri insânlık için yeni bir hâdise idi. Ve 1134 yılında devrin en büyük âlimi ve aynı zamanda Bağdâd kadısı bulunan Ebû Sâidül Muharriminin dergâhı da Hz. Abdulkadir'in idâresine tevdi edilmiş bulunuyordu.

Hazreti sultan cum'a sabahı ve perşembe akşamları kendi medresesinde, pazar akşamı ise dergâhda (tekkede) ders ve nasîhatlarına devam ettiler.

Hazreti Abdülkadir Geylânî keramet ve ilmi ile devrini aşmış müstesnâ bir varlıktı. Ölüyü dirilten velî o'dur. Canlara rahmet sunan, gönüller aydınlatan ve nice karanlık insânı aydınlığa kavuşturan emsalsiz öğretmen o olmuştur.

Hz. Abdülkadir, ilim ve irfan güneşi idi. Herkes O'na koşuyor, herkes O'ndan himmet bekliyordu. O, hepsine cevap vermesini bildi. Herşeye muktedir olduğunu insânlığa kabul ettirdi. Fakirleri doyurdu. Câhilleri âlim kıldı. Kapalı gözleri açtı, gönüllere rahmeti soktu. O'ndan kim ne istedi ise hiç bir tereddüte mahal kalmadan istediğinin tamamını aldı. Âlimler O'nun rahlesinde ilimlerine ilim kattılar. Âşıklar O'nun huzûrunda hakka vuslat etti. Velîler O'nun nazarında cemâl neş'esini taddılar. O, devrinin ve sonraki zamanların aranan büyük insânı olarak kaldı. Âlimlerin O'nun huzûrunda en karışık mes'elelere çözüm buldukları biliniyor. Fıkıh bilginleri O'na ne sorarlarsa hemen oracıkta cevap alıyorlardı. O, canlı bir kitaptı. Kitaplar O-nun bakışlarından feyiz alanların kalemi ile yazıldı. Velîler O'nun bakışından beslenerek büyüdüler. Ve O, böylece gavslar sultânı (mahbûbu sübhânî) oldu.

İşte, Hz. Peygamber (S.A.V.) in emriyle, kendi dilinden: Kul yâ Abdülkadir kademeyye hâzihi alâ rakâbeti külli veliyyillah.

Mânâda en büyük olan maddede de elbetteki en kudretli olacaktı. Bu sebeple içtimaî görevlerini de tamamen yerine getirmiş idi.

Abdülkadir Geylânî'nin 49 çocuğu oldu. Bunlardan 11 tanesi babalarının yolundan yürüyerek mânevî makamlara eriştiler. Bunlardan İsa, Mısırda babasının mânevî sırlarını tedris eden bir mürşid oldu. Diğer

oğulları Abdullah, Abdülvehhab, Abdülrezzak, Yahya, Muhammed, Abdurrahman, Abdülcebbar isimli çocukları da Bağdatta babalarının ilim rahlesinde âşıklara ders ve telkinlerine devâm ettiler. Diğer çocukları İbrâhim ve Vâsıt muhtelif eyâletlerde; Mûsâ, Şam'da; Abdülazîz ise Sincar'da gönüllere çerağ oldular.

Hz. Abdülkadir Geylânî, Bağdad'da o kadar çok büyük bir tesir ve nüfuz sâhibi idi ki, halife ve vezirler de ona mürid olmuşlardır. Ancak bu şahıslar, Abdülkadir Geylânî ve evlâtlarının Bağdat'taki itibar ve hakimiyetlerinden endişeye düştüler. Halife basit ve küçük dünyâ hesaplarıyla Geylânî'lerin saltanatına göz koydukları vesvese ve evhâmına kapıldı. Bu sebeple bir ara Geylânî ailesini Bağdat'tan sürdü. Sürgün çok acı ve ağır neticeler vermekte gecikmedi. Çünkü, Allah katında sevilenlere uzatılan her el kırılmaya mahkûmdur. Nitekim «Men ezali veliyyen ve fekad azentühü bi harb — Velîme eziyet (buğz) edene şübhesiz ben ilân-ı harb etmişimdir» hadîs-i kudsîsinin sırrı tecelli edecek ve kahr-ı ilâhiyi üzerine celbeden hilâfet makamında bulunan zâtında eli kırılacak ve tahtından uzaklaştırılacaktır. Nitekim de sırr-ı kader bu yolda zuhûr etmiştir. Doğudan ve kuzeyden Bağdat'a doğru gelen korkunç bir cinâyet kasırgası Bağdat'ı da yerle bir etti. Bu kasırga Moğollar idi. Moğollar, Bağdat'ta korkunç katliâmlar yaptılar ve sonra da bu ma'mûr beldeyi bir harabe hâline getirerek terkedip gittiler. O zaman Halife anladı ki, Geylânî'ler, saltanat ve dünyâ tutkunu değildir. Onlar mânevî melekler ve Bağdat'ın koruyucu kudretleridir. Bu mübârek belde de Resûl-i Zişânın ve onun sevdiklerinin sâye-i sadfında muhafaza ve himâye edilegelmiştir ki, onun için şu kıt'ayı buraya sembolize olarak almadan geçemedik.

Nedendir çöl kenârında şeref bulduğu Bağdadın
Cenâb-ı Gavs-ı Âzamın makamı olduğundandır,
Sâye endâzı hümâveş olduğu başta
Kadirînin gülzâr nişânı olduğundandır.

Bu tevbe ve nedâmetten sonra, sürülen Geylânî ailesi sürücü Halifenin ağlayış ve yalvarışları arasında Bağdat'a döndü.

Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî Hazretlerinin Gavsiye ismiyle tavsîf buyurduğu ilâhî nutkunda Allah sırlarını dile getirir ve kendi ulvî makamına da işâret buyurur. Elinizde bulunan bu eser, o kutsal sözlerin türkçeye tercüme ve şerhidir. Tercüme ve şerh edicisinin kudreti ve ihatası nisbetidir.

Hazret-i Abdülkadir Hicretin 561 ve Milâdın 1166 yılında Bağdat'ta âlem-i bekâyı teşrif eylemiştir.

Neticeyi yine o'nun mübârek sözlerinden hutbeye ilk çıktığı ânda buyurduğu ulvî, müstesnâ ve mücellâ hitâb-ı izzetlerinden bir cümle ile bağlıyoruz:

Geçmişi unutalım; hâle dönelim..

Çünki;

Ma'lûmu mâl etmek değil,
Mânâyı hâl etmek hüner.

Hizmeti bize ihsân eden himmet O'ndandır.

Fâtımâ Sûzidilâra Uluçınar

ÂTİYYE-İ SÜBHÂNİYE

(YÜCE ALLAH'IN İHSÂNI)

Bu eser, Gavsü'l - Âzam Hazretlerinin «Gavsiye Risâlesi» şerhidir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Bismillâhirrahmanirrahîm

الحمد لله كاشف الغمة باسط النعمة والصلوة والسلام
على نبيه خير البرية نبي الرحمة

Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâdan sonra Âhir Zaman Peygamberi Efendimiz Muhammed Mustafa (S.A.V.) in temiz ve pâk rûhlarına, âl-i ashabına salât ve selâmla söze başlıyorum.

Bir gün Küçükhamam (Üsküb) civarında bulunan Yüce Kadirî tarîkatının şeyhlerinden Rıza Efendi'nin onurlu dergâhına (tekkesine) uğramıştım. Orada benim gibi aynı tarîkate mensub bâzı zevâtla görüşmek fırsat ve şerefine nâil oldum. Sohbetimiz sırasında Peygamber Muhammed Mustafa (S.A.V.) Efendimizin

gizli sırlarının vârisi, görünmez nûrların perdelerini âlemlere açıp gösteren, zât hazînesinin anahtarı, sıfatlar tecellisinin nûru, ârifler pîri, Gavsü'l - Âzam'dan söz açılmıştı. Bu arada bilhassa ârifler beyninde Risâle-i Gavsiye (Kutsal Gavsiye) diye isimlendirilen eseri de söz konusu oldu. Eyyûbî Abdüllâtif Efendi merhumun Osmanlıcaya tercümeleri ve Üsküb'te ikamet eden Garib Hoca Efendinin yazdıkları şerh, Kadirî postunda irşâd vazifesi gören yukarıda ismini zikrettiğimiz Şeyh Rıza Efendi tarafından hepimizin mütaleâsına sunuldu. Vâkıa bu iki fazîletli zâtın irfan bahçesinden derleyip okurlara sunduğu hayırlı eserleri kâfi derecede etrafa mârifet kokuları saçmış ise de, bir def'a da o kütsal ve yüzlerce yaprağının her varakından ayrı letâfet râyihası saçılan goncanın zevk ve kokusunu âşıklara sunmak vazifesi bana verildi. Elbet bunun şartı da maâni-i mârifet ve hakaikle dimağ-ı şâmme-i uşşâkı mest ü medhûş edercesine tâ'tir etmekti (kokulandırmaktı). Yâni, mânâ-i hakikat ve mârifeti âşıkânın idrak ve ihâtaları nisbetinde hissemend ve onları beyhûş eyleyüp zevkiyâb kılmaktır. Bu fakire tevdi edilen vazifenin ehemmiyetini müdriktim. Bu teşviklerden hem mesrûr, hem mahcûb olarak gereğini gücüm yettiği nisbette yerine getirmek üzere Şeyh Efendi tarafından verilen nüshayı aldım. Gavsü'l - Âzam'ın mübârek sırlarına Cenâb-ı Hak tarafından hediye buyurulan hakikatler bana aynı vasıfta yüce bir velînin menkıbesini hatırlattı. Malûmdur ki Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî Hazretleri dahi «Füsûsu'l - Hikem»i yazarken bunun bir telîf olmayıp, fırak-ı dâlleye karşı tevhîdin gerçekleşmesi için mânâ âleminde kendisine verilen bir âtiyye olduğunu beyan buyurmuşlardı. İşte bu irşâdlar ve istikamet üzere vazifemi yapmak üzere eseri şerhetmeye (açıklamaya) başladım.

Başarılı olmak için de Gavsü'l-Âzam Hazretlerinin yüce rûhaniyetinden istimdât ettim (yardım diledim). Elbet hakkı izhar eden (açığa çıkaran) Cenâb-ı Hak, bana doğru yolu gösterir. Her şeyden evvel şunu arz edeyim ki, evliyâullahın (Allah dostlarının) kutsal lisânlarındaki kelimeleri anlayabilmek iki şeye bağlıdır:

1 — Bunları fem-i muhsînden işitmek (kitaptan değil de hayatta olan bir velînin, bir mürşidin ağzından, dudağından işitmek): Bu velî öyle bir zât olmalıdır ki, vasfı itibariyle ya insân-ı kâmil, yahutta o sırra âşinâ bir keşif ve zevk ehli olmalıdır. Zirâ ma'lûm ki her şeyde «men lemyezük lem yâref» tir. Yâni: Tatmayan bilmez. Buna, tasavvuf dilinde ilm-i semi' (bizzât kulaktan duyulan ilim) denir. Orada o kâmil veli arada vasıta olduğu için ilm-i semi' denilen bu ilmin bir ismi de ilm-i vâsıtîdir.

2 — Diğeri ise şuhûd-ı aynî'dir. Bunu biraz açıklayalım: Bütün yaradılmışlarda ve eşyâda görülen Cenâb-ı Hakk'ın kendisidir. Buna zevk ve keşif yolu ile bilgi hâsıl etmek gerekir. İşte o zaman duyulan o kelimelerden hangisinin hangi makam ve mertebede söylendiği, hangi makam ve mertebeye söylendiği, hangi makam ve mertebeye taallûk ettiği de öğrenilmiş olur. Bu sûretle de ilme'l-yakin (yakin ilmi) hâsıl olur. Bu ilmin âriflere mahsûs bir bilgi olduğunu da unutmayalım.

Şurasını da kat'iyetle belirtelim ki, Allah dostlarından yâni evliyâullahdan zâhir olan (görünen) kerametler iki çeşittir:

Birisi keramet-i hissiyye ve kevniyye, yâni duygu ve zâhirî âleme ait kerametler,

Diğeri ise ilmî kerametlerdir ki, bu da hakikatin keşfidir.

HİSSÎ VEYA KEVNÎ KERAMETLER

Tayy-i mekân, yâni bir velînin bir yerde iken göz açıp kapayacak kadar kısa ve beşer aklının alamayacağı bir surette aynı ânda başka yerde de görünmesidir. Su üzerinde yürümek ve havada uçmak gibi harikalar da bu guruba dahildir.

KERAMET-İ İLMİYE — İLMÎ KERAMETLER

Bunlar evliyâullahın mübarek ağızlarından çıkan hakikatlere ait sözlerdir.

Zamanla ehil olmayanlarda da hissî kerametlerden yâni keramât-ı hissîyeden faydalandıkları (onlardan da böyle hâlât -hâller- zuhûr ettiği) için sofiyyûnun mühim bir kısmı, bilhassa müteehhirûn (sonradan gelen zevât-ı âl-i kadir) ilmî kerameti hissî kerameté tercih etmişlerdir.

Şurasını da açıklamak lâzımdır ki, Yüce Allah «Lâ nüferriku beyne ahadin min rusûlühü — Biz gelen resûller arasında fark gözetmeyiz» ilâhî kelâmı ile gönderilen peygamberân-ı i'zâm arasında hiç birini diğerine tercih etmeyiz, buyurmuşlardır. Bunun gibi bütün yaradılmışlar da müsavi niteliklerde yaradılmışlardır. Zaten bu cihet bütün beni âdeme âm ve şâmil mânada (umumî ve hepsini kapsar nitelikte) verilen kıymetle de âşikâr olmaktadır. Nitekim «Ve lekad kerremnâ beni âdeme — Biz beni âdemi keremli kıldık, keremle halk ettik» âyet-i celilesi ile âdemi bütün mahlûkların baş tâcı yapmıştır. Bir âyet-i kerîmede de: «Biz bütün mahlûkatı âdemin emrine musahhar kıldık» diye buyurulmaktadır.

«Tilke'r-rusûlü faddâlnâ ba'zühüm alâ ba'zi» âyet-i celîlesinin mânâ-yı şerîfi şudur ki: «Biz gönderdiğimiz

peygamberlerden bâzılarını diğerlerine nazaran daha üstün meziyetlerle tâfdil ve muttasıf kıldık» buyurulmaktadır. Bunun gibi evliyâullah hazerâtının bâzıları da diğerlerine kıyâsen daha üstün niteliklerle techiz kılınmış olup bu hakikati iyice düşünmen lâzımdır. Avam diye, kendi yaradılışındaki sırdan haberi olmayanlara denir. Yüce Allah'ın tecellisiyle kendi nefsini bilenlere ise ârif veya havas denir.

Bunlardan başka bir zümre-i etkıyâ (irfânıyle Hakka yakın olanlar) daha vardır ki umumiyetle bunlara ahâs dendiği gibi, yanlış bir ifade ile havâssü'l-havâs diye de anılırlar. Bunlara zât tecellisi yâni Cenâb-ı Hakk'ın bizzât görünüşü vaki' olmuştur. Dikkat edilsin bütün yaradılmışlar zuhûr (çıkış) mertebeleri itibariyle böyledir. Bunlar üçe bölünmüşlerdir:

1 — Bu üç türlü hılkat mertebesinin tâbi olduğu ilâhî ilham da üç kısma ayrılır. Bu birinci kısım ilham'ı, vera' (hicab) perdesinden telâkki ettikleri için bu nidaya (seslenişe) hikmet denir.

2 — Bir melek vasıtasiyle gelen nidaya ise ilham adı verilir.

3 — Sonuncusu yâni üçüncüsü, araya aracı girmeden Allahü Teâlâ'nın kelâmını duyanlardır ki, bunlara hakikî keşif ve ilm-i ezelînin sâhibi derler.

A — Birinci tabakada olan avam-ı nâs, kendilerine bir emânet olarak verilen ilâhî gizlilikleri öğrenmeye yaradılışlarındaki kesafet, karanlık ve benlik engel olduğundan hikmet mertebesinde kalmışlardır. Bunlar zevk, fehim (anlamak) ve idrakten yoksun kimselerdir. Burada bir hadîs-i şerîfle bir âyet-i celîle bu gibilerin hâllerini anlatmak için nâzil olmuş ve söylenmiştir.

Meselâ, meâlen: **«Onlar hicâblı olarak** (örtülü olarak) **bir perdenin arkasından sözlerimizi duyanlardır**

ki, bunlar hakikati taakkul edemezler (düşünemezler).»

Ve yine **«Hikmet mü'minin yitiğidir, nerede bulursa alır; hattâ o söz bir müşrikin ağzından çıkmış olsa dahi.»** Hep bunlar hikmet mertebesinde kalanlar için inzâl edilmiş ve söylenmiş olup bu gibilerin bulundukları mertebeleri anlatmaktadır.

B — İkinci zümreye gelince: Bunlar havas ehlidir. Nefislerini kötü niteliklerden temizlemişlerdir. Kalblerini Allahu Teâlâ'dan başkası ile her ne sebeple olursa olsun ilgilenmekten uzak tutmuşlardır. Rûhlarını ise her türlü kayıttan ve izafelerden ayırmışlardır. Allahü Teâlâ'nın feyizlerine bu yollardan ermiş kişilerdir. Hafâlarını (1) kulluk ile kuvvetlendirmişler, ahfâlarını (2) fark-ı Muhammediye (3) ile teşmiye etmişlerdir.

Hak onların kalblerine tecelli ederek mutlak feyizden bu suretle haberdar olan ehlullah bunlardır. **«Biz onlara rûhu'l-emini indirdik»** meâlindeki âyet-i

---

(1) Hafî veya hafâ: İnsan rûhunun vücutta mânevî havassa karşılık bâzı makamları mevcuttur ki meselâ; kalb, sır, hafî, ahfâ gibi mânevi beş duygu buralardadır. Kalb denilen zâhiri kalbin yerinde esmâ-i ilâhiyenin zikri ile terbiye edilen mânevî kalb mevcuttur. Veled-i kalb, bir kâmile müntesib olmak şartıyle muayyen sayıda bir zikirden sonra buradan zuhûr eder.

(2) Ahfâ da böyledir. Seyr-i sülûk erbâbı bir mürşid-i kâmilden el aldıktan sonra, bu havass-ı hamse-i bâtına dedikleri beş duygu ve makamı geçerler. Yalnız şuna işâret edelim ki, kalb, sır, hafî ve ahfâ'da hattâ nefs-i nâtıkada belli zikrin yapılması işi halletmez, veled-i kalbin zuhûru şarttır. İşte ahfâ da bu makamlardan biridir.

(3) Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin himmeti ve mürşidin feyziyle cem'den fark'a geçiştir.

celîle bu sırra işâret etmektedir. Bu hazerât böyle bir müjde ile kutlanmış zevât-ı kirâmdır (ulu kişilerdir).

C — Üçüncü derecedekilere gelince: Bunlar ahas olup zâtın hüviyetinde mest ve methûş oldukları cihetle yâni mânevî sarhoş ve Cenâb-ı Hakk'ın azametinden çekinmiş oldukları cihetle unsura ait bağlardan kendilerinde eser kalmamıştır. Hattâ bunların görünen sûretleri dahi Peygamber Efendimizin gizli sırları ile temizlenmiş, mükerrem ve saygıdeğer olmuşlardır. Bir bakıma **«El - evliyâ veresetü'l - enbiyâ** — Veliler peygamberlerin mirascısıdırlar» hakikatinin canlı timsalidirler. Sözleri aynen Kur'ân, hâlleri delîl ve âleme gelişleri rahmettir ve gelişlerinin bir dayanağı vardır.

«Biz, kelâmullah-ü nâtıktan okuduk ebcedi». Yâni: Biz, konuşan Kur'ândan ders aldık, mânasına gelen tasavvufî hakikatin tâ kendisidirler.

Mânevî cihetleri ise bütün ilâhî esmânın mecmaı (topluluğu - Yüce Allah'ın bütün sıfatlarının toplanma yeri) dir. Bunlarda küfür ve iman, teşbih ve tenzih, takyid ve takdis yoktur. Hattâ hattâ söylemek lâzım gelirse itlak dahi yoktur.

Esasta söyleyen Hak'tır, dilin bir tercümân olmuş.

Bunlar o derece Hakla Hak olmuşlardır ki, Hak bunların vâlisi, bunlar Hakk'ın velîsidirler. Esâsen aralarında senlik benlik de kalmamıştır. Biraz hâlden anlayan irfân sahibleri dikkat ederlerse, bunların kendilerine mahsus hâl ve hareketleri olduğunu müşâhede ederler. Kendilerine mahsus sırları da vardır. Ahad olan hüviyet-i zât, bunların aynalarında tecelli etmiştir. **Cenâb-ı Hak bunlara aracısız, vasıtasız söz söyler.**

Mevlid'deki şu aşağıya yazdığımız beyit bu zevâtın hâllerini çok güzel tasvir eder:

Bihurûf-u savt-u lâfz ol Pâdişah,
Mustafâ'ya söyledi bîiştibâh.

Meâlen: «Yâ Resûl, sana Rabbinden gelen şeyleri tebliğ et» âyet-i celilesi bu sırra işârettir. Yüce ve heybetli sözleri görünürde kelimelerden ibaret ve bizim lisanimıza benzer sanılırsa da bu zannımız yanlıştır. Bildiğimiz şekil ve sûretlerde alelâde lâfızlardan ibaret de değildir. Tâbir câizse onlar savtsız ve sessiz olarak Cenâb-ı Hak'la konuşurlar. Bu itibarla bâzen kendileri hitab edilen, bâzen de hitab eden olurlar. Bunun en güzel misâlini Gavsü'l - Âzam pirimiz Abdülkadir Geylânî Hazretleri vermişlerdir. «Kaaleli Gavsü'l - Âzam» cümlesinde yâni «Gavsü'l - Âzam dedi ki» ibaresinde Gavsü'l - Âzam kendileri hitab eden, konuşan olmuştur.

Pîrimiz Efendimiz Gavsü'l - Âzam Hazretlerinin Gavslığını tesbit ve tevsîk eden bu kutsal kelimelerin başlangıcının «Kaale» yâni «Dedi ki» sözü ile söylemesinin birkaç hikmeti vardır. Bir tanesi şu hikmete dayanır:

Kelîmullah olan Hz. Mûsâ'nın ismini ve yüceliğini verâset yoliyle Hz. Pîr'in taşıdığı ma'lûmdur. Demek oluyor ki, kelîmullah sıfatı Pîrimiz Efendimizde de mevcuttur. Hz. Mûsâ'nın gelişi ve risâletle memur edilişi Fir'avn'ın —hâşâ— Allahlık iddiâ ettiği dalâlet devirlerine rastlar. Bu dalâletin neticesi Hz. Mûsâ kavmine peygamber gönderildiği zaman kavmi o kadar sakîm bir yolda idi ki, erkek çocukların bütün beni İsrâilde imhâları, Fir'avn tarafından emrolunmuştu. Sırası geldiği zaman bu hususlar uzun uzun anlatılacaktır. İşte Pîrimiz böyle bir Kelîmullahın yukarıda da işâret ettiğimiz gibi vârisidirler.

Diğeri ise bütün varlıkların henüz neş'eti (çıkışı,

yaradılışı) sırasında, hattâ ondan evvel Hüdâ-i Lemyezel amâdâ idi. Her şey onun ezelî ilminde ma'lûm idi. Yâni Hak, âlîm-i bizzât idi.

«**İkra bismi rabbikellezi** — Allahın ismi ile oku» âyet-i celîlesinin nüzûl (indiriliş) sebebi de budur. Bu hikmete müsteniddir (dayalıdır). Bu âyet-i celîleyi müş'ir (bildiren) cümlenin evveli bu sırra dayanır. Sonraları ise Hak sohbetinin farizeden olduğu esasını açıklar. Ve bu sırrı Hüdâ-i Lemyezel kullarına ihtar etmektedir.

Gavs kelimenin lügât mânâsını incelersek, «kapsamış» anlamına geldiği anlaşılır. Âlemleri ihata (kaplama) sırrından kinayedir.

Şimdi Gavsü'l - Âzam'ın «Er - Risâletü'l - Gavsiye» isimli eserindeki şu cümleyi okuyalım:

قَالَ الْغَوْثُ الْاَعْظَمُ الْمُسْتَوْحِشُ غَيْرَ اللّٰهِ الْمُسْتَأْنِسُ بِاللّٰهِ

«**Kaale'l - Gavsü'l-Âzamü'l müstevhişü gayrullahi'l müste'nisü billâh** — Hak Celle ve Teâlâ hazretlerinin gayrından uzak olup, bütün mâsivâyı unutarak Cenâb-ı Hakla ünsiyet kurucudur» mânâsınadır.

El - müstevhişü gayrullah, fâil sigası ile korkucu anlamınadır. El - müste'nisü billâh ise, yine fâil sigası ile sığınıcı mânâsınadır. Bu kelâmlar, «Neûzuke minke — Senden Sana sığınırım» sözünden alınmadır. Gavsü'l - Âzam Pîrimiz Abdülkadir Geylânî Hazretleri ise şuhûd-i aynî (aynî görüş) mazharı olduğundan Hak'tan başkasından vahşet muhâl, Cenâb-ı Hak ile ünsiyet ise, Pîrimizin kutsal zâtları için hâl olmuştur.

Buradaki vahşet ve ünsiyet kelimelerini mertebelerin temâyüzü (birbirinden ayırd edilmesi) için kulla-

nıyorum. Gavsü'l - Âzam'ın risâlede beyan ettikleri mübarek sözler de bu fikri kuvvetlendirmektedir.

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى يَا غَوْثَ الْاَعْظَمْ

«Kaalellahü teâlâ yâ Gavsü'l - Âzam — Cenâb-ı Hak yâ Gavsü'l - Âzam dedi» mânâsınadır. Burada Gavsü'l - Âzam, Abdülkadir Geylânî Hazretleri muhâtab, sırları ise mütekellîm'dir. Yâni Hüdâ-i Lemyezel mütekellim (konuşucu), Gavsü'l - Âzam ise dinleyicidir.

قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْغَوْثِ

«Kultü lebbeyke yâ rabbel gavs — Yâ Gavs'in Rabbi, buyur» demektir. Burada ise Abdülkadir Geylânî Hazretleri mütekellim (konuşan), Cenâb-ı Hak ise muhâtab (dinleyen) dir. Bu ilâhî cümleler bize Niyazi Mısrî Hazretlerinin aşağıdaki beyitini hatırlattı:

Sidreden geçti ve kondu bârigâh-i hazrete
Sırrına bizzât tecellî eyledi cânân-ı aşk.

Buradaki sır ile yukarıda geçen sır arasında münâsebet kurmak lâzımdır.

قَالَ كُلُّ طَوْرٍ بَيْنَ النَّاسُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ

«Kaale küllü tavrın beyne'n - nâsûti ve'l - melekûti fehiye şerîatün — Nâsût ile melekût arasında olan her tavır, şerîat tavrıdır.» Bu kutsal söz kendilerinin muhâtab ve sırlarının mütekellîm olduğunu gösteriyor.

Özetlersek şu mânaya gelmektedir: Nâsût ile melekût arasında olan her şey şerîattır, demektir.

«Kül» lâfzı umumî mânâsına gelir. Sûver-i âlemden, bütün yaradılmışların topluca görünüşünden kinâyedir. Âlemin yaradılış tavrına ve «Kün» emrine işâretten ibarettir dersek de hata etmemiş oluruz. Ekseriya onsekizbin âlemden bahsedilir. Hattâ bu âlemlerin daha çok olduğu da beyân edilir. Zannımızca bu, âlemlerin adedini tâyin etmek için söylenmiş bir nükte değildir. Maksat ilâhî tecelliyâtın sonsuza kadar zuhurunu beyândan ibârettir.

«Beynen nâsûti ve'l-melekût — Nasûtla melekût arasında» denilmesinin sebebi şudur: Cenâb-ı Hak hüviyyetinde yâni âlemler var olmadan mevcut olan tekliğinde (amâ'da iken) hiçbir varlığa ihtiyacı yoktu. Cenâb-ı Hakk'ın bütün âlemlerden gânîdir sözü, bu nükteye işârettir. Ve hâlen de «el'ân kemâkândır — Şimdi de olduğu gibi». Hüvel evveli, hüvel âhiri: Yâni kâinatın evvelinde de Cenâb-ı Hak'tan başkası yoktu; bugün de yoktur. Zâtı bahtı amâyı mücerrede (hiç bir mevcut yok iken yâkut-ı beyzâda bulunduğu hâl), kenz-i hali (gizli hazine), Gaybü'l-gayb (gaybların gaybı) ve lâ taayyün (hiçbir şekle girmemiş) diye belirtmişlerdir.

Taayyün-i evvel: Aynı zamanda ahadiyye-i gaybîye ve âlem-i lâhût da derler.

Esmâ ve sıfâtına (isim ve niteliklerine) ise âlem-i ceberût denilir.

Âlem-i nâsût, hakikî sûretler ve şuûnât-ı mümküne, yâni, kâinatta imkân âlemine gelen işlerin toplamından ibarettir. Cisimler, rûhlar, hayâl ve misâl âlemleri velhasıl bütün âlemler nâsût gurubunda görülür. Bütün eşya haricî görünüş ve vücudu itibariyle nâsûta, kutsal feyze ermesi itibariyle de bu İlâhî tecelli ile melekûta nâzırdır. Nâsût (kesafet, ağırlık) ve zülmâniyesi ile (karanlık varlığı ile) zâhire, nûraniyet ve

letafetiyle de bâtına, yâni melekûta ayna olur. Hayâl ve misâl, nâsût şubesindendir. Aslında lâtif veya kesîf demek bile bizim kendi telâkkimize göre verdiğimiz isimlerdir. Hakikatte herhangi bir cismin izâfî ağırlığı görünüş, vücuduna galip olanlara kesîf ve karanlık, aksi hâlde bulunanlara ise lâtif, nûranî ve misâl derler. Birer kelime ile ifade etmek gerekirse birincileri hayâl âleminde, ikincileri ise misâl âleminde toplamak mümkündür.

Bir cismin heykeli onun mahsus görünüşü değildir. Hayâl âlemi birtakım bağlar ve bize göre verilmiş niteliklerle çevrili olduğundan hem sınırlı, hem dardır. Misâl ise itlâka (hiçbir şey ile bağlı olmamağa) erdiğinden geniş ve sınırsızdır. Misâl o kadar sınırsız ve geniştir ki, hayâlde muhâl olan (imkân dışı olan), misâlde mümkündür. Nitekim uyuyanın uykusunda birçok kereler gördüğü şeyler olağanüstü şeylerdir. Aslâ dünya âleminde uyanıkken bunların meydana gelmesi mümkün olmaz. Misâl âlemini sadece mü'minler değil, kâfirler, hattâ beni âdem dışındaki canlılar dahi hissedebilirler. Burada kendi hayatımızdan da örnekler verebiliriz. Uykuda kendimizi uçar görürüz, zaman ve mekân mefhumundan sıyrılmış, hattâ ölmüş yine dirilmiş görürüz ki, uyandığımız zaman, yaşadığımız âlemde bunların mümkün olmayacağını anlamakta gecikmeyiz. İnsânın cismi ve heykeli hem nûraniyeti, hem de karanlıkları kapsar. Yâni hem hayâl, hem misâl âlemini içine alır. Kalb ise bunların hem mahzeni, hem de membaı olduğundan karanlık ve nûraniyeti ayrıcı bulunmakla bu âleme, âlem-i şahadet derler. Bu ismin verilme sebebi, karanlık ve nûraniyeti görüp ayırmasından dolayıdır. İşte uyku hâlinde bir şahıs, Zûlmet ve nûraniyeti gördüğünden bu iki görünüşte zuhûr eden hâllerin hepsine birden rüya derler. Rüya-

ların üzerinde biraz duracağız: «Rüya-yı sâliha» vardır ki, bunlar İlâhî tecellinin zuhûru cümlesindendir. Doğru çıkmaları itibariyle, sâlih rüyalara o derece kıymet biçilmiştir ki, rüya-yı sâliha'ya, peygamberlik belirtilerinin kırkta biri veya kırk altına biri denilir. Yalnız şunu da bilmek gerekir ki, rüyanın zuhûru, tahdîs olunmasına, yâni başkasına anlatılmasına bağlıdır. Anlatılmadıkça rüya, bir tâyirin yâni uçan kuşun ayağında muallâktadır. Zuhûra gelmesi yâni rüyanın gerçekleşmesi, anlatılmasına ve tefsîrine bağlıdır. Rüya görenlere şunu tavsiye ederim ki, rüya görüldüğü zaman bunu ehline veya ehli bulunmak ise hüsn-i tevîle yâni hayra yoracak kimseye anlatmalıdır.

Hazret-i Yusuf'un gördüğü onbir yıldız ve Ay'ın kendisine secde ettiklerine dair rüya meşhurdur. Ve bu, mucizeler beyânında Yusuf Aleyhisselâmın mucizesi olarak kabul edilir. Sâlih rüyanın ne kadar önemli olduğuna bu, en büyük delildir.

Misâl âlemini görmek ve garaib diyârında yürümek isteyenler, insanların ortak yanları olan hayvanî his elbiselerinden soyunup uyku yatağına girmedikçe, uyanıkken ekserisi bir şey görmezler. Ancak bunu ehlullahtan başkaları için söylediğimizi unutmamak gerekir. Çünkü uyku hâlinde görülenler dahi keşfe nazaran dûn (aşağı) derece arz ederler. Ehlullahda ise, hem âlem-i misâlin bu garaib diyârında yürümek imkânına sahiptir, hem de uyanıkken bile bu muhterem zevât için bâzı şeyler görmek mümkün ve hattâ muhakkaktır. Bu hâl bittabiî ehli için mümkündür.

Sil süpür dilden sıvâyı tâ tecelli ede Hak,
Pâdişah konmaz sarâya hâne ma'mûr olmadan.

Kalbin mücellâ olmasına, öyle bir safâ kesbetmesine ve dünyevî bütün bağlardan tecerrüdüne (sıyrıl-

masına) bağlıdır. Ancak eşyanın hakikatini görmek bu sûretle mümkün olabilir. Buna ise sofîye ıstılahında bâtınî keşif derler. Kalb eski hâli, yaradılışındaki hüviyetiyle nûraniyet hâlinde bulunursa; işte o zaman gördüğü şey gizli nûrlardan gaib olan ve Cenâb-ı Hakk'ın tecelli esmâsına taallûk etmekle bu nevi müşahedeye aynî müşahede denir. İnsan «mutlak bir gaybûbet» hâlinde olur. Bu bahse çok uygun düşen Sezâî Gülşenî Hazretlerinin şu beyti durumu bütün vuzûhiyle anlatır:

Varlığın mahveyledin verdin Sezâî'ye fenâ,
Ver bakâ zâtınla ânı çünkü ifnâ eyledin.

Bu durum hasbelbeşer insanların yaradılışındaki müşterek hissin yok olmasıdır, yâni, hayvan sıfatı ondan gitmiş ve ebediyyen uzaklaşmıştır. Niyazi Mısrî Hazretlerinin şu ârifâne mısralarında buyurdukları gibi:

«Sen hayvânı geçmeden insânı arzûlarsın.» sırrı tahakkuk etmiş olur.

İşte böyle hayvânî hislerini muvakkaten de olsa terkedenlere Cenâb-ı Hak böyle bir âlemin geniş kapılarını ardına kadar açmış olur. Bir de bütün bütün benlik ve zahirî vücut mefhumundan kurtulanların yüce pâyelerini bir düşün.

«Fehiye şerîatin» mübarek sözü ayırt etmekten kinâyedir. Burada fark ve temyiz vardır. Zira şu iki emir meyânesini fârik ancak şerîat-ı mutahhara olduğundan (buna fark-ı Muhammediye de derler.) buna eremeyenler, bu sırdan haberdar olamayanlar daima perdeli kalırlar.

Onlardan Cenâb-ı Hakk'ın bahşettiği feyiz ve zâtın kemalâtı aslâ zuhûr edemez. Bunların irşâd ve istirşâdları dahi sâhih olmaz.

Hazret-i Pîr Gavsü'l - Âzam burada halk ile Hakk'ı ayırt etmenin ancak şerîatla mümkün olabileceğine işâret buyurmaktadır. Bu şerîata nasıl vukûf peydâh edildiğini de anlatmaya başlar.

وَكُلُّ طَوْرٍ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ

«Ve küllü tavrın beyne'l - melekût ve'l - ceberûti fehiye tarîkatün» buyurdular. Yâni: Her tavır ki melekût ve ceberût arasındadır, o tarîkattır, demek mânâsına gelir ve «küllü»deki vav-ı âtıfe yukarıdaki cümleye âtıf yapmaktadır. «Kül», burada mükevvenâta, yaradılmışlara işârettir.

Tavır, tecelli mânâsınadır ki, bütün eşyada görülen tecelliyâtı imâ ediyor.

Ceberût; sâni-i zuhûrî olan âlemin ismidir. Ceberût, siyah nûru câmidir. Bütün yaradılmışlar ve âlemler bu nûrdan zuhûr görüşünün ışığını iktibâs ettiklerinden bu nûra, sevâd-ı âzam (büyük siyah) da derler.

Görünen ikinci taayyün «taayyün-i sâni-i zuhûrî» denilen bu olduğu gibi insanın yaradılış menşei âlemlerin yaradılışı, eşyanın yoktan var edilişi ve süver-i imkâniye-i vücûbiye denilen de yine budur.

Kâbe-i Muazzama'ya siyah örtü örtülmüş olması da buna işarettir. «Fehiye tarikatün» kutsal sözü, kabiliyet ve yeteneklere nâzırdır. Zira âlemlerde her şey mazhar olduğu istidat derecesinde feyizden nasibini alır. Aslında her şeyin kendisinden kendisine giden, tecelli eden yolu vardır. İşte bu yola tasavvuf ıstılahında «tarik» ve bu gidişe de «sulûk» denildiği gibi bu yolun yolcusuna da «sâlik» ismi verilir.

«Sen seni bilmektir ancak pîr'e ülfetten garaz».

Bu ârifâne mısra, kendinden kendine gidişi ne kadar güzel anlatır.

«Men arefe nefsehu fakad arefe rabbe — Nefsini bilen Rabbini (Allahını) bilir» sözünde buna delâlet vardır.

Sofiye indinde bu yol yâni «tarik», ikiye ayrılmıştır: Birisi hafî (gizli) dir ki, Hazreti Ebubekir Sıddîk (R.A.) Hazretlerine, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) tarafından telkin buyurulmuştur. Zikr-i hafî de buradan gelmektedir.

Diğeri cehrî (açık) tariktir ki, bu yol da Hazret-i Ali'ye (R.A.) giden yoldur. Tarik-i hafî ve tarik-i cehrî sözleri buradan sudûr eylemiştir. Birine sâlik olanlar Hazret-i Ebubekir'e, diğerine sâlik olanlar ise Hazret-i Ali'ye müntesib olurlar. [Oniki hak tarikatın onbir tanesi cehrî, bir tanesi de hafîdir.] Her iki hak yolun koruyucusu ve âmiri bulunan Resûlullah Efendimiz, «Yâ Habîbim, Rabbinden sana indirileni tebliğ et» kelâm-ı celîli gereğince cihadı teşriflerinde kelimetullahı ilâniyet ve avdet-i saadet-i seniylerinde «Büyük cihada döndük» buyurarak ahfâya imâ ve işâret kılmışlardır. Demek oluyor ki, menbaını Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinden alarak bütün mürşid ve pîrân-ı izâm hazretleri ancak bu iki tarikten birine intisaba ve onunla zaman ve haktan sâlik olanların istidat ve kabiliyetlerine göre kalblerini kutsal ilâhî nurdan aydınlatmağa vasıtadırlar. Bu memuriyetlerini kemâliyle yerine getirmeye gayret ederler.

Bu sebepledir ki, her iki tarikten de bugüne kadar nice nice kâmiller âlemde peydah oldu. Bunlardan zuhûr eden sevgili ve büyük pîrân-ı izâm hazretlerinin

yüce namlarına nisbet olunur oniki hak tarikatın isimleri şöyledir:

Kadiriye, Rüfaiye, Bedeviye, Nakşiye, Mevleviye, Şa'baniye, Rüsûhiye, Saadiye, Bektaşiye, Şâzeliye, Halvetiye, Uşşâkiye...

Ve daha başka nâmlarla yâd olunan tarikatler, herbiri kendine göre bâzı erkân ve tarikat âdâbı tahsis eylemişlerdir. Halkın yeteneğine göre bu usûl ve âdâbı tatbik etmekte iken büyük pîrlerin bu sünnet-i seniyede tarikatin hakikatine uygun kaideler koyması pek tabiidir.

Ancak; işin hakikatini bilmeyip tarikatlara yeni giren bâzı mübtedi dervişler ve gattâ gaafil dedeler, inceliği ayırt edemeyip, yanıldılar. Tarikatların kendilerine göre koydukları âdâba, müstakil (ayrı) bir tarik nazarı ile baktılar. Halbuki pîrân efendilerimizin meşreblerine göre koydukları bu âdâb, başlı başına yol olmayıp ikiye ayrılmış yolun, kendi meşreblerinin icabı uygulanmasından ibârettir. Halbuki «maâni-i kesîre lâfzın tagayyurunu gerektirmeyeceğine» âgâh olanlar hiç bir meşreb ve âdâbı diğerinden ayırt etmeyerek hangi tarikattan olursa olsun, maksadın bir mükemmil kâmil'e mülâkattan ibaret olduğunu anladılar. Esasen sofîye ıstılahındaki nefs-i mutmainne'ye varınca bütün tarikatların birleşeceği künhüne vâkıf olmaktan başka, sâlik için yapacak bir şeyi olmadığını bilmek gerekir. Yine bunun gibi hangi tarikten olursa olsun bir mükemmil kâmile erenler, mârifet-i Hak ve Zâtın tecellisi zevkine erer oldular. Bu sırra eremeyenler ise mensup oldukları tarikatı diğerinden üstün görmek gafletine düşerek hataların en büyüğünü işlediler.

Her zamanın icâbına göre bir kâmil ve mükemmil çıkar. Bu zât dinin müceddididir de... Bir bakıma

«Hatemü'l - Velâye» demek de mümkündür. Bunlar vasıtasıyla Cenab-ı Hak, ümmet-i Muhammed'e hediyye-i âliyye-i mukaddesede (kutsal ihsânda) bulunur. Işte Cenab-ı Hak ile halk arasındaki vasıta olan bu ehlullahın, bu zevât-ı kadire, şeriat lisânında «Müceddid-i din» (Dinin yenileyicisi) derler. Sofîye ıstılahında bu zevata «Hatemü'l - velâye» denildiği ma'lûmdur. Bunlar, her tarikatın koruyucusu, ilâhî emirlerin insanlara tebliği için özel mânevî memurlarıdır. Bu zevât-ı âl-i kadire, mürşidân ve pîrân da ıtlak olunur. Her ne kadar «Allah'a giden yollar, yaradılan mahlûkatın nefesleri kadar çok» ise de burada enfâs nefesten gelmektedir. Enfâs nefesin cem'idir. Nefes, «fe» nin fethi (üstünü), ve «sin»in sükûnu ile enf'ten (burundan) zuhûr eden havaya tâbir kılındığı cihetle kişinin ömrünün sonuna kadar nefes adedince kendisinden yine kendisine giden yol vardır.

«Muhammed'i seyrettim ulu bir dağ içinde,
Kalbden ulu dağ olmaz.» Yunus Emre

Sâlik-i Hak (Hak uğruna herhangi bir tarikatte bir kâmile intisab eden kişi) her nefeste bir yol ve her yolda bir yakınlık, her kurbette (yakınlıkta) bir vuslat, her kavuşmada bir rüyet (görme) bulur. Her rüyetin sonucu ise bir sohbet, her sohbette bir mârifet, her mârifette bir üns ve ülfet peyda olur. Âşinâ olmayan bir kimse ile ülfet, elbette güçtür; velev ki en yakın bir akrabanız olsa bile...

Sâyirin (Allah yolunda yol alan sâlikin) her adımı yaklaşmaya yâni vuslata vardığından her bir adımının sonu «Vuslat-ı Hak» olduğundan sofiyûn, «Bir adımı bile yoldur (tariktir)» dediler. Bu yolda gidenler, önce ahlâka, sâniyen nefse, sâlisen kalbe, râbian rûha, hâmisen sırra, sâdisen hafâya ve sâbien ahfâya kavuşup in-

san için övülmeye değer mertebelere ererler. Yâni, bu yolda gidenler, ilk önce ahlâka, ikinci olarak nefse, üçüncü olarak kalbe, dördüncü olarak rûha, beşinci olarak sırra, altıncı olarak hafâya, yedinci olarak da ahfâya kavuşup insan için amaç olan neticeye ulaşırlar.

Sonunda ise Allah'ın tecellisine, zât ve sıfâtının müşahedesine mazhariyet kesbettiği nisbette nâil-i meram olurlar. Bundandır ki Pîrimiz Gavsü'l - Azam, heykel-i samedânî Abdülkadir Geylânî Hazretleri, mülhem olarak:

وَكُلُّ طَوْرٍ بَيْنَ الْجَبَرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ

«Küllü tavrın beyne'l - ceberût ve'l - lâhût fehiye hakikatün — Ceberût ve lâhût beyninde olan tavır hakikattır» diye buyurmuştur.

«Kül»deki vav-ı âtıfe yakını olan cümleye ma'tûftur. Tecelli-i zâttan (zât-ı bahtın görünüşünden) kinâyedir.

Ceberût; taayyün-i sâni-i zuhûrî (1) olan âlemin

---

(1) Taayyün-i evvel ve taayyün-i sâni tâbirleri sofîye ıstılahında çok geçen tâbirlerdendir. Ma'lûm olduğu vechile Cenâb-ı Hak hiçbir itlakla mukayyet olmaksızın amâda yalnız başına yakut-i beyzâ hâlinde idi. Kendi hüsnünün aynasında bir bakıma Hakikat-ı Muhammediyede kendini görmesi neticesi âlemleri yarattı. Yâni, Hakikat-ı Muhammediye'ye aşkı sebeb-i hılkat oldu. Bu ân Zât-ı baht'ın taayyün-i evvel hâlidir. Bu sebepledir ki sofîye büyüklerinden Niyâzi Mısrî Hazretleri:

Cümle mevcûdât ve ma'lûmâta aşk akdemdürür,
Zirâ aşkın evveline bulmadılar iptidâ,
Hem dahi cümle fenâ buldukta aşk bâki kalır,
Ol sebepten dediler kim: Aşka yoktur intihâ.»

ismidir. Daha evvel de açıklaması yapılmıştı. Lâhût (2) da sofiye ıstılahından olup gaybü'l - gayb (gönül gözü açılmayanların nazarlarından gizlenen) ve ahadiyet-i zâtiye (Cenâb-ı Hakk'ın tekliği) tâbir olunan âleme verilen ism-i hastır. Hüviyet-i zâtiye (hilkatten evvel Cenâb-ı Yezdân'ın amâda tek iken bulunduğu hâl), beyaz nûr ile göründüğünden bu nûra beyaz mânâsına gelen nûr-ı sefid derler. Nûr-ı beyzâ denildiği de vâkidir. Şurasına dikkati çekeriz ki, Cenâb-ı Hak amâda iken yakut-ı beyzâ hâlinde idi. Bu sırada yaradılmış hiç bir şey yoktu. Pek tabiî hiç bir taayyün de mevcut değildi. Buna ıtlak demek bile bir nevi takyid demek olacağından bu vasıfla tavsif doğru değildir. Ancak «Zât-ı baht ve zât-ı hüviyyet» demek mümkün olur; nitekim de öyledir.

«Fehiye hakikatün»e gelince: «O benim hakikatimdir». Hakikat bir şeyin künhü (aslı) demektir. Burada Cenâb-ı Hakk'ın bütün isim ve sıfâtlarını toplu olarak nefsinde cem eden insan kasdedilmiştir. Dikkat ederseniz Hz. Pîr, buraya gelinceye kadar insandan gayri âlemlerin mertebelerini, mevcûdât ve eşyanın yaradılışını herkesin idrâki nisbetinde anlattıktan sonra, şimdi de üssü'l - esas olan, yâni aslın aslı olan insanı anlatmaya lutf u himmet gösterir.

«Bunca kesret kim zuhûr etti eder bir noktadır,
Devredip ol nokta âhir buldu âdemde sebât.»
(Lâedri)

O insan ki, mazhar-ı zât ve sıfâttır. Burada dikkat edilirse, Gavsü'l - Âzam, kendileri muhatab, sırları ise

---

(2) Burada «lâhût»tan kasıd, Cenâb-ı Hakk'ın amâ'daki hâli ve yakut-i beyzâ durumu anlatılmak istenmiştir. Ve o ânı tesbit ederek Zât-ı Baht ahadiyeti (tekliği) ile nazarlara arz edilmek yolu tutulmuştur.

«Cenâb-ı Hak kasdedilmiştir», mütekellim durumundadır.

وَقَالَ لِي يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ مَا ظَهَرْتُ فِي شَيْءٍ كَظُهُورِي فِي الْإِنْسَانِ

«Ve kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam; mâzahertü fî şey'in kezuhûrî fi'l - insân.» Mânâ-i şerîfi: «Hak Teâlâ bana dedi ki: Yâ Gavsü'l - Âzam, eşyâdan hiç bir şeyde; insânda zâhir olduğum gibi zâhir olmadım.» Demek ki Hüdâ-yi Lemyezel burada hakikati insânla tavsif etmektedir.

«Sırr-ı insândan haberdâr ol, selâmet bundadır.»
(Lâedri)

Ve yine Seyyid Nesimî'nin şu beyiti ne ârifâne izahdır:

«Çünkü bildim mü'minin kalbinde bir Allah var,
Nice izzet etmedin ol beyte kim Allah var,
Her ne var âdemde, var âdemde ara Hakk'ı sen,
Olma iblîs-i şakî, âdemde sırrullah var.»

Pîr-i Âzam, mahbûb-ı sübhânî, mazhar oldukları zât tecellisinden haber vermektedir. Ve şu hadîs-i şerîfe âtıf yapılmıştır. Peygamber-i zîşan, hadîs-i şerîfinde; Lîmâallah sırrına mazhar olduğu âni tasvîr ederek, **«Allah'la beraber olduğum ân öyle bir ândır ki, bana ne bir melek, ne de said nebi mukarrib olamaz.»**

İşte hakikî âlem-i lâhût burasıdır. Bu söz kelâm-ı nefsîdir. «Yâ»daki nidânın (seslenişin) seslenicisi hasfolunmuştur (kaldırılmıştır). Aslında: «Yâ sahibe'l - Gavs — Gavsın sâhibi» demektir. Yâni; Cenâb-ı Hak

gibi bütün külliyâtı (toplumları), cüz'iyâtı (kısımları) çevreleyen Gavs mânâsınadır. «Mâzahartü» deki «mâ» ise nâfiye mâ'sıdır. Yâni, zâtın hiç bir vasıfla, hiç bir nitelikle bağlı olmadığını anlatmak için konulmuştur. «Zahartü nefsi» kendi başına konuşandır. Yâni, sofîye ıstılahında «mütekellümü vahdehu»dur. «Sereyân-ı zâtiye», Cenâb-ı Hakk'ın bütün mevcûdâtta yayılmış olduğuna işârettir. «Fî şey'in» deki «fî» zarfîyet içindir. Yâni zarf edatıdır. «Şey»e gelince burada «şey» mükevvenâtı «ol emriyle» yaradılmış her şeyi kapsar.

Şey; nefsinde kıdemi olmayan yâni, yaradılmış ve ezelden beri mevcut olmayan demektir. Hem mahlûktur, hem de ma'dûmdur (hakikatte yoktur mânâsınadır). Bunu biraz açıklayalım: Her ne kadar eşya var gibi görünüyorsa da hepsi Cenâb-ı Hakk'ın tecellisinden ve o tecelli kaybolunca yokluktan ibarettir. Bi hasbe'l-hulkiyye (yaradılmış olması itibariyle) «ke zuhûrî»deki «kâf», kâf-ı teşbihtir. Benzetme kâf'ıdır. İzahını yaptığımız cümle şöyle oluyor demektir:

«Ve kaale yâ Gavsü'l - Âzam, mâzahertü fî şey'in kezuhûrî fi'l - insân — Yâ Gavsü'l - Âzam, ben insânda olduğu gibi hiç bir şeyde zuhûr etmedim» mânâsınadır. Burada benzeyen, benzetilenin aynıdır. Bundan Allah'a ortak koşmak gerekmeyeceği gibi, onu eşyadan gayri tutmak da gerekmez. Ne o eşyanın aynıdır, ne de gayrıdır. Deniz misâli bunu bize güzel anlatır. Denizdeki dalgaya bakalım: Dalga, denizin hem aynı, hem de gayrıdır. Her ne kadar denize göre ufak bir parça ve onun büyüklüğü yanında denizden başka ise de künhüne (aslına göre) yine o odur. Böyle olunca dalga fer'î (sonradan olma bir parça), denizin kendisi ise asıl ve kadimdir, yâni evvelden mevcut olandır.

Hz. Pîr'in «ke zuhûrî fî'l - insân» kavl-i şerîfini (onurlu sözünü) zuhûr ile ifade etmelerinin sebebi;

hâdisin (sonradan olanın) kadime olan nisbetinin, nisbet-i âdemiye kabilinden olduğunu bildirmektir. Parçada olan hüküm, esasta olan hükümdür. Sofîye ıstılahı ile söylersek, fer'îdeki hüküm, asıldaki hükümdür. Bu itibarla deniz kül (umumî), dalga bir parça ve hususîdir. Burada genellik ve özellik ayrıntısı vardır. Böyle de olsa işin künhüne dönersek, dalga özü itibariyle kadîm olan deryâya mensuptur.

Şimdi bu mevzuu çok güzel anlatan Niyazi Mısrî Hazretlerinin aşağıdaki beyitlerini inceleyelim:

«Ey Niyâzi katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın, ummân olan anlar bizi.»

«Nice fehmetsin bizi pest katre-i nâçizler,
Kârı yok, sâhil görünmez, çünkü deryâ olmuşuz.»

Nitekim vücud-ı mümkün, yâni Allah'ın irâdesi ile ve «ol» emriyle olabilen vücut, nihayette bir illete dayanır ki, bu illet onu yaratan Cenâb-ı Hak'tır. Cenâb-ı Hak, kendi zâtını insân vücudu ile nitelemiştir. İnsan mertebeleri, fenâ, bekâ ve zuhûr arasındadır. Nâfile ibâdetleri de ihmal etmeyerek Allah'a yaklaşabileceğini, «Kurb-ı nevâfil» hadîs-i kudsîsi buna delildir. İşte bu mâruzatın sonu şudur:

Hz. Pîr, söylediği bütün kutsal kelimelerde bu kelimelerin tümünün özünü «Ke zuhûri fî'l - insân» yâni: «İnsânda göründüğüm gibi» sözündeki kâf'tan çıkarmaktadır. Burada hurûf ilmine işâret olduğu gibi «Kün — Ol» emrine de işâret vardır. Zuhûr sözü Allah'ın kâinatta ve bilhassa insândaki tecellisinden kinâyedir. «Fî'l - insân»daki «fî» zarfiyet içindir. «El - insân»daki «el» harfi ise, zihn-i âhid olup, yâni şu mahût insân mânâsınadır.

«Halekallahü âdeme alâ sûretihi — Allah âdemi kendi sûretinde ve sıfâtında yarattı.» İnsân zuhûru

itibariyle irtibat-ı hulkiyyeyi (yaradılış bağlılığını) aynı zamanda Allah'ın bir görüntüsü olmak itibariyle de Cenâb-ı Hakk'ın kendinde yayılmasını açıklar. Tasavvuf ıstılahı ile tecelli yönünden sereyân-ı zâtiyeyi müş'irdir. Buna sofîye ıstılahında Hz. Muhammed'in Hakikati, yâni «Hakikat-i Muhammediye» denir. Bütün olgunluklar onda toplanmıştır, demek olur.

«Ve lekad halaknel insâne min sülâleti — İnsân yaradılışının ve sülâlesinin aslına ait» gizlilikleri açıklayan «Min tıynî sümme cealnâhü nutfe — Topraktan sonra onu meniden halkettik» âyet-i kerîmesinin incelenmesine geçtiğimizde derece derece nutfeden sonra insâna kemik ve et verilerek, vücud-ı zâhirîsini (görünen maddî vücudunu) tamamladıktan ve onu «Nefâhtü fîyhi min rûhi — Ruhumuzdan bir nefhâ üfledik» keremine lâyık hâle getirdikten sonra «Ve lekad kerremnâ beni âdem — Âdem cinsini keremimize lâyık gördük, mazhariyeti ile onurlu kıldık.»

Yukarıdaki âyet-i celîlenin, insânı «Nefâhtü fîhi min rûhi» ile tâltifinden evvel yedi derece geçirdiği anlatılmaktadır. Bu dereceler nutfe, et, kemik gibi insânın maddî yaradılışı ile ilgilidir. Şüphe yok ki, sıfât-ı memdûhe-i insâniye (insânın övülmeğe lâyık nitelikleri) bununla tamamlanmış olmaz. Bunu bir kelime ile özetleyelim. Bununla insân, insân olmaz. Buna karşılık insanın olgunlaşması için yedi turda seyr-i sülûku tamamlaması lâzımdır. Bu yedi tur şöyle tamamlanır:

Birincisi ahlâkta, ikincisi nefiste, üçüncüsü kalbte, dördüncüsü rûhta, beşincisi sırda, altıncısı hafâda, yedincisi de ahfâda tamamlanır.

Yukarıda daha evvel bir vesile ile kalb, sır, hafî ve ahfânın, havas-ı hamse-i zâhirîye (zâhirî beş duy-

guya) karşılık insan vücudunda ruhun mâkesi olan (aksettiği) mânevî noktalar bulunduğunu, seyr-i sülûk ile bu noktalar da terbiye görerek Cenâb-ı Hakk'ın ismini zikrettiklerine işaret etmiştik. Gavsü'l - Âzam, burada bir sırrı ifşâ ederek ehil olanlara lûtufta bulunarak, yedi dereceden bahsetmektedir ki, bunlar seyr-i sülûkun mânevî noktalarıdır. Seyr-i sülûkta bu mânevî noktalardan her biri ism-i celâlin muayyen adette zikri neticesi Allah ismini zikre ehil olurlar. Ancak; meselâ kalbin muayyen sayıda ism-i celâli tâlim etmesi kâfi olmayıp tâlim neticesi veled-i kalbin de ortaya çıkması şarttır. Bu ise bir kâmil-i mükemmile, yâni noksanları tamamlayan bir gönül eri ehlullaha el vermekle mümkün olacağı tasavvuf ilm-i ledünnîsinin gereğidir. Bunu böyle anladıktan sonra bahsimize devam edelim.

İşte, böyle bir insândır ki, ahlâk, nefis, kalb, rûh, sır, hafî, ahfâyı tamamlayan kulumu kendi sıfâtlarımla muttasıf kıldım (nitelendirdim). Onda onu gören, beni görmüş, onu kasteden yine beni kastetmiş olur. Binnetice her kim ki, o kulumu sever beni sevmiş olur. Bu bahiste derin bir mutasavvıf olan Şâir Ali Bey'in şu beytini zikretmeden geçemeyeceğiz:

Habîbin sev takarrubsa murâdın Hakka ey Âli,
Râkib olmak gibi Hakka çü rengin intisâb olmaz.

Yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i kudsîye mazhâriyet bu seyr-i sülûkun yukarıda ısrarla söylediğim gibi tamamlanmasına bağlıdır. Hakikî insân da budur. Yoksa, hâl-i hılkatte kalan, yâni; yaratıldığı gibi duran perdeli mahcublar değildir.

«Yoksa her sûret-i bîcânâ denilmez âdem,
Âdem oldur ki, dem-i âdeme hemdem dediler.»
(Lâedri)

«Küntü kenzen mahfîyyen — Ben gizli bir hazîne idim» hadîs-i kudsîsi gereğince Cenâb-ı Hak mücerred amâ'da sofîye ıstılahında amâ'-i mücerredde ahadiye-i ilâhiyesinde (ilâhî tekliğinde) nabinalara maddî gözü olduğu hâlde mânevî nazardan yoksun körlere gaib ve kendi kendine hiçbir varlığa ihtiyaç duymadan var olduğunda (el'ân kemâkân — hâlen de öyledir), kendi zâtını yine kendi zâtında seyir ve müşahede ediyordu. Bu müşahede sonucu müşahede-i külliye-i tavsiyye (genel ve özel her şeyi görme) rûyet mevcuttur.

«Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin,
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin.»

İmkân âlemindeki tüm hakikatler, bütün kevnî sûretler, hattâ isim ve sıfâtları dahi hiç bir nitelikle nitelendirilemeyen zâtın kudret kabzasında müstehlikedir, yâni yok olmuştur. Fakat zât-ı baht zâhirde tecelli ettiği eşyada bu eşyanın âyânı olmadığından kendi zâtını ve aynını ve bütün kemâlini toplu bir hâlde insân-ı kâmil haricinde herhangi bir varlıkta göremedi. Halbuki böyle bir toplu ilâhî müşahede gerekirdi.

«Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kâim,
Mirât-ı Muhammedden Allah görünür dâim.»

Aşağıdaki hadîş-i şerîf bu hakikati anlatmaktadır:

«Kendi kendimi sevdim, bilinmek istedim, bundan dolayı âlemleri halk ettim.»

Âlemi, Rahman sûretinde yaratan Cenâb-ı Hak, kendi isim ve sıfâtlarını âlemde görmüş ise de toplu olarak zât-ı ahadiyete (tek olan Cenâb-ı Yezdân'a) bu âlemde mazhâr olmağa kabiliyet ve yetenek yoktu. Âlem geniş de olsa mânevî genişlikten yoksundu. İşte bu mazhâr, insân-ı kâmil olan Peygamberimiz Efendimiz Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi ve

sellem'e nâsib oldu. Hazret-i Muhammed (S.A.V.), her iki ciheti (yönü) de kapsadığından, kutsal zâtının bir yüzü bâtın, diğeri ise zâhirdir.

Bâtınları; zât ve sıfâtı, esmâ-i ilâhînin mazhârı, yâni Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî ilim ve sıfâtlarının görüntüsü, zâhirleri ise; âlemlerde görülen, rûşen olan (parlayan) tecellilere çıkış yeridir. Bu sebeple Peygamber Efendimizin bâtınlarına «vahdet» ve zâhirlerine «kesret» (çokluk) denir. Vahdet, halvet ve teklik mânâsına gelen âlem ile, kesret mânâsına gelen âlem karşılaştırılınca burada mevzûu çok iyi açıklayan iki beyitin yazılmasına lüzum gördük.

«Bir şeye mahlûk gözüyle baksan o mahlûk olur,
Hak gözüyle bak ki, bîşek nûr-ı Yezdân ondadır.»

Yine:

«Vahdet içre âşinâ idi Sezâi bana yâr,
Şimdi kesrette tegâfül eyledi âyân eden.»

Hz. Câbir (R.A.) in bu eserdeki şumûlünün büyüklüğü Peygamber Efendimizin ona: «Yâ Câbir» hitâbı ile başlayan lutf-ı risâletpenâhisinin önemindendir. Bunun Arapçası ve anlamını aldık.

(Anhü innehu kaale seeltü resûlullahü sallallahü aleyhi ve sellem an evveli)

(Şey'in hale halekallahü kaale'n-nebiyyi sallallahü aleyhi ve sellem hüve nûru nebiyyike)

(Yâ Câbir halekahu min nûrihi sümme halega minhü külli hayrin ve haleka ba'dehu)

(Külli şey'in ve hine halekahu ekamehu kuddamihi fî makamü'l-kurbu esnetâ)

(Aşeretün elf senetün sümme cealehu erbaa aksamü haleka'l-arş min)

(Kısmi ve'l-kürsi min kısmi ve hameletü'l-arş ve hazinetü'l-kürsi)

(Min kısmi ve ekame kısmü'r-rabi' fî mekamü'l-hubbü isnetâ aşeretün elf)

(Senetün sümme cealehu erbaatün aksamün fehaleka'l-kalemu min kısmi ve'l-levh)

(Min kısmi ve'l-cennetü min kısmi ve ekame kısmü'r-rabi' fî makamü'l-havf)

(Esnetâ aşeretün elf sene sümme cealehu erbaatün eczâü fehalak)

(Elmelâiketü min cüz'ü ve haleka'ş-şemsü min cüz'i ve haleka'l-kamer)

(Ve'l-kevâkib min cüz'i ve ekame cüz'ü'r-rabi' fî makami'r-rica')

(Esneta aşeretün elf sene sümme cealehu erbaatün eczaün fehalak)

(Elaklü min cüz'i ve'l-hilmi ve'l-ilmi min cüz'i ve'l-ısmetün ve't-tevfik)

(Min cüz'in ve ekame cüz'i'r-rabi' fî makamü'l-haya'î esnetâ aşeretün)

(Elf sene sümme nazarallahü sübhanehu ileyhi fetereşşeha'n-nûri urkan)

(Fekateratün minhü miatün elf ve aşerûne elfen ve erbaatün al'af)

(Kataratün mine'n-nûri fehalekallahü sübhanehu min külli kataratün rûh)

(Nebiyyin ev resûlin sümme teneffest ervâhü'l-enbiyâ' fehalekallahü min)

(Enfasühüm nûru'l-evliyâ' ve'ş-şühedâ' ve'l-muti'i-ni mine'l-mü'minin ilâ)

(Yevmü'l-kıyâmeti felarşü ve'l-kürsi min nûri ve'l-kerrabiyûn)

(Min nûri ve'r-rûhaniyyûn mine'l-melâiketi min nûri ve'l-melâiketi)

(Essemavâti's-seba min nûri ve'l-cennetü ve mâ fiha min naimu min)

(Nûri ve'ş-şemsü ve'l-kamerü ve'l-kevâkib min nûri ve'l-aklü)

(Ve'l-ilmi ve't-tevfikü min nûri ve ervâhü'l-enbiyâ'ü ve'r-resûlü)

(Min nûri ve'ş-şühedâ ve's-salihûn min netaici nûri sümme)

(Cealallahü sübhanehu esna aşere hicâbâ fecka-me'n-nûri ve hüve cüz'i)

(Errabi' fî külli hicâbin elfü senetin ve hiye makamatü'l-ubûdiye ve hiye)

(Hicabü'l-keramétû ve's-saadetü ve'l-heybetü ve'r-rahmetü ve'r-re'fetü ve'l-ilmü)

(Ve'l-hilmü ve'l-vekarü ve's-sekinetü ve's-sabrü ve's-sıdkı ve'l-yakini)

(Feabedullahü zalike'n-nûri fî külli hicabin elfe senetün felemmâ harace)

(El nûri mine'l-hicebe rakebehullahü fi'l-ardı ve kâne mâ yadâ')

(Münhü mâ kâne beyne'l-meşrik ve'l-mağrib ke's-siraci fi'l-leyli'l-muzlim)

(Sümme halekallahü âdeme mine'l-arz ve rakebehu fihi'n-nûr fî cebinihi)

(Sümme intekale minhü ilâ şit ve minhü ilâ etüşi ve haza yentekilü)

(Min tâhiri ilâ tayyib ve min tayyibi ilâ tâhirin ilâ innehü evsalehu)

(Allahü ilâ sülbün abdullah ibni abdü'l-muttalip minhü ilâ rahime)

(Aminetün ahreceni ile'l-dünya fecealni seyyidü'l-mürseliyn ve rahmeten)

(Li'l-âlemiyn.. Sadeka resûlullah ve nataka habibullah).

Rivâyet olunduğuna göre: Abdullahü'l-Ensârî'nin oğulları Hz. Câbir (R.A.) şöyle anlatır:

— Bir gün Resûlullah Efendimize sordum: «Yâ Resûlallah Cenâb-ı Hak ilk önce neyi yarattı?» Cevaben buyurdular:

— Yâ Câbir, Cenâb-ı Hak evvelâ senin nebînin nûrunu yarattı, sonra hayrı halketti, bunu takiben arşı halketti. Bundan kısmen kürsi, kısmen de hameletü'l-arşı halketti (arşın tecellisi). Bunu kalemin yaratılması takip etti. Bir kısmı ile de levh yaratıldı; bir kısmından cennet diğer bir kısmından havf (korku) makamı vücud buldu. Bunların dört cüz'ünden melekler, Güneş, Kamer, ve yıldızlar halkedildi, bunu takiben akıl, onun cüzlerinden hilm, ilim, ismet ve tevfik yaratıldı. Damarlarından teressüf eden (sızan) kadrelerden; nûr kadresinden rûh kadresi halkedildi bu rûhlar evvelâ enbiyâ-i izâmın rûhlarıydı, onların nefislerinden ise velilerin, şehitlerin sırası ile Allaha itaat edenler ve mü'minlerin rûhları yaratıldı. Benim nûrumdan yine kerûbiyyûn (Cenâb-ı Hakk'a en yakın olanlardan bir zümre), rûhaniyyûn, melâike-i kiram, yedi kat sema, cennet ve oradaki naim (cennet ni'metleri) halkolundu. Sonra yine nûrundan Şems, Kamer ve yıldızlar, akıl, ilim, tevfik, enbiyânın, şühedânın, sâlihlerin rûhları halkedildi. Bunun gibi vekar, sekinet (sakinlik), sabır, sıdk (doğruluk ve bağlılık), yakin yaratıldı. Kâinatda meşrik ile mağrib arasında gecenin zulmetinde sirâç (lem'a - bütün parlayanlar) gibi her ne parlıyorsa, benim nûrumdandır. Bunlardan sonra Cenâb-ı Hak

Âdemi yarattı ve arz üzerine halife nasbetti (kıldı). Alnına nûr risâletini koydu ve bu nûr intikal etmeye başladı. Âdem aleyhisselâmdan sonra Şit aleyhisselâma geçti. Devrede devrede Abdullah sulbünün pâk ve hoş evlâdına intikal etti. Abdulmuttalib oğlu Abdullahdan hâmile kalan Hz. Amine'den ben dünyaya geldim. Benim dünyaya gelmemle Cenâb-ı Yezdân beni Seyyidü'l-Mürselîn lâkabıyla şereflendirdi ve rahmetenlil âlemîn yâni âlemlere rahmet olarak gönderdi. Levlâke tahtının sultanı yaptı.

Elbet Cenâb-ı Hak ve onun Habîb-i Ekremi doğruyu söyler.

Peygamber-i Zîşânın ilâhî mukaddes bâtınları bütün ulûhiyyet nûrlarını câmi' bulunduğundan tecelli yönünden zât nûrunun başlangıcı, zâhirî vücud-ı saadetleri ise ilâhî esmâ ve sıfatın zuhûru olmaları hasebiyle bütün mükevvenât ve yaratılmışların çıkış yeri zât-ı risâletpenâhileridir. Bütün âlemler onun vücûd sermayesi ile varlık kazandıklarından onsekizbin âlem kesretine rağmen icmâldir (özettir).

Hilkatin tâfsili Fahr-i Kâinatta tezahür ve tahakkuk etmiştir. İş bu deme gelince, bu durumu ayrıntılarıyla anlatan ciltlerin özeti şu beyti yazmadan geçemedik:

«Kesrette boğulma bu kâinatın
Hepsi bir katredir, ummân sendedir.»

Mütercimin notu: Yukarıda geçen Resûlullah (S.A.V.) Efendimizle Hz. Câbir (R.A.) arasındaki konuşma şu hakikati ortaya koymaktadır: «Levlâke levlâke lemmâ halektü'l-eflâk — Ya Habîbim; sen olmasaydın

ben bu kâinatı yaratmazdım» sırrının icabı hakikaten bütün hilkat derece derece Nebiy-yi A'zamın nûrlarından halkedilmiştir. Esasen Cenâb-ı Yezdân, amâ'da iken Hakikat-i Muhammediye denen aynada hüsnünü görmüştür ve Habîbine olan bu aşk kâinatın yaradılışına sebep olmuştur. Öyle olunca hayrın da, arşın da ve nihayet Hz. Âdemin alnında parlayıp Şît aleyhisselâmdan sonra bütün peygamberâna geçen nûrun da, Nûr-ı Muhammed olduğuna şüphe yoktur.

Hz. Muhammed (S.A.V.) e kadar gelen nûr sofîye ıstılahına göre pek haklı olarak zâhiren nâbina olanların yâni mânevî gözleri bulunmayanların gözlerinden gaibse de hakikatta bâtın âleminde devam edip gitmiştir. Mevlidde Süleyman Çelebi'nin çok güzel ifade ettiği gibi:

«İş bu resmine müserser muttasıl,
Tâ olunca Mustafa'ya müntakil.»

diye tavsif buyurulan nûr-ı Ahmed, kendinden sonra gelen ve görmeyi çok arzu buyuruldukları arkadaşları bihasbel verâse mânevî yönden yerlerine geçen mürşidân ve pîrâna intikal etmiştir. Risâle-i Gavsiyelere şerh edilen Abdülkadir Geylânî hazretleri, Hz. Peygamberin mânevî vârisidirler.

CÂBİR (R.A.) HAZRETLERİNİN HAYAT HİKÂYESİ (TERCÜME-İ HÂLİ)

Hicretten (Peygamber Efendimizin Mekke'den Medine-i Münevvere'ye göç etmeleri) evvel Medine-i Münevvere'de riyâset ve hükûmet eden Sâid ibni Ubâde Hazretlerinin müsteşar-ı umuru (işlerini danıştığı yardımcısı) idi.

Yaradılış yönünden uysal tabiatlı, istikamet sâhibi bir zât-ı âl-i kadir (yetenek sâhibi bir kimse) idi. Bu yetenekleri dolayısiyle Araplar arasında çıkan zor işleri, hakemliği ile uzlaştırırdı. Belde halkını bir hâdisenin vukûundan evvel aldığı tedbirlerle ve mütaleâsında isâbetle birçok belâlardan kurtardığı rivâyet olunur. Pek çok zamanlar Hz. Muhammed (S.A.V.) in huzûrunda bulunmak onuruna ermiş, bu arada ünlü muhaddislerden olmuştur. Muhaddislik (hadîs nakletme) niteliği diğer şan ve şeref dolu vasıflarını tamamlamıştır. Bundan başka Hz. Ali (K.V.) efendimizle birlikte Kûfe'ye gitmiş, kendileri ile gizli birçok sohbetlerde bulunmuştur. Şimdi anlatacağımız âyet-i celîlenin yorumunu, bizzât Hz. Ali (K.V.) den nakil ve rivâyet ederler.

Câbir ibni Abdullah Ensârî şöyle rivâyet eder ki:

«Kûfe'de mescide girdiğimde Hz. Ali (K.V.) orada bulunuyordu. Parmağı ile birşeyler yazıyor ve birşeye de gülüyordu.

— Yâ emîrü'l-mü'minîn, neye gülüyorsunuz? diye sordum. Hz. Ali (K.V.), şu cevabı lutfettiler:

— Şimdi okuduğum şu âyet-i kerîmenin mânâsını kimse benim gibi bilmez ve yorumlamaz da ona gülüyorum, dedi. Sordum:

— Bu hangi âyettir? Cevâben şöyle buyurdular:

— «Allahü nûrü's-semâvâti ve'l-ard meselen nûruhi kemeşkeve» — El meşkeve Muhammed (S.A.V.) dir. Yâni misbâhların misbâhıdır (kandillerin kandilidir, aydınlıkların aydınlığıdır). Misbâh-ı evvelden kasıt, Hz. Fâtımatü'l-Zehrâ'dır. Misbâh-ı sâni (ikinci misbâh) ise, benim. «Fî zücâcetü'z-zücâce» bunun gibi zücâce-i evvel Hz. Hasan (R.A.) dır. İkinci zücâce Hz. Hüseyin Şehid-i Kerbelâ'dır. Yâni şehidlerin şâhıdır. Ali

bin Hasan en parlak kevkeb (yıldız) gibidir. Yâni kevkeb-i dürri'den kasit Ali bin Hasan'dır.

«Yukadû şeceretü mübâreke»den maksat Ali oğlu Muhammed'dir. Âyet-i kerîmede geçen «zeytûne»den maksat Ca'fer ibni Muhammed'dir. Yine zikri geçen «lâ şarkıye»den murâd, Mûsâ bin Ca'fer'dir. «Lâ garbiye»den maksat Ali bin Mûsâ'dır. «Alâ nûru yehdullahü linûri» den kasıt da burada Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimizdir. «Men yeşâü ve yadribüllahül emsâli lilnâsi vallahü bi külli şey'in alîm.»

İşte bu âyetler Hz. Ali (K.V.) tarafından bu vechile tefsîr-i azim buyurulmuştur.

Şimdi tekrar Hz. Câbir'in tercüme-i hâline dönüyoruz. Bu zât-ı celîl, Hz. Hâlid (R.A.) ile birlikte İstanbul'a gelmiş, kaderin bir şivesi (cilvesi) ve takdir-i Hüdâ icâbı olarak saray-ı cennete burada duhûl etmiştir. Yâni burada bu fâni âlemden beka âlemini teşrif etmiştir. İstanbul'daki Ayvansaray semtindeki Küçük Mustafa Paşa Câmiinde vücûd-ı mübarekleri, toprağı amber kokuları ile bir gülşen sarâya çevirmiştir.

Şimdi tekrar Hz. Pîrin «mâzâhertü fî şey'in» sözünün incelenmesine dönelim. Burada teşbîh ile tenzîh birleşmiş gibidir. Yâni, «mâzâhertü fî şey'in» kavl-i şerîfiyle (kutsal sözü ile) yaradılmışları, Cenâb-ı Hakkın zâtından tenzîh eylemiş, «ke zuhûri fî'l-insân — insânda zuhûr ettiğim gibi» kutsal kelâmiyle de insânın menşeinde (çıkış noktasında) kendi sereyân-ı zâtının (Cenâb-ı Hakk'ın tecellisinin insânın bütün varlığına yayıldığının, sirâyet ettiğinin) âdeta delîlini vermiştir. Asıl dikkat edilecek nokta veche-i ûlâda (ilk nazarda) insândan maksadın ne olduğunun bidâyette sereyânın kime ma'tûf bulunduğunun açıklanmasıdır. Hemen tereddütsüz söyleyelim ki burada insândan maksat, Ha-

tîb-i Edîbi, Kâinatın Efendisi Hz. Muhammed (S.A.V.) dir. Bu gizli sırra asırdan asıra, devirden devire Hz. Peygambere mânevî verâset yoluyle bütün pîrler ve mürşidler erdiler. Şu hadîs-i şerîf bunun en canlı delîlidir: «El-ülemâ veresetü'l-enbiyâ — Ülema peygamberlerin vârisidir.»

Esâsen Hz. Muhammed (S.A.V.) e kadar gelen nebîler, Hz. Peygamberin nübüvveti ile nebîlik ettikleri gibi, kıyâmete kadar gelecek velîler de hasse-i velâyet-i Muhammediye ile velâyet ettiler ve edeceklerdir. Bundan dolayıdır ki, seyr-i sülûkta fenâfi'r-resûl ve bekâbi'r-resûl sırrına ermeyen sâlikte zâtın tecellisi tahakkuk etmez. Yâni Peygamber Efendimizde fenâ bulmayan bir sâlikte ve yine derece katederek Hz. Peygamberde bekâ bulmayan Hak yolunun yolcusunda zât tecellisi gerçekleşemez.

Hz. Gavs, Allah âşıklarına kendilerinin bu vasıfta bir velî ve insân-ı kâmil olduğunu imâ yoluyla anlatmış ve tebşîr etmiştir. Nitekim aşağıdaki Hak ile mükâlemesi bunu anlatmaktadır:

ثُمَّ سَأَلْتُ فَقُلْتُ يَا رَبِّ هَلْ لَكَ مَكَانٌ فَقَالَ لِي يَا غَوْثَ الْاَعْظَمِ
اَنَا مَكَانُ الْمَكَانِ وَلَيْسَ لِي مَكَانٌ وَاَنَا سِرُّ الْاِنْسَانِ

«Sümme seeltü, fekultü yârabbi hellcke mekânün — Yâ Rabbi senin mekânın neresidir? diye sordum.»

Burada mekânının Gavs'ın kalbi olduğuna işâret vardır.

«Fekaalelî yâ gavs'ül-âzam, ena mekânü'l- mekân ve leyselî mekânün ve ena sırrü'l-insân — Yâni: Bana

dedi ki: Yâ Gavsü'l-Âzam, ben mekânın mekânıyım; benim için mekân olmaz. Ben insânın sırrıyım,» demek mânâsına gelir. Bu kutsal söz «Ke zuhûri fî'l-insân» sözünün yorumundan ibâdettir. Dikkat edersek buradan üç nev'i bilgi çıkmaktadır:

1 — Karışık ilim (İlm-i tahlît),

2 — Ayırıcı ilim (İlm-i temyîz),

3 — Çıkış ve görünüş ilmi (İlm-i zuhûr).

Yukarıdaki «Fekaalelî yâ gavsü'l-âzam ena mekânü'l-mekân» sözüne dönelim. Abdulkadir Geylânî Hazretlerinin sırrı ile görüşmesinde kastedilen mekân, oturulacak yer, mahâl mânâsına olmayıp, ihâtâ (çevreleme) mânâsınadır. Burada muzaf (kendisine izâfe edilen) hasfedilmiştir (kaldırılmıştır). Cümle aslında şöyledir: «Ben külliyât ve cüz'iyâtı çevreleyenim. Beni çevreleyen bir varlık yoktur» mânâsına gelir. Cenâb-ı Hak, zât-ı akdesine (kutsal zâtına) izâfe edilen her şeyden, her bağdan yücedir. Hudûsla (sonradan olanla) ilgi kurulamaz. Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk'ın varlığı evvelâ vâcibdir. Yâni, kendisinin olmadığı bir yerde başka varlık olamaz. Yaradılmışların vücûda gelmesi için Allahın vücûdu şarttır. Vâcibi böyle anlamak lâzımdır. Kadîmdir; yâni her şeyden evvel var olan, hiç bir varlık tarafından yaratılmayan, her şeyi yaratan varlıktır.

Yaratılanların vücûdları ise hem sonradan olma, yâni hadîs, hem de fânîdir. Bu yüzden vücûdun da üç mertebesi vardır:

1 — Vâcibü'l-vücûd (Yaratılanların yaratılması için kendisinin var olması icâbeden vücûd),

2 — Mümkünü'l - vücûd (Bir ilk illet tarafından yaratılmakla mevcûdiyeti mümkün olan vücûd),

3 — Mümteniü'l - vücûd (Üzerinde fazla bir vücûd olmadığından varlığı için imtinâ gerekir).

Mümkünü'l - vücûd, dikkat edilirse vâcibin var olması ile kaimdir. Cenâb-ı Hakk'ın niteliklerinden bulunan ilim ve hayat vasıfları iki yönlüdür. Yaratana nisbet edildiğinde kadîm, yarattığı kula nisbet edildiğinde hadîstir. Bunları bir misâl ile açıklayalım:

Parmakları süsleyen altından yapılmış yüzük özü itibariyle altındır. Bâzı şekiller verilerek bildiğimiz yüzük hâline getirilmiştir. Bu yüzüğü tekrar eritip yahut şeklini değiştirip asıl mayası olan altına çevirmek her zaman mümkündür. Böyle yaptığımızda gözümüzle görüp, elimizle tuttuğumuz, parmaklarımıza taktığımız artık yok olmuş olur. Sofîye deyimine göre «âdem»dedir. Fakat asıl mayası olan altına bir şey olmamıştır. Ancak şekil değişmiştir. Maya ise aynı mayadır. Bunun gibi bütün mükevvenât ve yaratılmışlar, yaratılışları gereği hadîstirler. Cenâb-ı Hakk'ın vücûdu ise asıl olup, onlarda tecellisi yönünden elbette bâkidir, kadîmdir.

Demek ki özetlersek, bütün varlıklar canlı ve cansız, âdem yâni yokluk, kıdem yâni (eskilik) nitelikleri arasında zuhûrdadır. Demek ki vücûd-ı vâcib, zâta ve vücûd-ı mümkün, sıfata ve vücûd-ı mümteni' ef'âl ve âsâra (fiillere ve eserlere) nâzırdır. İşte yukarıda bahsettiğimiz ilm-i tahlit bu nevi ilimdir.

Yâ ilm-i temyîz nedir? Âdemle kıdem arasını ayırt etmeye yarayan ilimdir.

Zuhûr ilmine gelince, ilâhî niteliklerin eşyada rûşen olmasına (parlamasına ve görünmesine) yarayan ilimdir. Gavsü'l-Âzam sırrıyle konuşurken, Cenâb-ı Hakk'ın mütekellim olarak kendilerine; «Ben mekânların mekânıyım» deyişi ilm-i tahlîte bir misâldir.

«Ve leyseli mekân» kelâmı ise temyîz ilmine örnektir.

«Ben insânın sırrıyım» sözü ise zuhûr ilmine işârettir. Âriflerce ma'lûm olan bu bilgilerden başka dördüncü bir ilim vardır. Buna ârifler vâkıftır. Bunu ayrıntılı olarak «Tuhfe-i Şemsiye — Şemsiyenin Hediyesi» nâmındaki risâle-i âcizânemde (âciz risâlemde) serdetmiştim (yazmıştım). Bundan dolayı burada tekrarına lüzum görmüyorum.

Hz. Pîr, bununla da iktifâ etmemiş (yetinmemiş), bu bahsi çok şumûllendirmiştir (genişletmiştir). Şöyle ki:

ثُمَّ سَأَلْتُ فَقُلْتُ يَا رَبِّ هَلْ لَكَ شُرْبٌ وَأَكْلٌ قَالَ أَكْلِي

أَكْلُ الْفَقِيرِ وَشُرْبُهُ شُرْبِي

«Sümme seeltü fekultü yâ rabbi helleke şurbün ve eklün — Yâ Rabbi senin içtiğin ve yediğin nedir?»

Cenâb-ı Hak:

«Kaale ekli eklü'l - fakîr ve şürbühü şürbî — Fakîrin yediği benim yediğim, onun içtiği benim içtiğimdir.»

Anlamak gerekir ki, burada yemek ve içmekten kasıt, bildiğimiz taâm ve şürb (yemek ve içmek) olmayıp; kasıt, tecelliden kinâyedir. Bir de fakîrden bahsedilmekte ise de fakîr, şuna buna ihtiyâcını söyleyen, dilenen kimse olmayıp maksût, âriflerdir.

Peygamber-i Zîşân'ın «El - fakri fahri — Fakrım fahrimdir (fakirliğimle iftihâr ederim)» hadîs-i kudsîsinde işâret buyurulan fakîrlik, işte bu fakîrliktir.

Fakîr, hiç bir şeyi olmayan değil, «kün» emrini hâmil olmakla her dediği olanlar. İstanbul'da Aksaray semtindeki eski Olanlar Dergâhı Şeyhi İbrâhim Efendi'nin buyurduğu gibi «Biz söyleriz, Allah yapar» kelâm-ı mübareki bu hakikatın ne güzel ifadesidir. Bildiğimiz fakîrler, yâni avâm-ı nâsın tanıdığı fakîrler, hakikatte mahcûb (mânen perdeli) kimselerdir. Halbuki ârifler nefse ait unsur bağlarından kendini kurtarmış kemâl ehlidir. Bu mevzûa çok uygun aşağıdaki ârifâne beyitleri alıyoruz:

Çâk eden varlık kıbâsın aşk ile serbâz olur.
Dehr içinde böyle kâmil er aransa âz olur.
Kayd-ı unsûrda kalanlar âlem-i esfeldedir,
Kim halâs olduysa ondan âsuman pervaz olur.»

(Lâedri)

Kâinatta hiç bir şey yoktur ki, Allahü Teâlâ'nın tecellisine zât itibâriyle mazhar olabilsin; hepsi insâna vuslat sâyesinde mümkün olur. Hz. İsmâil'e kurban gönderilmesi ve kurban kesmenin gerekliliği hep bu hikmete dayanmaktadır. Kâinatta her şey, Cenâb-ı Hakk'ın bir tek isminin mazharıdır. İnsân ise bütün esmâ ve sıfatlarının mazharıdır. Hiç bir eşya, insâna mülâki olmadan zâta kavuşamaz. «Yeyiniz, içiniz, fakat isrâf etmeyiniz» âyet-i celîlesi bu isrâf dolayısiyle hayvan sıfatında kalmamamıza işârettir.

Zât tecellisine mazhar olan ârifler yemek yerler, içerler. Fakat bu esnâda dahi hayvanî lezzetlerden tamamen fâni ve uzak kalmışlardır. Çünkü eşyanın hakikati onlar için ma'lûmdur.

İşte Cenâb-ı Pîr, eşyanın derecâtını bu şekilde ve ayrıntılı olarak anlattıktan sonra, insân fazîletlerini anlatmaya koyulur:

«Sümme seeltü yâ rabbi min eyyi şey'in halekte'l - melâike — Yâ Rabbi sen melâike-i kirâmı neden halk ettin?» buyurdular.

«Kaalellahü teâlâ halektü min nûri'l-insâni ve halektü'l - insâne min nûri zuhûri — Cenâb-ı Hak, melâikeyi insânın nûrundan ve insânı da kendi nûrumdan yarattım» buyurdu.

Melâike-i kirâmın nevileri çoktur. Öyleleri vardır ki, mazhariyetleri gereği nâil oldukları esmâ tecellisi ile bunda müstağrak (kendinden geçmiş) olduklarından âlemin icâdından ve hilkatin hâlinden habersizdirler. Beyhûş (aklı başından gitmiş) durumdadırlar.

«Devir cevrinden şikâyet edene âşık demem,
Aşk, mest-i vâkıf-ı keyfiyet-i devrân değil.»
(Lâedri)

Bu meleklerden bâzıları yaratılış hikmetine vâkıftırlar. Ancak mazharı oldukları esmâ tecellisinin dehşetinden mesttirler (sarhoşturlar). Bâzıları ise memûriyetleri gereği âlemin dörtbir yanını dolaşırlar. Bunlara durumlarına uygun olarak «seyyâhiyûn — gezginler» denir. Aslında her şey Allahü Teâlânın esmâsından bir ism-i celîlin mazharıdırlar. Cenâb-ı Hakk'ı o ism-i şerîf ile tesbîh ederler. İrfânları dahi nâil oldukları ism-i hasları derecesindedir. Her birisi bir mertebenin bir makamın sâhibidirler. Rabb-i Hasları kendilerine ne sûretle görünürse öyle tanırlar. Sonsuz ilâhî esmânın sâhibi bulunan diğer isimlerinden habersizdirler. Bu habersizlik sebebiyledir ki, Cenâb-ı Hak, ancak Âdem aleyhisselâmı yarattığı zaman itiraza yeltendiler.

— «Yâ Rabbi, görüyorsun biz seni takdîs ve tesbîh ediyoruz. Dünyâya insânoğlunu getirip kan mı döktüreceksin. Onlar arzı fesâda verirler.»

Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili âyet-i celîlede açıkça belirtilmiştir.

Halbuki insan kendi kıymetini bilse, «Ve lekad kerremnâ beni âdem» sırrına ermiş olsa, yaratanın ona ne büyük iltifatta bulunduğunu anlamakta gecikmez. Ne yazık ki, bâzı kimseler kötü fiillerinin neticesi olarak «Summun bükmün umyün fehüm lâ yerciûn — Sağırdırlar, Allah kulaklarını sağır etmiştir, gözlerini kör etmiştir, dillerini bağlamıştır, hakikate dönemezler» âyet-i celîlesinin tasvir ettiği kötü âkıbete sürüklenirler. Âdem, Hüdâ'nın yukarıda bahsedilen iltifâtına lâyık yetenekte yaratılmıştır. Hakikî ârif, fark ve temyîz ve zuhûr sırlarına âşinâ olduğundan Kur'ân-ı Kerîmdeki «Seni arz'a halife kıldım» kutsal kelâmına hakkıyle lâyıktır. Nitekim hatâlarını anlayan ve insânın büyük halîfeliğe (hilâfet-i kübrâya) erdiğini gören melâike-i kirâm «Yà Rabbi alîm ve hakîm olan sensin, sen her şeyi bilirsin» diyerek hatâlarına tevbe ederek itirâf etmişlerdir. Sûretâ insân olduğu hâlde kıymetini bilmeyen kimselere bundan çıkan neticeyi en kör gözlerin görebileceği şekilde aşağıda açıklayacağız. Demek nâsın avâmı, melâikenin avâmından; nâsın havâssı, melâikenin havâssından ve ahâs hazerâtı dahi, melâikenin ahâssından daha fazîletli ve daha onurludur.

Pîrimiz Seyyid Abdulkadir Geylânî Hazretleri, Risâle-i Gavsiyelerinde, Cenâb-ı Yezdân'ın sırlarına ilka' buyurduğu şu mübarek sözle, onu imâ etmişlerdir: «Halaktü min nûri'l - insân — Kâinatı ben insânın nûrundan halk ettim.» «Min nûri»deki «min» beyâniyedendir. Hakikatte ilm-i ezelîyi açıklamaktadır. Buna sofîye ıstılahında süver-i ilmiye de derler. Bütün mükevvenât ve eşya yaratılmadan evvel hepsi Allah'ın ilminde mevcût idi. Buna da tasavvuf ıstılahında «Alîm-i bizzât» derler.

«Ve mâ ya'lem tevîlihullahi ve'r-râsihûne fî'l-ilm — Cenâb-ı Hakk'ın ilminde ârifler müşterektir.» Bu mübarek sözün üzerinde hem durmak, hem açıklamak lâzımdır. «Râsihûn» sağlam ve sarsılmaz ilim sahiplerine derler. Ülemânın bu kısmı bizce tavsîfe göre ancak ehlullah arasında bulunur. Onların ilmi, râsih olabilir. Zirâ «El-ilmü indellah — İlim Allah'ın yanındadır.» Ancak dilediğine verir. İşte bu nevi ülemâ, bilgi yönünden Allah'a ortaktırlar. Bunda bir abartma var sanılmasın; böyle sanmak yanlışların en büyüğüdür. Zirâ bahse konu olan vücûdda ittihad olmayıp, yâni —hâşâ— kulluk vasfı üzerinde iken, Allahla birleşmek gibi bir hâl olmayıp, bundan kasdedilen ilm-i tecellidir.

Demek oluyor ki, ârifler, Hakk'ın nefsî ve zâtî bilgisine âgâhtırlar. Hakk'la müşterek oluşları bundandır. Risâle-i Gavsiye'deki, Gavsü'l-Âzam'ın sırrına şeref, vârid «Halâktü'l-insâne min nûri zuhûri — İnsânı kendi zuhûr nûrumdan halk ettim» mübarek sözünün teyid ettiği, perçinlediği nokta da budur.

«Min nûri»deki nûr, nûr-ı sefîde (beyaz nûra) işârettir. Bir bakıma lâhût âlemine imâ ve işârettir, demek de doğru olur. «El-insân»daki «el» harf-i târifi istiğrak (kendinden geçme, zâtda gark olma) mânâsınadır. İnsân kendisi Cenâb-ı Hakk'ın tüm isim ve niteliklerini varlığında toplamış olmakla nûr-ı sefîdin de işâreti sonuç olarak insânadır. «Min nûri'l-insân»daki «min» beyâniyedendir. Bu nûr ise, siyah nûrdur. Yâni, nûru câmi olan ceberût âlemini imâdır. Yoktan var etme âlemine işâret vardır.

Gavsü'l-Âzam, canlıların (zîrûh olanların) yetenek ve derecelerini, ayrıca insânın da meziyet ve erdemlerini ayrıntıları ile anlatmaktadır. Gavsü'l-Âzam bu maksatla:

ثُمَّ قُلْتُ يَا رَبَّ الْغَوْثِ هَلْ لَكَ مَطِيَّةٌ

«Sümme kultü yâ rabbe'l-gavsi helleke matiyyetün — Ey Gavs, senin bineğin var mıdır» diye buyurmuş, cevâben:

قَالَ يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ جَعَلْتُ الْإِنْسَانَ مَطِيَّتِي وَجَعَلْتُ سَائِرَ الْأَكْوَانِ مَطِيَّةَ الْإِنْسَانِ

«Kaaleli yâ gavsü'l-âzam ceâletü'l-insâne matiyyeti ve ceâltü sâirü'l-ekvâni matiyyete'l-insân — Yâ Gavsü'l-Azam, benim bineğim insândır. Diğer bütün mükevvenâtı ise ona binek kıldım, hitâb-ı izzeti ile karşılaşmıştır.

Matiyye-i evvel (ilk binek) zâta, matiyye-i sâni ise ef'al ve âsâra işârettir. Eşya ve mükevvenât bizâtihi ve binefsihi zât tecellisine eremezler. Bu hususları daha evvel etraflıca anlattığım için burada tekrarını fazla buluyorum.

İnsandan gayri «zîrûhlar — canlılar» zât tecellisine hiç ermezler mi? gibi bir sual insânın aklına gelir. Ererler ama, insâna yakın olmaları, insânla mülâkatları sâyesinde mümkün olmaktadır. Yâni insânla mülâkat şarttır. İnsâna yakın olmaları ve onlara mensûbiyetleri yüzünden şeref bulmuş birçok hayvan ve zîrûh vardır. Peygamber Efendimizin nâkesi (devesi) ve Eshab-ı Kehf'in kıtmir'i (köpeği) buna misâldir. Bu itibarları insânla ünsiyetleri yüzündendir. İş bahsin burasına gelince Gavs-ı Âzam, âlemlerin yekdiğerine nazaran dereceleri hakkında ma'lûmat verir. Hattâ melâike-i kirâm hazerâtı hakkında birçok kutsal sözler

söyler. Bunu takiben insânın bu kadar onura ermesinin nedenlerini ayrıntıları ile anlatır.

وقال لي يا غوث الأعظم نعم الطالب أنا ونعم المطلوب الإنسان
ونعم الراكب الإنسان ونعم المركوب له سائر الأكوان

«Ve kaalelî ya gavsü'l - Âzam ni'me't - talibü ena ve ni'me'l - matlûbe'l - insân ve ni'me'r - rakibü'l - insânü ve ni'me'l - merkûbü lehu sâirü'l - ekvân — Ya Gavsü'l - Âzam, ben ne güzel tâlibim. İnsân ne hoş matlûbtur. Ve yine insân ne güzel râkib (binici) dir. Diğer ekvân ise ne güzel merkûb (binilen binek) dur» mânâlarınadır.

Vakıa eşya insâna nisbetle onun vuslat ve ünsiyeti sâyesinde kemâle erer. Bunun gibi insân da yaradılışındaki Allah'ın sıfatlarına mazhar olmağa lâyıktır. Bu yeteneği ve istidadı sebebiyle onur sâhibi olmuştur. Buradaki «tâlib» fâil sigası ile isteyici ve «matlûb», mef'ul sigası ile istenilen ve «râkib» (binici), merkûb (binmiş) mânâlarına gelmektedir.

Cenâb-ı Hak, zâtının nûrlarını bütün yarattıklarına arz etmiş ise de mükevvenât ve yaratılanlar güçsüzlük ve ihâtasızlık sebepleriyle kabulden uzaklaşıp, Allahın zâtının nûrlarını hemen insân yüklendiğinden «zalûm ve cehûl» sıfatlariyle zikir ve beyân olundu.

«Ena areznel emânete alessemâvâti ve'l - ard ve'l - cibâl fe ebeyyenne in yahmilnihâ ve eşfakna minhâ ve âmele hel insâne innehu kâne zalûmen cehulâ — Biz emanetlerimizi semâvât ve arza arz ettik. Bunlar bu emanetleri yüklenmekten kaçındılar. Ancak insan yüklendi. Çünkü insân zalûm ve cehûldu.»

Yukarıdan beri açıklamasını yaptığımız âyet-i celîle budur. Bu âyet-i celîlenin gerek zâhirî ve gerekse bâtınî mânâları vardır. Şimdi bu âyetle Gavsü'l - Âzamın «Ve kaalelî yâ gavsü'l - âzam ni'me't - talibü ena ve ni'me'l - matlûbü'l - insânü ve ni'me'r - râkibü'l - insânü ve ni'me'l - merkûbü lehu sâirü'l - ekvân — Yâ Gavsü'l - Âzam, ben ne güzel tâlibim, ve insân ne güzel matlûbdur. Ve insân ne güzel râkibdir. Ve sâir ekvân ne güzel merkûbdur» kelâmını karşılaştıralım. Okuyucu larımızın göreceği vechile burada Cenâb-ı Pîr'in keşfe müstenid bâtınî bir tefsîre gittiği anlaşılır. Bu bâtınî mânâdaki sırra işâret buyuran Gavsü'l - Âzam, evvelâ âyet-i celîlenin «Ena areznel emânete — emânetimizi arza yükledik» ibâre-i şerîfini, «Ni'me't - tâlibü ena — Ben ne güzel tâlibim» kutsal sözü ile karşılaştırmış, emânetimizi arza yükledik ibâresindeki «ena» ile, ben ne güzel tâlibimdeki «ena»yı keşfe müstenid tefsîri ile birbirine raptetmiştir. Esâsen «Ben ne güzel tâlibim» kutsal kelâmı, Cenâb-ı Hakk'ın mütekellim olarak Gavsü'l - Âzam'a hitâbı olduğundan, bunda şaşılacak bir cihet de yoktur. Yine âyet-i celîledeki «hâmelehe'l - insân» kelâmullahı ile «ne güzel matlûb» mukaddes sözü arasında gizli bir bağlılık olduğunu yine Gavsü'l - Âzam, mânevî tefsîri icâbı açıklamaktadır. Bu tefsîrler süregiderek «zalûmen cehûlâ» âyet-i celîlesindeki mânâ da, «ve ni'me'r - râkibü'l - insân» sözüne tekabül etmektedir. «Alessemâvâti ve'l - ard» ise «el - merkûbü lehu sâirü'l - ekvân» ile ilgilidir. Bundan şu netice çıkmaktadır: Bu âyet-i celîle âdetâ Cenâb-ı Hak tarafından Gavsü'l - Âzam'a söylenen kelâmlarla yorumlanıp tefsîr edilmiştir. Ehlullah, Kur'ân-ı Kerîm'i burada görüldüğü gibi ve Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin Füsûsü'l - Hikem isimli eserinde görüldüğü gibi zâhir ülemâsından başka türlü tefsîr buyurmaktadır. Ve bu tefsîr-

leri okuyanlar zâhir ülemâsının en ünlülerinden de olsa, keşfe âgâh olmadıklarından bu yorumların hakikatine nüfuz edememektedirler. Nitekim, Muhiddin-i Arâbî Hazretlerinin, altın buzağıya tapan Hz. Mûsâ (A.S.) ümmeti mevzûunda Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un münakaşalarını ehlullaha has bir derinlikle tefsîr eden Şeyh Ekber'i tekfîr edenler bu sûretle günâhın en büyüğünü işler olmuşlardır. Nitekim zâhir ülemâsının ünlülerinden Saâdeddin-i Teftezânî bile bu hatâdan kendini kurtaramamıştır. [Vahdet-i Vücûd ve Muhiddin Arabî. İsmâil Fennî Bey'in eseri.]

Ârifler cihâdın büyüğü olan nefis cihâdını yaparak maddî yaratılışlarından ve nefislerinden daha doğrusu nefsin kötülüklerinden tamamen temizlenmiş olup kendilerinde nefisten eser kalmadığından hattâ Cenâb-ı Hakkın zât tecellisinin gereğinden başka taayyün ve varlık da bırakmadıklarından «zalûm» olduklarına Gavsü'l-Âzam işâret buyurmaktadır.

Bu sûretle «zalûm»un neye delâlet ettiği Gavsü'l-Âzam'ın keşfe müstenid bu tefsîrinde böyle anlatılmaktadır.

Ayrıca insân, zâtın nûrlarını ve ilâhî niteliklerini hâiz bulunduklarından, halkın gayrisinden her vechile câhil bulunarak kendileri temiz ve Cenâb-ı Hak onlarda görünür bulunduğundan bu hazretler fazlasiyle cehûl bulundular. İşte Cenâb-ı Pîr'in zalûm ve cehûl kelimelerinden anlaşılması gereken mânâyı bu sûretle yorumladıkları bu beyânımızdan meydana çıkmaktadır.

Gavsü'l-Âzam, bu bahsi daha ziyade genişleterek paha biçilmez bir kıymette sır hazînelerini erbâbına açmaktadır.

وَقَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ الْإِنْسَانُ سِرِّي وَأَنَا سِرُّهُ
وَلَوْ عَرَفَ الْإِنْسَانُ مَنْزِلَتَهُ عِنْدِي لَقَالَ فِي كُلِّ نَفَسٍ
مِنَ الْأَنْفَاسِ لَا مُلْكَ الْيَوْمَ إِلَّا لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ مَا أَكَلَ
الْإِنْسَانُ وَشَرِبَ شَيْئًا وَمَا قَامَ وَمَا قَعَدَ وَمَا نَطَقَ
وَمَا صَمَتَ وَمَا فَعَلَ فِعْلًا وَمَا تَوَجَّهَ بِشَيْءٍ وَمَا غَابَ
عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنَا فِيهِ سَاكِنُهُ وَمُحَرِّكُهُ وَمُسَكِّنُهُ

«Ve kaale yâ gavsü'l - âzame'l - insanü sırrî ve ena sırrihü — Yâ Gavsü'l - Âzam, insan benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım.» Burada muzafın (kendisine atfedilenin) hasfı (kaldırılması) vardır. Aslında işâret buyrulan şudur: «Yâ Gavsü'l - Âzam, benim üzerime şâhit ol ki izzet ve celâlim hakkı için insân benim sırrım, ben ise insânın sırrıyım.» Burada «el - insân»daki «el» harf-i târifi, istiğrak mânâsınadır. Yâni bütün kelimeleri toplayan insân demektir.

Burada insân denildiği zaman, Hz. Peygamber (S. A.V.) Efendimiz kastolunmaktadır. Şu da var ki, insânın kelime mânâsı olarak istikâkatının (kelime olarak geldiği kökün ve kaynağın) nereden geldiğinin bilinmesi de lâzımdır. İnsân, üns mastarından gelmektedir. Buna yetenekli, kabiliyetlidir. Bu sebepledir ki «El - insân sırri ve ena sırrihü — Ben insânın sırrıyım, insân da benim sırrımdır,» buyurulmuştur. Demek ki insân Allah indinde bu kadar ikrama lâyıktır. «Velev arefe'l-

insânü — İnsan eğer bilseydi» mübârek sözü bunu kuvvetlendirmekte ve bunu bâriz bir şekilde ifade etmektedir.

Bu kutsal söz tevhid-i zâta (Cenâb-ı Hakk'ın birliğine) işârettir. Haz. Gavsü'l - Âzam, insânın Cenâb-ı Hak yanındaki derecesinin yüceliğini şu kutsal kelimelerle ifade buyurmuştur:

«Velev arefe'l - insânü menziletehu indî lekaale fî külli nefsin mine'l - enfâsi lâ mülke'l - yevme illâ lî — Eğer insân benim indimde (katımda) ne kadar makbûl ve yüce mertebe sâhibi olduğunu bilseydi, her bir nefes:

لَا مُلْكَ الْيَوْمَ اِلَّا لِى

«El - mülke'l - yevm illâ lî — Bugün mülk benim mülkümdür» diye nidâ ederdi» demektir.

Bu tevhid-i sıfata işârettir. «Küllü mahatere fî bâlikâllahü teâlâ bi hilâfı zâlik — Aklına ne gelirse Allah ondan yücedir» mânâsını vermek lâzımdır. Bundan kasıt, aklına her gelen onu tenzîhtir.

Hz. Pîr bunu tâkiben, tevhid-i ef'ale geçmiştir:

«Yâ gavsü'l - âzame mâ ekele'l - insânü ve şerebe şey'en — İnsân bir şey yemez ve içemez.» Yâni insân ayakta duramadığı, konuşamadığı gibi ne birşey yer, ne de bir içebilir. Hattâ birşeye teveccüh edemez, bir şeyden de gaybûbet edemez. Hepsini yapan Hüdâ-yi Lemyezeldir.

Cümle şu şekli alıyor demek oluyor: «Ey insân sen hiç birşeye muktedir değilsin. Sana bütün maddî gücü veren benim» mânâsınadır. Burada bâriz olarak tev-

hîd-i ef'âlin izahı vardır. Unutma ki «Et - tevhîd iskatü'l - evsâf — Tevhîd bütün vasıfları yokeder (düşürür).»

Pîrimiz, heykel-i nûrânî Abdülkadir Geylânî (K.S.) Hazretleri bundan sonra, yâni üçüncü tevhîdi bildirdikten sonra insânın mazhar-ı tecelli-i sübhâni (Allahın görünüşü) nin ayrıntıları ile izahını yapar.

وقال لي يا غوث الأعظم جسم الإنسان ونفسه وقلبه
وروحه وسمعه وبصره ويده ورجله وكل ذلك
هو أظهرته بنفسي لنفسي لا هو إلا أنا ولا أنا غيره

«Ve kaalelî ya gavsü'l - âzam, cismü'l - insâni ve nefsühu ve kalbühu ve rûhühu ve sem'ühu ve basarühu ve yedühu ve riclühu ve küllü zâlike hüve ezhertühu binefsi linefsi lâ hüve illâ ena ve lâ ena gayrühu — Yâ Gavsü'l - Âzam, insânın cisminde, kalbinde, nefsinde, rûh ve işitmesinde, el ve gözünde hulâsa insanlığında bütün beşeri sıfatının tümünde zâhir olan benim. O yoktur illâ ben varım ve o benden gayri değildir» buyurmuştur.

Cisim mahsus tasvir edilmiş bir heykeldir. Cenâb-ı Hakk'ın tecellisi olmasa, his ve hareket kuvveti olmaz. Bu kutsal kelâm evvelki sözü teyîd eder. Zirâ hiç birşeyde ve tabiatiyle insânda Allahın tecellisi olmadıkça, insânın hiç bir şeyi yapmağa gücü yetmeyeceğini Gavsü'l - Âzam evvelce beyan buyurmuştur. Ehlullah bu sebepledir ki insân için «bi hasbel hulkiyye ma'dûm ve biitibar-ı tecelli mevcuttur (insân yara-

tılışı itibariyle yok, Allahın tecellisi olmak itibariyle var)» demektir. Buraya gelmişken şu ârifâne beyti zikretmeden geçemeyeceğiz:

«Tedbirini terk eyle takdîr Hüdânındır,
Sen yoksun, bu varlıklar hep vehm-i gumânındır.»

Hiç bir zîrûh (canlı) yoktur ki, insân gibi merâtib-i nefsiyeye (nefis derecelerine) mazhar olsun. Binnetice kemâlât sâhiblerinden bulunsun ve terakki erbâbından olsun. Bundan dolayı «Senin nefsin, senin bineğindir, bunu ayırt et» buyurulmuştur.

Nefis hem nûrâniyeti, hem zulmâniyeti (karanlıkları) intihac eder (sonuçlandırır). Bundandır ki, nefis yedi mertebeye ayrılmıştır:

1) Emmâre, 2) Levvâme, 3) Mülhime, 4) Mutmainne, 5) Râdiye, 6) Mardiyye, 7) Sâfiyye ile beyan buyurulmuştur.

Yalnız bu anlattığımız hususlar sadece nefsin mahiyet ve derecelerini ve niteliklerini belirtip, insân vücûdunda nefsin hangi yerde bulunduğunu, ne makûle şey olduğunu gösteremez. Bunun hakikatini ancak ehli bilir. «Men arefe nefsehü fekad arefe rabbe — Nefsini bilen Rabbini bilir» kutsal sözü bunu kuvvetlendirir. Fakîriniz bu mes'eleyi birçok meşâyihden sordum. Kasdedilen maârif ve zevke yaklaşmak şöyle dursun, hemen itiraf edeyim ki, her birinin birbirini tutmayan sözleri karşısında dona kaldım. Bunun üzerine «Zeyl-i Bâridât-ı Seferiyye» nâmında küçük bir risâle kaleme aldım. Bu risâlede yalnız bu mevzuları inceledim. Bu itibarla burada bunları tekrar uzun uzun anlatmaya da gerek görmüyorum.

Nefsin özünün açıklamasını bu şekilde yapan cenâb-ı pîr, onun yerini de gösterdiler: Kalb. Nefis kalbin şûbelerinden biridir. Onun zulmânî şûbe ve görü-

nüşüne nefis, nûraniyesine de kalb derler. Kalbi karanlıklar istilâ ederse nûraniyet hicab (perde ve örtü) altında saklı kalacağından kalbin vaziyeti kadîmesine halel gelir. Yâni özüne halel gelir. Karanlık gitgide artarsa, nûraniyet azalır perde kalınlaşır.

Âmâl-i kalbiye bir çok müşkilâta uğrayıp artık nice yersiz hayalât ile kalb sıkışmaya başlar. Unsurî tabiatlar bu telvinâta (değişik kötü arzulara) bulaşarak mizaç dahi insanda itidâl haddinden çıkar. Bir çok ham fikirlere duçar olarak sonunda hayvaniyet hakîm olur. Hava-yi nefsanîye ve şehevî arzuları hüküm sürer. Bu tenperverlik arta arta mizaç da bozulur. Bozulma o kadar büyür ki, kişi ne kadar meşrû olmayan hâl ve ef'âl varsa bunu istikâba istemese de sürüklenir. Kalbin aslındaki (özündeki) yaradılışın nûraniyeti de kaybolur. Böyle bir şahsın güzel ahlâkı kötü ahlâka tebdil edilir (dönüşür).

Kibir, hased, hiddet, işret, buğz, hulâsa ne kadar kötü huy varsa o insanın kalbinde zuhûr eder.

Haddimi aştığımı bilerek şunu söyleyebilirim. Her şey ilâhî isimlerden «Muhyi - Diriltici», «Mümit - Öldürücü» isimlerinin mazharları olup Cenâb-ı Hak o şeyin aynında öldürücü ve diriltici nitelikleriyle göründüğünden «Küllü yevm hüve fî şey'in — Cenâb-ı Hak her ân âlemde ve içtedir» mânâsına gelen nazm-ı kerîm gereği her ân ve zaman o şey var ve yok edilerek Allahü Teâlânın diğer esmâsı değil sadece diriltici ve öldürücü isimleri görülmektedir. Cenâb-ı Hakkın rûhundan rûh üflemediği insandan gayrı eşya mazhar-ı kül olamaz. Meğer o eşya insana yakın olmuş olsun. Eşyanın kendi nefsî mahiyetleri için belli bir yeri de yoktur. Kendi nefisleri ancak kendi yaradılışları içindir. Allahın kendi rûhundan rûh nefyetmemiş olanlar sa-

ri' hayattır, bu bakımdan insandan gayrı eşya insan gibi yedi tûru da kendinde toplayamayıp yalnız nefsî yaradılışlarıyla vardır.

Bu nefsi yaradılışları üçtür: Bir defa cismi, yâni heykeli vardır. İkincisi rengi vardır. Üçüncüsü tecelli neş'esi dediğimiz rûhu mevcuttur. Zaten diğer eşya ancak bunlarla görülür. Bu sebepledir ki eşyadan herhangi birisi tazyik edici müessirden birinin tazyiki ile yahut sıcaklığın etkisiyle yansa rûhu ile boyası rengi yok olacağından kala kala heykel olan cesedi kalır. Artık bu şey hükmen ölüdür, dirilmelerine de imkân yoktur. Bunun gibi âriflerin pek güzel açıkladıkları veçhile insân da şirkten temizlenmedikçe yâni hakikî imânla Tevhide mazhar olmadıkça Allahın zâtının ve ef'alinin tecellisine eremez. Aşağıdaki mısra bunu ne güzel anlatır.

Pûte-i zillette kâl etti beni üstad-ı aşk
Zerr-i safiyim mehek-i imtihan olmaz bana.

İnsâna gelince: İnsân «Ve nefahtü fihi min rûhi — Rûhumdan ona bir nefha üfledim»in muhatabı olmakla ve niteliği de buna müsait olduğundan «kül»ün mazharıdır. Bunun gibi mahiyet-i nefsiye maliktir. Rûhu, küllî mazhara erdiğinden belli bir yere de sahiptir. O yer nefsin özünü belgelemek ve göstermek için ayna olmakla nefsin taayyünâtından da akseden suret ve hâller onda belli olur. İlâhî tecelli de onda her zaman rûşenadır (bütün parlaklığı ile bellidir). «Tahalleku bi ahlâkillah — Allahın ahlâkıyla ahlâklanınız» buyurulmasının sebebi budur.

İnsânın cesedindeki salâh kalbe sirâyet ettiği gibi, cesedindeki fesad da kalbe müessir olur, meâlindeki hadîs-i şerîf bu sırra ma'tûftur.

Kalbin karanlıkları, bu hadîs-i şerîf gereğince kuvva ve anâsırı bu suretle bozup değiştirdikten sonra hem kalp, hem de cismânî vücûd zulmetlere bürünür. Zira kalp ve vücûd arasında karşılıklı ilgi mevcuttur. İşte nefsin bu durumu almasına «nefs-i emmâre» itlak olunur. Arasıra zûlmetten sızan nûraniyet, hicabları yırtıp yüz gösterir; buna da emmâreden sonra nefsin yukarıya doğru ikinci derecesi olan «nefs-i levvâme» zuhûr eder. Eğer bu nefiste terakkiyat neticesi nûraniyet galebe çalarsa artık «nefs-i mülhime» tecelli eder ki kalp vaziyyet-i kadîmesini (eski hâlini) bulur. Seyr-i sülûk neticesinde oradanda terakkiyat vukû bulursa, yâni mazhar-ı nûraniyet ve safa olursa nefis, «radıyye» ve «mardıyye» ve «fark-ı Muhammediye» ile şeref kazanır. İşte bundan sonra nefis «nefs-i safiyye» makamına erer. Bu suretle de Niyazi Mısrî Hazretlerinin işaret buyurduğu:

«Bulan cemiyyet-i kübrâ olur saf
Vücûdu olur onun hâ ile kâf
Diliyle eylemez dâva-yı merdi
Gönülde himmetidir nûn ile kâf.»

menzilesine varır. Burasını ancak sülûku ikmal eden âşıklar bilir. Yüzlerce defa görülmektedir ki: Bir kimse ramazan ayında yemek ve içmeyi terkederek oruçlu olsa bundan gayesi câmi câmi cemaata devamla Allaha kullukta gayret göstermiş olup tâ ki, düşünerek insânlık mertebesinden hayvaniyete avdetinde lisânına şehadet kelimesini alamadığı gibi en bulunulmaması icap eden yerler de bulunur. Onu bu tenezzülât (mânevî değerden düşüş) ve kalb karanlığına sevk eden nefsî arzularının zebûnu oluşu ve nefsanî lezzetlerdir. Nitekim, kendisini ibâdete sevkeden rûhaniyet ve nûraniyet olduğu gibi... Zira Cenâb-ı Hak her şeyin ha-

kikî yaratıcısı olduğundan herkesin kabiliyeti derecesinde tecelli onun ulûhiyet şanındandır. Bu sebeptendir ki, mürşidân ve pirân-ı izâm hazretleri bu gibi marazla malûl olan kimselere ve çaresiz nasibsizlere âcil şifâlar ve gerek derûnî ve gerek batınî devâlar lutfederler. Devâ yollarından bir tanesi de onları gereğine göre açlıkla, halvetle ve uzletle tedâvi ederek bu gibi musibetlerden kurtarırlar ve kurtarmışlardır. Bu yüzdendir ki sülûk erbâbı için insân-ı kâmile mülâkat ferâiz-i umûrdandır, yâni farz olan işlerdendir. Nitekim Hazreti Muhiddin (R.A.) Efendimiz «Nûrü'l - Akaid ve Riza'ül-Avaid» namındaki kitabında bu sırra işaret buyurmuştur.

«Ve'l-kalbü fî bedenü'l-insân bil-kesafeti hazînetü'n-nefis» buyurmuşlardır ki mânâsı; kalbin kesafette nefsin hazinesi anlamını taşır. Burada kalbü'deki vav-ı âtıfe (âtıf vav'ı) insân üzerine ma'tûfdur.

Kalbin dahi nefis gibi yedi mertebesi vardır:

1 — Sadr (göğüs),
2 — Şagaf (muhabbet),
3 — Kalb,
4 — Fuad,
5 — Hûb (sevgi),
6 — Süveydâ (ki ehlullahın keşif menbaı, gayb hazîneleri, ezeldeki Allah ilminin zât nûrlarının makarrıdır. Burası «Allame'l - âdeme'l - esmâ — Cenâb-ı Hak Âdeme esmâyı öğretti» hazînesidir),
7 — Mühce (buradaki sır «Ve lekad kerremnâ beni âdem — Biz beni - âdeme kerem kıldık» hil'at-ı fahiresidir - mânevî faziletler libâsıdır -).

İşte kalbde sülûklarını tamamlayan ârifler ancak bu sırrı anlayabilir.

Rûh dahi kalb gibi yedi mertebeyi haizdir:

1 — Hayat-ı hayvaniye,
2 — Rûh-ı izafiye,
3 — Hayat-ı sariye,
4 — Rûh-ı kesif,
5 — Rûh-ı lâtif,
6 — Rûh-ı eltaf,
7 — Ruhü'r - ruh.

Rûhü'r - rûh, «Nefahtü fîhi min rûhi» nazm-ı celîli üzre, rûhun nefhaya yetenekli olmasıdır. Rûhunda zevk-i sülûk olan ârifler bunu pek güzel bilirler. Seyyid Ahmed Bedevî hazretlerinin bir kutsal sözleri üzerine ve ondan mülhem olarak haddim olmayarak yazdığım «İstidâ-yı Merhametnâme» isimli risâle-i fakirânemde bu hususta yâni rûhî bahislerin aklî, naklî ve şer'î yönleri ayrıntıları ile açıklanmış olduğundan burada uzun-uzadıya anlatmaya lüzum yoktur. Hazreti Pîr, Gavsü Sübhani «Zikri cüz irâde-i kül — Bir şeyin küçük bir parçasını söyleyerek herşeyi anlatmak» kabilinden olmak üzere, nefis, kalb ve rûhu beyan ederek halk, sır, hâfa ve ahfâyı da anlatmayı bununla murad ve işaret eylemişlerdir. Tabiîdir ki sülûk dereceleri ve yedi hâl bunlarla tamamlanmış olacağından ayrıca insân sıfatının kemâlâtı da bunları tümüyle zevken anlamaya bağlıdır.

«Ve sem'ihi ve basarihi ve yedihi ve recûlühü ve küllü zâlike». Yukarıda geçen bu kutsal söz nafilelerle Allaha yaklaşmak, kurb-ı nevâfil ve kurb-ı ferâiz kudsî hadîsini müş'irdir. Cenâb-ı Hak, Habîbinin dili ile «Seni gören beni görür, seni seven beni sever» buyurmuştur. Burada zât, sıfatın aynı mıdır, gayrı mıdır diye bahse girmeye gerek yoktur.

Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî (K.S.) hazretleri, yedi hâl, sülûk mertebeleri, mükemmil mürebbinin (seyr-i sülûk erbabının noksanlarını ikmal eden mürşid) niteliklerini anlattıktan sonra mülâkatın önemine temas eder. Söz buraya gelmişken «mükemmil»i canlı bir şekilde ifade eden Niyazi Mısrî hazretlerinin şu beytini yazmadan geçemiyeceğiz:

«Ne kim yağma kılındı çekme gam şimden geri sen var
Kamu noksanı ikmal eden âdemden haber geldi.»

Yukarıda mülâkata ilişmiştik. Mülâkatın önemini Gavsü'l - Âzamın şu ilâhî kelâmları ne güzel ifade eder:

وَقَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ إِذَا رَأَيْتَ الْمُحْتَرِقَ بِنَارِ الْفَقْرِ
وَالْمُنْكَسِرَ بِنَارِ الْفَاقَةِ فَتَقَرَّبْ إِلَيْهِ فَإِنَّهُ لَا حِجَابَ
بَيْنِي وَبَيْنَهُ

«Ve kaaleli ya Gavsü'l - Âzam. İzâ reeyte'lmuhteriku binâri'l-fakri ve'l münkesiri binâri'l-fâkai fetekarreb ileyhi feinnehü lâ hicabe beyni ve beynehu — Yokluk ateşiyle yanmış ve ihtiyacı kâmileden dolayı her cihetten kat-ı alâka etmiş bir zâtı görürsen ona yakin ol. Zira onunla benim aramda hiç bir hicab kalmamıştır» mânâsınadır.

«İzâ reeyti»deki «izâ» tahsistir. «Reeyte» rüyetten (görmekten) gelmektedir. Rüyetle müşahade arasında fark vardır. Bir yerde şûle veya duman görülse, mutlaka orada yanma yeteneği olan eşya bulunduğunu anlarız. Bu yolda bizde bir ilim hasıl olur. Müşahade bu-

nun aksinedir. Bu nedenle rüyet müşahadeden efdaldir. Nitekim şuhûd ehlinin müşahadeleri cüz'î bir sebeple duçar-ı perde-i hicab olur (görüşü perdelenir). Ama hakikî rüyete (görüşe) erenler bundan azadedir.

Kur'ân-ı Kerîmde müteşabihâttan olan ne kadar âyet-i celîle ve yine bu mahiyette ne kadar hadîs-i şerif varsa rüyetle anlatılmış, müşahade lâfzı ile beyan buyurulmamıştır. Bunun hikmeti de budur.

«Ma kezebe'l - fuade mâ ree kaale len terani» hadîsiyle «Men reani fekad reyen hak — Beni gören Hakkı görür» hadîs-i şerifiyle insana verilen kıymet anlatılmaktadır. «Cezebte men cezebatın rahman — Sen cezbeye tutulduğun zaman bu cezbe Allahın cezbeleri gibidir» hadîsi şerîfini de burada zikrettikten sonra cezbenin önemi hakkında biraz durmak isteriz. Cezbe ve aşk o kadar mühimdir ki, bütün izâfîlikleri ve bağları koparan, yok eden aşktır ve tabiî cezbedir. Nitekim isticâre salih sofîye asârında şöyle buyurulmaktadır: İnsanı Allaha kavuşturan yollar bütün insanlarda mevcut nefeslerin adedi kadar çoktur. Bunların içinde iki yol çok önemlidir: Tarik-i zühd, yâni ibâdet ve sofîlik yolu, bir de tarik-i aşk, Allaha sevgi yolu. Fakat birinci ile senelerce kat edilemiyen mesafe, ikinci ile pek kısa zamanda alınır. Bu izahât dahi cezbenin önemini anlatmaya kâfidir. «El - fakır»daki harf-i târif istiğrak (kendinden geçmek) mânâsınadır. Bir bakıma bütün kemâlâtı nefsinde toplayan fakr mânâsındadır. Fakir herkesin anladığı ve kullandığı mânâda ihtiyaç, yokluk ifade ederse de Gavsü'l - Âzamın kasdi bildiğimiz fakir olmayıp burada ceberûtî niteliği bulunan insân-ı kâmil anlamınadır.

«Ve'l - mükessir»deki «vav-ı âtıfe» ise el - muhtelik üzerine ma'tûftur. Yâni onu işaret etmektedir. Münke-

sir; parça parça olan şeye denir, saf kalplerden kinâyedir.

«Faka» yâni yokluk, bildiğimiz maddî imkânlardan, paradan yokluk mânâsına gelmeyip (her yönden ilgiyi kesme) yâni Cenâb-ı Hakkın gayrısıyla ilgilenmeme demek olur. Bununla kasdedilen hüviyet-i zâtiyeyi haiz ve fark-ı Muhammediyeye ermiş, tarikatta sâlikleri irşâda memur, onları terbiye eden mükemmil demek olur. «Fetekarreb»deki yâni «yaklaş»taki «fa» takip fa'sıdır. «Tekarreb» burada «yaklaş» demek ise de asıl maksad Allah'a vuslat anlamına gelir. «Hicab» ise «örtü», «zuhûr» çıkış mânasınadır.

«Beyni» zâttan kinâyedir, «beynehü» ise sıfat (niteliklere) işarettir. Şimdi cümlenin mânâsı şöyle oluyor.

«Câmii, cemii, esmâ ü sıfatı ilâhî olan insân-i kâmil, mürebbi-i mükemmil gördüğünde ona hemen arz-ı teslimiyet eyle, hizmetinde kusur etme». Bugünkü lisana tam çevirdiğimiz zaman ise «Cenâb-ı Hakkın bütün isim ve niteliklerini kendinde toplayan bir insân-ı kâmil ve kusurları tamamlayıcı bir terbiyeci gördüğünde ona hemen yanaş, ne emrederse yapacağını bildirerek teslim ol, her hizmetini görmede kusur etme» demektir.

Gavsü'l - Âzam, insân-ı kâmile kavuşmanın gereklerini bütün açıklığı ile anlattıktan sonra şimdi de ona ne yolda sevgi gösterileceği, nasıl hizmet edileceği, emir ve fermanlarına ne yolla uyulacağını ve bunun usûllerini işaret etmektedir.

Gavsü'l - Âzamın aşağıdaki kutsal sözleri, üzerinde çok dikkatle durulacak, feyz alınacak sözlerdir.

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ لَا تَأْكُلْ طَعَامًا وَلَا تَشْرَبْ شَرَابًا
وَلَا تَنَمْ نَوْمَةً إِلَّا عِنْدِي بِقَلْبٍ حَاضِرٍ وَعَيْنٍ نَاظِرٍ

«Sümme kaaleli ya Gavsü'l - Âzam. Lâ tekül taâmen ve lâ teşreb şeraben ve lâ tenem nevmeten illâ ındi bikalbin hazıri ve aynı nazır» buyurmuşlardır. Özetlersek mânâsı şöyle oluyor: «Bana dedi ki: Ya Gavsü'l - Âzam, sana bakan bir göz her zaman hazır nazır olan bir kalb ve dide olmadıkça ne yemek ye, ne bir şey iç, ne rahat et ve ne de uyu».

Vakıâ her şeyin elde edilmesi bir sebep ve delile muhtaçtır. Zâten âlem, esbâb âlemidir. Cehenneme de, cennete de insanları sokan fiilleri esbâbtan ibarettir. Demek oluyor ki, her şeye vusûl bâzı şartlarla olur. Hiç bir insan esasta kendisinde mevcut olan vedia-i kibriyâya yâni Allahın emanetine, ilâhî gizliliklere bir rehber olmaksızın varamaz, muhakkak bir rehber lâzımdır. Aşağıdaki cümle bu hakikati bütün vuzûhuyla gösterir: «Men lâ şeyhülehu lâdinelehü eyyi lâ tevhîdelehu — Şeyhi olmıyanın ne dini, ne de hakikî mânâda tevhîdi yoktur» demek oluyor.

Bu yolda dikkat edilecek husus sadece insân-ı kâmile karışmak vuslat değildir. Bu bahsi biraz açıklayalım:

Hakikaten sâlikin bütün noksanlarını tamamlayan bir şeyhe rastlansa bile, onun bütün emirlerine itaat edilmedikçe ve tam mânâsıyla teslim olunmadıkça mürşide bu kavuşmanın hiç bir faydası olamaz.

Mürşide hak diyen kişi, gayrıyı yok bilmek gerek.

Bunun gibi bir muhibte, rastlıyacağı mükemmil bir ere teslimiyet yeteneği olsa da, vüslat olmasa yine bir şey elde edilmiş olmaz. Bu, bir cisme bir cisim lâzımdır kelâmından uzaklaşıp rûhaniyeti teveccüh demektir. Bu yolda yürüyenler kat'iyen feyizyâb olamadılar. Çünkü ervah-ı mukaddese (kutsal rûhlar) itlak-ı zatiyeye mazhar olduklarından unsur kaydiyle bağlı olanlar onlarla pek ilgi kuramazlar. Sofîye ıstılahiyle söyliyelim mugayeret-i zuhure vardır.

Her şeyde sahih nisbet şarttır. Ma'lûm ya şart olmayan yerde meşrûb da bulunmaz. Bu küllî kaidedendir. Anâsır ile mukayyet olan behemehal mürşide muhtaçtır.

Şimdi burada Gavsü'l-Âzamın yukardaki kutsal cümlesine dönüyoruz: «İllâ indi bikalbin hazırı ve aynı nazır». Yâni benim indimde behemehâl her şeye nezaret eden bir göz ve kalb-i hazır gereklidir kelâmı, bu sırrı, mürşid-i kâmili işaret etmektedir. Çünkü mürşid-i kâmil olan zât zamanın icabına ve kendisine mensup sâlikin istidat derecesine göre önce konuşarak ve görüşerek ondaki bâtıl inançları ve derece almasına engel olan şeyleri ortadan kaldırır.

«Mâ asabike min hasenetün femenallahü ve mâ asabike min seyyieti femen nefsike». Yâni; ma'rûz kalacağın kötülükler nefsinden, ancak iyilikler Allahtandır. İşte mürşid-i kâmil, sâlikin Allah'ın emir ve yasaklarını iyice ayırd edebilmesi için ilk evvel bunu tâlim eyler ki, bu mukaddemat-ı sülûktur. Yâni tarikata giren bir sâlik'in ilk önce öğreneceği şeylerdir.

Vakıa farkı olmayanın cem'i ve cem'e ermiyenin ilâhî tecelliden haberi olmadığı ma'lûmdur. Allah yo-

lunun sâlikleri sülûku tamamlamak için şu yollardan geçmeye mecburdur. Daha doğrusu aşağıya dercedeceğimiz makamâtın vakıfı ve âgâhı olmak zorunluğundadırlar. Sâlik önce ahlâka, ikinci nederecede nefse, üçüncü derecede kalbe, dördüncü derecede rûha, beşinci derecede sırra, altıncı derecede ahfâya, yedinci derecede de ahfâya vukûf peydah ederler. Asıl olgunluk da bundan sonra gelebilir. Hazreti Pîr, bu yollarla sülûkunu tamamlayanları anlatır, bu yolda himmet göstermeyip yarı yolda kalanların noksanlarını ve noksanlık sebeplerini açıklarlar. İşte şimdi bunun misalini teşkil eden Gavsü'l - Âzamın;

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثُ الْأَعْظَم مَنْ حُرِمَ عَنِّي بِسَفَرِ الْبَاطِنِ
ابْتَلَيْتُهُ بِالسَّفَرِ الظَّاهِرِ

«**Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, Men hurrime anni biseferi'l - bâtıni ibteleytühü bisseferi'l - zâhir** — Ey Gavs-i Âzam, bir kimse benden sefer-i bâtından mahrum olsa, ben onu sefer-i zâhir ile mübtelâ kılarım» kutsal kelâmına dönüyoruz.

Hurime, burada buut, yâni uzaklık mânâsınadır. «Bisefer»deki «bi» mülâbise içindir, yâni ma'lûm sefer (yolculuk) demektir. Bâtın ise bir şeyin içerisine derler. Burada öz ve asıl mânâlarına gelmektedir.

Cenâb-ı Hak Âdem aleyhisselâmı yaratmayı arzu eylediğinde murad-ı ilâhîsi bu olduğu zaman arzın bütün topraklarından birer kabza (avuç) toplayıp, batn-ı numanda tertip eylemesini Cebrâil aleyhisselâma emretti.

Şeriat dilinde batn-ı numan, sofîye ıstılahındaki taayyün-i sâni-i zuhûridir ve vucûb-i imkâniyeyi, neş'e-i insâniyeyi anlatır. Şimdi bunu bugünün Türkçesine göre biraz açıklıyalım. Ma'lûm olduğu veçhile Âdem aleyhisselâm ilk insan olarak gayet tabiî anasız doğmuştur. Onun doğduğu ve büyüdüğü bir karın yoktur, ehlullah dili ile bu karna yâni toprağa batn-ı numan, taayyün-i sâni derler. İnsanın yaradılışı gereğince emr-i ilâhî icabı burası onun çıkış yeri olmuştur, yâni menşeidir.

Cebrâil aleyhisselâm arzın bütün topraklarından birer kabza alıp Âdemin doğacağı karını batn-ı numanı hazırladıkları zaman, bulutlar Cenâb-ı Haktan aldıkları emirle kırk gün yağmur yağdırmışlar. Bu kırk günün otuzdokuz günü, bu bulutların sıkıntı ve keder günüdür. Sehab gökte bu günler zarfında gam ve kederle dolaşmıştır. Yalnız kırkıncı gün yâni Âdem aleyhisselâmın yaratılmasının tamamlandığı gün neticeye varmanın sevincini duymuştur. Bu sebepten hazreti Âdemin yaratılışı keder ve gamı da taşır. Bundan dolayıdır ki insânın mayasında gam vardır. Şimdi bu gam ve gussanın şeriat ve hakikat dilindeki mânâlarına gelelim.

Şeriat dilinde yukarıda da işaret ettiğimiz gibi buna elem ve gam dendiği hâlde hakikat dili demek olan sofîye ıstılahında kuyudat ve izafât tâbir olunur. İtlâka ile ferah denilmiştir. İşte yukarıdaki satırlarda hazreti Âdem aleyhisselâmın yaradılış ve zuhûrunu anlattık. Burada bâzı sırlara dokunmakta zarûret ve fayda vardır. Bilvesile insânın hilkatında keder ve gam vardır diye işaret ederken Hazreti Âdemin insân olmak hasebiyle ancak maddî varlığında böyle gam ve gussa olduğunu ısrarla işaret etmiştik. Ulu bir peygamber ol-

ması yönünden onu bundan ma'sun tutmak istemiştik. Şimdi bu bahsi daha derinden açıklayalım:

Kuyudat ve izafetlerle insân yaradılışında eşit bir renk ve tecelli peygamberân-ı izam için değildir. Onlar masundurlar, yâni korunmuşturlar. Hattâ evliyaullahtan da bahsederken ârif bir kişi şöyle demek icap eder: Ehlullah Cenâb-ı Hak tarafından masun ve mahfuz tutulmuştur. Bu hazerâta, zâtım ismetinde masundur da denir. Buradan çıkacak netice şudur: Ulu peygamberlerle evliyaullahın kayıtları nûrânî hicabtandır. Özetlersek enbiya ve evliyâ bir kelime ile tekrar edelim: Zatın ismetinde masundur.

Görülüyor ki insânın itlâka yâni her türlü bağlardan azade oluşa kavuşabilmesi ferah bulabilmesi seyr-i sülûka ihtiyaç gösterir.

«Terki tecrîde eren âşıka igam dediler.»

Bu vasıflara (niteliklere) kavuşabilmenin yolu seyr-i sülûkun ikmali olduğu kendiliğinden anlaşılmış olur. Mürşid-i kâmillerin kendilerine müntesib sâliklerini erbaine terkip ve teşvik etmelerinin sebebi budur.

Gavsü'l - Âzamın yukarıda tamamını aldığımız kutsal cümlesindeki «ibteleytühü bisseferi'z-zâhir» ibâresini inceliyelim, Cenâb-ı Pîrin bundan ne kasdettiğini anlamaya çalışalım.

Bu sözlerde yâni ben bâtın seferini yapmıyanları zâhir seferiyle müptelâ kılarım, kelâmı şeriat mertebesinde ayrı, tarikat ve hakikat mertebesinde ayrı tefsîr edilmesi icabeder. Vakıâ bâtın seferini, yolculuğunu şeriat mertebesinde olan birçok kimseler de ihmâl ettiklerinden bunların zâhir seferleriyle iptilâ ve cezaya uğradıkları görülmüş olaylardandır. Hattâ birçok insânlar bâtınî yolculuktan haberdar olamamanın cezasını ve iptilâsını görmüş ve çekmişlerdir.

«Sırr-ı insândan haberdâr ol selâmet bundadır.»

Ancak bu iptilâya musab olanlar arasında tarikat ve sülûk erbabı da vardır. Fattâ Gavsü'l - Âzamın mübarek ve ârifâne sözleri daha çok bunlar içindir. Cenâb-ı Yezdânın esbâb-ı terbiyesi üçtür:

1) İllet,
2) Zillet,
3) Kıllet.

O' kullarını bunlarla terbiye eder. Ekseri sevdiği kulları esbâb-ı terbiyeden olan kılletle terbiyelendirir. Ârifâne bir mısraı şimdi buraya dercetmeden geçemedik.

«İlleti ko zilleti tut, oldur onun mayası.»

Demek oluyor ki her insânım diyebilen insân için asıl olan hilkatında mevcut anasırdan kurtulmaya çalışmaktır. Seyr-i sülûke dahil olduğu hâlde mebad-ı şugulünde kalıp terakki edemiyenler çoktur. Unutmamalı ki seyr-i illallah namütenahidir de. İbtidada kalıp sülûku ikmal etmemek doğru da değildir. Zira ikmal-i sülûk ehl-i tarik için vecibedir. Bu bahsi açıklayan Pîrimiz Gavsü'l - Âzam daha derin hakikatleri şöyle açıklamaktadır:

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْاَعْظَمِ الْاِتِّحَادُ حَالٌ لَا يُعَبَّرُ عَنْهُ بِلِسَانِ
الْمَقَالِ فَمَنْ آمَنَ بِهِ قُبِلَ وَمَنْ رَدَّ الْحَالَ فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ اَرَادَ الْعِبَادَةَ
بَعْدَ الْوُصُولِ فَقَدْ اَشْرَكَ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame'l - ittihadü ha-

lün lâ yuabberü anhü bilisâni'l-kaaleli femen amene bihi kubile ve men radde'l-hale fekad kefere ve men erade'l-ibâdete ba'de'l-vusuli fekad eşreke billahi'l-azîm — Türkçeye çevirisi şöyle olabilir: İttihat bir hâldir ki zâhir lisâniyle tâbir ve tavsif olunup anlatılamaz. Bir kimse ona imân ederse makbul olur. Eğer bir kimse onu bilmeden, görmeden (men lem yezük len ya'ref — tatmayan bilmez) anlamınca hemen (vech-i ulâda) red ve inkâr ederse tahkik kâfir olur. Eğer bir kimse o hâle vâsıl ve nâil olduktan sonra ibâdet ederse şirk-i azîm işlemiş olur» mânasınadır.

İttihad birleşmeye derler. Sofîye istılahında tevhîd-i sıfata işarettir. Burada ittihaddan sonra tatmadığı şeyi inkâr eden zâhirperestlerin durumuna işaret vardır. Zira bu hâlin bilinebilmesi ve idraki aklen muhâl olup ancak keşif şevkiyle bilinebilir. Böyle olunca da herkesin mertebesine riayetle ehlullahın sözlerini yanlış anlamamaları şarttır. Gavsü'l - Âzam yukarıda «red ve inkâr ederse kâfir olur» buyuruyor. Buradaki küfürün şeriat mânâsında küfür olmayıp hakikat mânâsında küfür ve hakikatın setri olduğu aşikârdır. Zaten şirk-i celî (açık şirk) ve şirk-i hafî (gizli şirk) cümleleri buna delâlet etmektedir. İttihad Gavsü'l - Âzamın yukarda işaret buyurduğu gibi kelime mânâsıyla birleşmeye derler tevhîd-i sıfata işarettir. Bu da sofîye ıstılahındandır. Çünkü rüyet rai' ile meri' yâni görenle görünen arasında bir hâldir, lisân ile tâbir olunamaz.

Bu yüzdendir ki Gavsü'l - Âzam «Femen amene bihi kable» ile kaydedilir. «Amene» imandandır, gözle görülemeyen şeye ise imân lâzımdır. İmânın üç nev'i vardır. Bunlar;

1 — İmân-ı resmî,
2 — İmân-ı şuhûdî,
3 — İmân-ı hakikî'dir.

İmân'ın bu üç nevi tasnifinde üç nev'i ilme işaret vardır:

1) Telvîn, yâni sâlikin erdiği feyizler, elde ettiği ilâhî lutuflar, kendisinde daimî bir makam olmayıp hâl olur.

2) Temkîn, telvînin aksine burada ilâhî feyizler sâlikte makam olmuştur.

3) Bir de sülûkun sonu demek olan tahkîk makamı vardır.

Yoktan imkân âlemine gelen varlıklarda Cenâb-ı Hak esmâ ve nitelikleriyle görünüp, varlıklar erdikleri feyizlerle ilâhî tecellilere mazhar olduğu gibi Allahü Teâlâ da kudretini, halik vasfını gösterir. Halk (yaratılış) yokluğu yâni âdemi, hak ise kıdemi gerektirdiğinden kıdem ve âdem arasındaki değilişiklik ilâhî saltanat hükümlerini gösterir.

«El-ittihadü hâl lâ yu'ber anhü bilisani'l makal» sözü ile temkîne ve «ve men reddi'l-hâl fekad kefere» sözü ile telvîne ve «men erade'l ibâdetü ba'de'l-vusul» sözü ile dahi tahkike ima' ve işaret vardır. Yukardaki arabî cümleleri türkçeye çevirerek biraz açıklayalım: Birleşme hâli zâhir sözlerle anlatılamaz, demekle temkîne; bu birleşme hâlini reddeden küfre varır, sözü ile telvîne; kim ki vusuldan sonra ibâdet eder, kelâmı ise tahkîke işarettir.

Şirk (Cenâb-ı Hakka ortak koşma) üç nev'e ayrılır: 1) Celî (açık), 2) Hafî (gizli), 3) Ahfâ (daha gizli).

1 — Celî şirk, buna örnek putlara ibâdet, putperestlik verilebilir.

2 — Hafî şirk; asıl yapanın ve hakikî sebebin Cenâb-ı Hak olduğunu göremiyerek bütün eşya ve yaratılanlarda yapılanları nihayet bir kul olan halka ait

gibi görmektir. Uzağı göremeyip daha doğrusu işin derinine inemiyerek zâhirde yapılanları âciz kulların yaptığını sanmaktır. Halbuki Cenâb-ı Hakkın iradesi olmadan bir kuşun dahi kanadını kaldıramıyacağı meydandadır. Kul hiç bir fiilin hakikî faili olamaz.

3 — Ahfâya gelince; yaratılışa ait işler ve nefis bağlarıyla belirlenmektir. Sofîye ıstılahı ile; kuyudât-ı nefsiye ve şuûnât-ı hulkiye ile taayyündür.

Bunun gibi ibâdetleri de üçe ayırmak lâzımdır:

1 — İbâdât-ı fiiliye: Ma'lûm isimlere uyarak erkânında namaz kılmak ve diğer ibâdetler gibi.

2 — İbâdât-ı makûliye: İlâhî buyruk ve yasaklara uyarak onları hüsn-i kabul eylemek.

3 — İbâdât-ı hakikîye: Zâhirdeki yaratılış görüntülerine varlık vermeyip onlarla da görünmemektir. Taayyünât-ı hulkıyeye vücûd vermemek ve aslâ onlarla zâhir olmamaktır. «Kurretü'l ayn fî's-salât» dedikleri budur.

Hazret-i Pîr buradaki nükteyi daha fazla genişleterek;

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ مَنْ سَعَدَ بِسَعَادَةِ الْأَزَلِ
فَطُوبَى لَهُ لَمْ يَكُنْ مَخْذُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ أَبَدًا وَمَنْ شَقِيَ
بِشَقَاوَةِ الْأَزَلِ فَوَيْلٌ لَهُ لَمْ يَكُنْ مَقْبُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ أَبَدًا

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, men seade biseâdeti'l-ezeli fetûbi lehü lem yekün mahzûlen ba'de zâlike kattu ebeden ve men şekıye bişekaveti'l - ezeli feveylün lehu lem yekün makbûlen ba'de zâlike kattu

ebedem» buyurmuşlardır. Türkçeye tercemesi şöyledir: «Ey Gavs-ı Âzam, bir kimse ezelî mutlulukla mutlu ve mübarek olsa olgunluk ve erdem onundur. O kimse için hiçbir zaman korku ve heyecan olmaz. Bir kimse ki ezelî şekavet ile şaki olursa, vay hâline o kimse bir daha ebediyen makbul olmaz» demektir. Saadet ve şakilik bahislerinde pek çok söz edilmiştir. Hâlen de bu eleştiriler sürüp gitmektedir.

(Essa'id sa'idün fi batnı ümmihi ve eşşaki şakiün fi batnı ümmihi).

«Mutlu ve mübarek olan kimse anasının karnında öyledir. Şaki ve âsi olan da ana karnında öyledir» buyurulmuştur.

Bu kutsal sözü ileri sürerek nice kimseler hayallerinde bu sırrın hakikatiyle bir ilgisi bulunmayan nice nice mânâlar vermişlerdir. Sonunda birbirini tutmayan te'villerde (yorumlarda) bulunmuşlardır.

Yaptıkları yanlış yorumlarda ve bu yorumların tutarsızlığından kendileri de şaşırmışlardır. İşin hakikati şudur: Saadet üç çeşit olup, 1) Saadet-i imâniye, imân saadetidir. 2) Saadet-i şuhûdiye, 3) Saadet-i ilmiyedir. Bunlardan başka bir de son mertebe olan Saadet-i zuhûriye vardır.

1 — Saadet-i imâniye, bu cennet mertebesine varan cennet ehlinin mutluluğudur.

2 — Saadet-i şuhûdiye, (Allahümme irnel eşyâe kemâ hiye) yâni« Yarabbi eşya nasılsa bana öyle göster) demektir. Burada maksat eşyanın olduğu gibi görünmesini istemekten ibarettir.

Büyük mutasavvıflar seyr-i sülûkun bir safhasında her şey Cenâb-ı Hakkın tecellisinden ibaret olduğundan eşyada onu münceli görüp eşyayı aynı hüdâ kabul nüktesini bu sırra mesnet yapmışlardır. Nitekim

Niyazi Mısrî hazretleri aşağıdaki ârifâne cümlesinde buna işaret buyurmuştur:

Velî ârif celâl içre cemâlini görür dâim,
Bu haristânın içinde ana gülzâr olur peydâ.

Bu ârifâne sırra gönül yoluyla eremeyen garp mütefekkirleri içinde de akıl yoluyla da olsa karınca kararınca bu hakikati eserlerinde belirtenler vardır. Kant'ın numen fenomen tefriki budur.

3 — Saadet-i ilmiye, bu da fark ve temyiz yeteneği mazhariyetidir. Asıl açıklanması gereken bir sır daha vardır ki buna yukarda işaret etmiştik, buna zuhûr saadeti yâni saadet-i zuhûriye derler.

Saadet-i zuhûriye, hakikati sırr-ı Muhammedîyi hamil insân-ı kâmilin neş'esidir. Yâni Peygamber Efendimizin hakikatindeki yüce gizliliğe eren insân-ı kâmilin zuhûrunu anlatır. Esasen bu yüce zâtların neş'eleri, doğuşları diğer insanlardan da başkadır.

Kâmil doğarmış ehl-i Hak doğmazdan evvel ânesi.

Bu sebeptendir ki (Men saade bisaadeti'l - ezel) buyurulmuştur. Dikkat edilirse bu cümlelerin hepsinden çıkan anlam şudur. Hüdâ-i Lemyezel tarafından saadet (mutluluk) yine mutlulukla anlatılmıştır. Hepsi ezel bağıyla bağlanan saadeti zuhûriyeye işarettir. Cenâb-ı Hak tüm feyizlerini eşyaya insân-ı kâmil mazharında vermektedir. Böyle olunca elbet saadet-i zuhûriye diğer bütün saadetlere müreccahtır. «El ezel»deki «el» harf-i târifi ahd-i zihnîdir, sûver-i ilmiye-yi ilâhîyeden (Allahın bilgisinin sûretlerinden) kinayedir.

Ezel ve ebed haklarında bir çok söz söylenmişse de herkes şu noktada birleşmektedir: Cenâb-ı Hak ama'da ve bunun doğal sonucu olarak henüz âlemler yoktan var edilmeden «İlâhî feyizden her şey zuhûr edebilece-

ğine göre» bizatihi kendisi kendi ilminin bilgini idi, fakat irade çıkınca âlemler ve mükevvenât meydana geldi.

Süleyman Çelebi merhumun Mevliddeki şu ârifâne beyiti bunu ne güzel anlatır:

Kün dedi bir kere var oldu cihan,
Olma derse mahvolur ol dem heman.

Kadim olan ilminde nasıl bu eşya ve mükevvenat var idiyse Ol «kün» dediği zamanda öyle zuhûr mertebesine vardı. Bu hüveyda oluşu (meydana çıkışı) tesbitten sonra şöyle demek lâzım. Ezelî suret-i ilmiyeye yâni ezelde Cenâb-ı Hakkın daha eşya zuhûr etmeden tasarladığı bilgiye ezel dendiği gibi, ebed dahi bu ezele nâzır (bakar) durumda bulunmakla ikisi bir kabul etmekte hiç bir sakınca ve isabetsizlik yoktur.

Cenâb-ı Hakkın ezelde var olan ilmi gereği sıfatlarının ve isimlerinin tecellilerinden hediye eyledikleri lütuflarla ancak bu eşya var olmuştur. Şu hakikati de anla ki, yaradılışları yönünden eşya yoktur, âdemdir. Fakat sonuç olarak Allah'ın sıfat ve isimlerinin görüntüsünden ibaret bulunmakla da kadimdirler.

Gavsü'l - Âzam, işte âriflerce bilinen bu nükteye işaretle «Men saade bisaadeti'l - ezel» buyurmuşlardır.

«Ve men şakıye bişakaveti'l - ezeli feveylün lehu lem yekün makbûlen ba'de zâlike kattu ebeden — Bir kimse ezelde şaki ise ona yazıklar olsun yâni "veyl" ona hiç bir zaman artık o kimse makbul bir adam olamaz» anlamınadır. Burada cinaslı bir ifade göze çarpmaktadır. Bunu ancak ârifler anlar, «veyl» hem ona yazıklar olsun mânâsınadır, hem de cehennem derekelerinden (çukurlarından) birinin ismidir. Ârifin veyl'i sofiye ıstılahınca taayyünât-ı nefsiyeleriyle muayyen ve zâhir olmaktadır. Şaki ve sâid mevzuu ve bunların ezel

hükmünün gereği oluşu bahse konu olunca, aşağıdaki mısraları dikkatle tetkik için yazmadan geçemedik.

«Çünkü biz ettik ezelden, yâr ile ikrarımız,
Tâ ebed ol ahde durduk bozmazız ikrarımız,
Yâr ile ağyârı fark etmek bu suret hâlidir,
Çünkü bir oldu bizim çün yârimiz ağyârımız.»

Lâedri

Burada bu vesile ile bir hadîs-i şerifi de kaydedelim: «Vücûdike zenbün lâ yukâsûbihi zenbü — Kendine vücûd vermekliğin öyle bir günahtır ki hiç bir günahla ölçülmez.» Burada yine bu anlama gelen bir menkıbeyi nakletmeden geçemiyeceğiz: Bir gün bütün mertebeleri geçtiği hâlde bir türlü vasıl-ı Hak olamıyan (arada küçük bir perde kalan) Cüneyd-i Bağdadî hazretleri hep bunun sebeplerini düşünerek Bağdat sokaklarında gezmekte iken, bir Arap kızı da mecâza müptelâ olarak sevgilisine şu şiiri okurmuş:

«Ve inkülte mâ eznebtü küllü mücübeten,
Hayâtüke zenbün lâ yukasü bihi zenbü.»

Yâni: Benim kusurum nedir ki bunca yıldır benden kaçtın dersen cevaben derim ki: Kendine vücûd vermekliğin yâni hayatın öyle bir suçtur ki hiç bir suçla ölçülemez, kıyas edilemez (kabil-i telif olamaz).

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri «Allah Allah» diyerek yere kapanıp vasıl-ı Hak olur. Bu sırrı ancak ehli bilir. Bilmeyen gâfiller ise inkâra yeltenir. Gavsü'l - Âzam bu sırrı çok daha ayrıntılarıyla açıklamışlardır. Bizce bu da mânevî memuriyetlerinin kutsal gereğidir.

«Fakr ve fenâyı insan için binek kıldım. Bir kimse bu bineğe binerse sahra ve bâdiyeye uğramadan maksada erer.» Arapça metnin aslı şöyledir:

ثمّ قال لي جعلت الفقر والفاقة مطيّتين للإنسان
فمن ركبهما فقد بلغ المنزلة قبل أن يقطع المفاوز والبوادي

«Sümme kaaleli ceâltü'l - fakre ve'l - fakate mutiyyeteyni'l - insâni femen rakibehümâ fekad belağa'l-menzilete kable en yektaa'l - mefâvize ve'l - bevâdi.»

«İfnû sümme ifnû sümme ifnû — Ferah bulunuz, fenâ bulunuz» mânâsınadır. Daha geniş olarak mânâ-i şerifi; «Zâhirî vücûdunuzu yok ediniz» demektir. Bu hadîs-i şerifi derin derin düşünüp anlamağa çalışmak lâzım. Burada fenânın üç defa tekrarlanması elbette sebepsiz değildir. Birinci sebep şudur: «Fenâfil ef'âl» yâni Cenâb-ı Hakkın ef'âlinde yok olunuz. İkinci sebep ise: «Fenâ fis sıfat — Cenâb-ı Hakkın niteliklerinde yok olunuz.» Üçüncüsü ise: «Fenâ fiz zât — Hüdânın zâtında fenâ bulunuz» demektir. «Ve'l - faka» daki «vav» vav-ı âtıfe olup fakr üzerine ma'tûftur.

Yâ fakr ne demektir? Fâka beka' mânâsına gelir. «İbkû sümme, ibkû sümme ibkû» dahi ef'alde bâki olun, sıfatta bâki olun, zât da bâki olun, demektir. Hadîs-i şerif bu sırra işarettir.

Sülûkun mahiyet ve derecesi yedidir:

1 — Fark,
2 — Cem,
3 — Mahiv,
4 — Sahuv,
5 — Fenâ,
6 — Beka,
7 — Zuhûr'dur.

Görüldüğü gibi insân sıfatları, nefsin mertebe ve dereceleri, kalbin dereceleri, ruhî makamlar yedi hâli ihtivâ ettiği gibi arzın tabakaları semânın dereceleri cennetin derece ve cehennemin çukurları da hep yedidir.

Adetâ burada bir tenâzur (nisbette müsâvât) vardır. İnsân tavırlarında bu anlattıklarımızın hepsini nefsinde topladığından insânın vâcib olan hakikatının ne kadar geniş ve kemâle işaret eylediği aşikâr olur. Hazret-i Pîr; «Çöllere ve sahralara uğramadan hakikata varır» kutsal sözleriyle buna işaret buyurmuştur.

Yine sülûk olmadan hiç bir netice alınamıyacağının ve buna kat'î ihtiyaç olduğunu da «Femen rakibehüma fekad beleğa'l - menzil» mübarek sözleriyle anlatmışlardır.

Sülûkun esasının ise fenâ ve bekanın elde edilmesi demek olduğuna da istidadı olanlara irâd buyurmuştur. Nasıl elde edileceğini ise fakr ve insândaki fâka'nın bunu temin edebileceğini anlatarak bütün insâniyeti irşâd buyurmuşlardır.

Bir sâlihte vücûd ve enâniyetten ve nefisten iz kalırsa asıl amaç olan olgunluğa eremez.

«Yitirdim benliği benlik bana Hak benliğindendir,
Tekellümde hitâb-ı gâybetin kârhânesiyem ben.

Aşağıdaki kutsal kelâmları ise hep bu sırları ve daha ötelerini derinliğine anlatmaktadır.

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ الْمَحَبَّةُ حِجَابٌ بَيْنَ الْمُحِبِّ
وَالْمَحْبُوبِ وَبَيْنَهُ فَإِذَا فَنِيَ الْمُحِبُّ عَنِ الْمَحَبَّةِ وَصَلَ بِالْمَحْبُوبِ

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame'l - mehabbetü hicâbün beyne'l - muhibb ve'l - mahbûbi ve beyne feizâ feni'l - muhibbü ayni'l - mahıbbe ve sale bi'l - mahbûb
— Muhabbet, âşık ile mâşûku arasında bir hicâbtır., bir perdedir. Âşık hubta (sevgide) fâni olursa mahbûba vâsıl olur» demektir.

Muhabbet her ne kadar makbûl bir şey ise de vuslat için bu da engeldir.

Zira muhabbet ve aşk dahi bağlardandır. Aşkın hakikî menbâı (kaynağı) olan Hak ise mutlaktır. İzâfât kabul etmez.

Buraya gelince Niyazi Mısrı hazretlerinin aşağıdaki ârifâne şiirini yazmamak mümkün değildir.

«Ey gönül gel gayriden geç aşka eyle iktidâ,
Zümre-i ehl-i hakikat aşkı eyler muktedâ,
Cümle mevcûdâtı ma'lûmata aşk akdemdürür,
Zira aşkın evveline bulmadılar iptidâ.
Hem dahi cümle fenâ buldukta aşk baki kalır,
Ol sebepten dedilerkim aşkta yoktur intihâ.»

«Fenâ-yı sırfa» nâil olamıyanların ise «beka-yı sırfa» ve bunlardan haberi olmayan gâfillerin ise kemâle eremiyecekleri bilinen bir hakikattır.

Merâtib-i hub (sevgi dereceleri) beştir:

1 — Sevgili ile ülfet ve konuşma. Bu ünsiyet birinci dereceyi teşkil eder.

2 — İkinci derece meyildir. Ma'şukun âşıkta zan eylediği hâllerden doğar, bu nefse ârız olan bir hâldir.

3 — Ved'dir. ma'şuka sevgisini açıklamasından hasıl olur ki bu da kalbe ârız olan bir tecellidir.

4 — Hevâ derler ki, bu da muhabbetin galebesinden hasıl olur. Ruh'a ârız olan bir hâldir.

5 — Veleh (aklı gidip kendinden geçmek, hayrette kalmak). Ziyade aşk-ı sevdâdan hasıl olur ki sofîye ıstılahında ma'şukun âşıka kemâl-i ihtisasındandır. Âşık bu vâdiye varınca ilâç kabul etmez. Demek oluyor ki bir âşık veleh mertebesine vardığı zaman ne nasihat ne tehdit hiç bir şey kâr etmiyor. Devâsız bir derde mûsab olmuş demektir. Sonu yâ mevt, yâ da cünûn (delilik) tir.

Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî (K.S.) Hazretleri zât'daki ahlâkın fazîlet ve olgunluğundan bâzı nitelikleri aşağıdaki satırlarda vasfetmek istemiştir. Nitekim:

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ لَوْ عَلِمَ الْإِنْسَانُ مَا كَانَ لَهُ
بَعْدَ الْمَوْتِ مَا تَمَنَّى حَيٰوةَ الدُّنْيَا فِي الدُّنْيَا وَيَقُولُ فِي كُلِّ
لَمْحَةٍ أَمِتْنِي أَمِتْنِي

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame lev alime'l - insânü mâkâne lehu ba'de'l - mevti mâ temenna hayate'd - dünyâ fî'd - dünyâ ve yekûlü fî külli lemhatin emitni emitni.»

«Eğer insân oğlu vefatından sonraki hâlini bilmiş olsa idi, dünya hayâtının arzulamayıp "Yâ Rabbi beni öldür" diye yalvarırdı» kelâmı bunun delilidir. Şimdi mevt'ten söz açılmış iken, mevt'in yâni ölümün iki şeklini de inceleyelim. Birisine mevt-i istirârî (mecburî ölüm), diğerine mevt-i ihtiyârî (arzu etmedikçe ölmemek) mânâsına gelen ölüm derler.

Mevt-i istirârîyi aşağıya dercedeceğimiz hadîs-i şerîf ne güzel anlatmaktadır:

«Eşşub'u sehâbün yemtarü'l - cehlü ve'l - gabave — Tok bulut cehil ve anlayışsızlık yağdırır.» Özetlersek yukarıdaki cehil ve gabavet yağdıran bulut mevt-i istirarîye ma'ruz insânlar içindir. Zulmet meyvası olan hayvanlık insânın bütün âzâ ve beşerî kuvvetlerini istilâ eyleyerek kalbi nûranî letâfetten hayvânî kesâfete tebdil eder. Vücûdda rûh kendi yeteneğini kaybederek gitgide vücûddan kopmağa hazır, ilgisini kesmeye müheyyâ bir hâl almaya başlar. Vücûd ve beşerî kuvvetler bunun sonucu olarak feyiz ve rûhanî tecelliden faydalanmamağa başlar. Unsurdaki kesafet sonucu dahilî ve haricî hastalık peydâ olur. Dikkat edilirse aşk-ı ilâhiye düşenlerin hastalanmamasındaki sebep budur. Halbuki istirârî mevte tâbi kimseler unsurlarındaki kesâfetin neticesi behâyimden (hayvanlardan) farksız olur. Tıpkı hastalığı ve marâzı hayvanî emrâza benzer, tedavi için verilen ilâçlar fayda vermez olur. Cenâb-ı Yezdân bu insân sûretindeki behâime mümit (öldürücü) mazhariyle tecelli eder. Bu derin bahsin deryasına daldığımız şu sırada Niyazi Mısrî hazretlerinin aşağıdaki beyitlerini buraya kaydetmeden geçemedik.

«Her kimin kim derd-i Haktan yüreğinde olsa dağ,
Akıbet dermâna erüp cân ü gönlü ola sağ,
Lîk derdi olmayanın derdine hiç çare yok.»

Zâten bu biçare bu hâle gelmeden önce cehennem ateşini kendi eliyle hazırlamıştır. Tâbiri câiz ise bu ateşi dâvet eden kendisidir. Bir hadîs-i şerif bu durumu açıklamaktadır: «Temufûne kemâ tâişûne ve tahşerûne kemâ temûtün — Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle haşredilirsiniz.»

İhtiyarî ölüm ehline gelince:

«Elcû'u sehâbün yemterü'l - ilmü ve'l - fesâha — Bulut istirarî ölüm erbabına gabavet saçtığı hâlde ihtiyarî ölüm erbabına ilim ve fesâhat yağdırır.»

Yukarıdaki hadîs-i şerifin gereğince emel ve istidatlarının yukarıda ismi geçen sehâbü cüdan nâzil olan ilim ve fazîlet yağmuru kalblerinde tevhîd meyvalarını kemâle erdirmiştir ve âriflikleri sâyesinde rûhlarını alâikten temizlemişlerdir. Küllî rûh ve Cenâb-ı Hakkın zâtının tecellisi bunların diğer insanlarda bulunan unsurlarını bile temizlemiş nûr ile süsleyerek yok etmiştir. Artık bu zevât baştan aşağıya nûr olmuşlardır. Pür nûr olan kalbleri kendilerinin kabirleri olmuştur: Sofîye ıstılahı ile söyleyelim «Lâmekân bî nişân elleri» bunların kalıbıdır. Yâni yeri olmayan hiç bir nişanı bulunmayan mânâ diyarları bunların kalıbı olmuştur. Görünen suretleri hattâ suretlerinin unsurları «maddî sanılan görünüşleri dahi» nûr ve rûhla aynı boyaya boyanmış hem - renk (bir renk) olmuşlardır. Rûh bunlardan ayrılmaya muktedir olamaz. Bir bakıma ölümleri kendi ellerindedir. Muhabbet sırrının tecellisi kendi irâde ve ihtiyarları ile görünmedikçe ölüm bunlar için yoktur. Yukarıdan beri anlattığımız sebeplerle, ârifler muhayyerdir. Dilerse rûhlar, dilerse cisimler şeklinde zuhûr eyler dedikleri işte burasıdır.

Bu sır umûr-ı mestûreden yâni örtülü ve gizli şeylerden ise de, ne yapayım ki, Gavsü'l - Âzamın aşağıdaki cümlesi irâde ve ihtiyarımı elimden aldı.

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame'l - ervâhu küllühâ yeterâkasûne fî kavâlibihim ilâ yevmi'l - kıyameti — Bütün rûhlar yevm-i kıyamette kalıpları ile raksederler, dolaşırlar.»

Sülûk ve tevhîd-i irfânın kemâlini anlayın ki Cenâb-ı Hak «Ve lekad kerremnâ beni - âdem» nazm-ı celîli ile taltîf buyurduğu insânı ne derece yükseltmiştir. Peygamber-i zîşân (S.A.V.) hazretlerinin bu âlemden öbür âleme intikalleri kıssasını elbet işitmizsinizdir. kabız-ı ervâh (ruhlar alıcı) Hazret-i Ezrâil pâk rûhlarını almağa geldiklerinde nûrlu vücûd-ı pâklerinden rûhunu almağa gücü yetmedi. Ancak Resûlullah Efendimiz müsaade ettiler de ahreti öyle teşrîf buyurdular. Cenâb-ı Hakkın bugün dahi öyle kulları vardır ki bu sırdan haberdardır. Hazret-i Pîr Abdülkadir-i Geylânî (K.S.) hazretleri risâlelerinde bu bahsi daha genişletmişlerdir.

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ أَحَبُّ الْخَلَائِقِ عِنْدِي يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
الصُّمُّ الْبُكْمُ الْعُمْيُ التَّحَيُّرُ وَالْبُكَاءُ وَفِي الْقَبْرِ كَذٰلِكَ

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, ehabbü'l - halayıkı indi yevme'l - kıyameti's - sümmü'l - bükmü'l - ümyü't - tehayyürü ve'l - bükâü ve fî'l - kabri kezalike İndimde yaratılanların en kıymetlisi ve en sevgilisi kıyâmet günü kulak, ağız ve gözü olmıyarak hayrette bulunduğu hâlde kabrinde ağlayandır.» mânâsınadır.

Mevt-i ihtiyârî ile ölenlerin veyâ daha başka bir ifâde ile söyleyelim, mevt-i ihtiyârî ile ölmekte muhtar olanların, kuvvetlerinde vücûd unsurlarında taayyünât eseri bıraktıkları cihetle bunların ağzı, gözü ve kulağı olmaz.

Hazret-i Pîr bu bahsi daha açık bir sûrette beyan buyurarak:

ثُمَّ قَالَ لِى يَا غَوْثَ الْاَعْظَمَ الْاَرْوَاحُ كُلُّهَا يَتَرَاقَصُونَ فِى قَوَالِبِهِمْ اِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ بَعْدَ مَقَالِ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ثُمَّ قَالَ رَاَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى [١]

«Şümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame'l - ervâhü küllühâ yeterâkasûne — Yâ Gavsü'l - Âzam, rûhların hepsi şevk ile raksederler.. **Fî kavâlibihim ilâ yevmi'l - kıyâmeti ba'de makali elestü birabbiküm sümme kaale reeytü'r - rabbe teâlâ** — Hepsi de ben sizin Rabbiniz değil miyim suâline "belî" (evet) dedikten sonra Rabbimi gördüm» buyurdular.

Şimdi bu bahse gelmişken mânâ itibariyle bu bahisle ilgili Ömer ibnil Farizül Mısrî hazretlerinden bahsedelim. Bu zâtın hayat hikâyesine de bir nebze dokunalım. Kendileri evliyaullahın büyüklerinden ve saygıya en çok lâyık olanlarından bulunduğu gibi Peygamber (S.A.V.) Efendimizin süt anneleri Hazreti Halîmenin soyundan gelmedir. Bu zât bir gün Câmiü'l - Ezheri teşrifinde, fukahânın değerine göre abdest alırken bir intizâm ve tertîb görmeyince nazarları bir sorumlu arar gibi etrafa çevrildi. Orada bakallıkla iştigâl eden ve herkes tarafından Şeyhü'l - bakkal (Bakkallar şeyhi) diye tanınan bir zâtta nazarları takıldı durdu. Sonra ona:

— Siz yaşlı başlı bir zâtsınız, burası ise bilginlerin toplandığı bir yerdir. Fukahânın abdest alma âdâbı hakkında ne kadar bilgisizsiniz diye kalbinden geçirdi. Tabiî o zât bu sözü et kulağı ile işitmedi. Böyle olduğu

hâlde Ömer İbnül Fârid hazretlerine dönerek: «Aradıklarını bulmak için sen Mekkeye git» diyerek kerâmet izhâr buyurdu.

İbnül Fârid hazretleri hatasını anladı amma, bir kerre olan olmuştu. Özür dileyerek: «Yâ şeyh, beni affet» cevâbını verdi. Sonra ilâve etti: «Emirlerinizi yerine getirmek isterim amma, hem takdir buyurursunuz Mekke-i Mükerreme buraya çok uzak, hem de mevsim Hac mevsimi değil» dedi.

«Nişân ile olur her biri zâhir,
Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.»

Niyazi Mısri

Hemen İbnül Fârid hazretlerinin elinden tutarak bir ân için tayy-i mekân ile onu Mekke-i Mükerremeye iletir. Zâten İbnül Fârid hazretlerinin de en büyük amacı bu mübârek şehre varıp yüz sürmek olduğundan hemen bir köşeye çekilip orada Allaha kullukla meşgul olmağa başlar. Cenâb-ı Hakkın nice nice ihsânları görünür. Böyle ibâdetle meşgul olduğu bir sırada keşif kulağına şu sedâ gelir: «Ölmek üzereyim yâ İbnül Fârid, gel.» Bu ses Mısırdan seslenen Şeyhü'l - bakkalın çağrısıydı. Kendileri tayy-i mekân ederek (olağanüstü bir hâlle kerâmet göstererek Allah dostlarının bir şehirden diğer bir şehire gidişi) Mısır'a varır ve derhal şeyhin huzûruna gidip mülâkat eder.

«Yüzbinde bir vücûdu kılub genc-i mârifet
Âhir yerin neşîmeni hâk-i mezar eder.»

Ziya Paşa

Bir de bakar ki, Allah âşıkları ve onu sevenler baş ucunda, şeyh ölüm döşeğindedir. Çevresi endişe içindedir. Ne çâre ilâhî takdir böyle imiş...

İbnül Fârid hazretleri Şeyhü'l - bakkalın yanında bir müddet kaldıktan sonra şeyhü'l - müşarünileyh ona: «Sana bir vâsiyyetim var» der. «Emret» cevâbını alınca da; «Biraz sonra ben öleceğim. Beni yıkamağa (gasletmeğe) bir zât gelecek.. Onunla beraber yıkayıp kefenledikten sonra tabutumu falan dağın başına götürüp bırakınız. Biraz bekleyin namazımı kıldırmağa bir zât daha gelecek. Namazı da kıldıktan sonra çekilip bekleyin, Cenâb-ı Hak tarafından olacaklara intizâr edin (bekleyin)» der.

Nitekim mübarek zâtın dedikleri olmuş Şeyhü'l - bakkal rûhunu teslim ettikten sonra bir zât gelmiş, beraber nâş-ı mübâreki yıkamışlar, kefenlemişler ve söylenen dağın tepesine getirmişler. Namazı kıldıracak imâmı beklerlerken bir de bakmışlar kimsenin önemsemediği dâima ellerini kafasına ve yüzüne vuran bir meczûb çıkagelmiş. İmâm olarak namazı o kıldırmış. Namazın edâsından sonra herkes bir tarafa çekilmiş, olacakları beklemeğe başlamış. Bir ara gökyüzü âdetâ kararmış. Semâda sayısız büyüklü küçüklü yeşil kuş peydâ olmuş, bu kuşların en büyüğü sanki karnının altında nûrdan bir fânûs yanmış gibi mübârek nâşı almış ve diğer kuşlarla semâya havalanmış.. Diğer kuşlar da o büyük kuşu takip etmişler.. Anlaşılan hakikat sırrı tecelli etmiş, mübârek zât «lâ mekân-ı bînişân illerine» hareket etmiştir. Herkesin hayretten dona kaldığı bir sırada o meczûb, İbnül Fârid hazretlerine dönerek, uzunca bir hadîs-i şerîfi şöyle özetlemiş ve aşağıya dercedeceğimiz âyet-i kerîmeyi buna dayanak göstermiş:

«Ellezîne kaatilû fî sebilillâhi emvâtün bel ahyâün inde rabbihim bî rezikûn — Siz onları öldü sanırsınız ama Allah yolunda katledilenler ölmezler. Cenâb-ı Hakkın katında rızıklanırlar, beslenirler.»

Bu âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra ashâb-ı kirâm Hazreti Peygamber (S.A.V.) e şöyle sorarlar:

— Yâ Resûlallah!. Bu âyet-i kerîmede, Allah yolunda katledilenlerin ölmeyip Rableri indinde rızıklandıklarından bahis buyuruluyor, bu nasıl oluyor?

Yukarıda da hadîs-i şerîfin çok uzun olduğunu zikretmiştir. Meâlini şöyle özetleyebiliriz. Peygamber (S. A.V.) Efendimiz şöyle buyurmuş:

— «Kâfirlerin karşısında şehîd olan askerlerin rûhları arş-ı âlâda, yeşil kandil içinde saklıdır (1). Bunun gibi Allahın aşk ve sevgi kılıcı ile zâhirî vücûdlarını ve nefislerini cihadla yâni nefsiyle mücâdelede yok edenlerin cesed ve rûhları mele-i âlâda (tıpkı yukarıda görüldüğü gibi) yeşil kuşların karnında uçarlar.»

Meczûb, hadîs-i şerîfi İbnül Fârid hazretlerine bu şekilde anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam etti:

—İşte Şeyhü'l - Bakkal bu fırka-i celîle cümlesindendi (bu yücelikte bir zât idi). Cenâb-ı Hak bu hadîs-i Nebevînin sırrını burada açıklamış oldu. İşte ben de bunlardan biriydim. Bir hata ve zelle (mânevî ayak kayması) sonunda bu hâle düştüm. Umarım ki Cenâb-ı Hak Erhamerrahimiyndir (merhametlilerin en merhametlisidir), bir gün beni af buyursun ve beni tekrar eski hâlime döndürsün (1).

Bunları söyledikten sonra Mısır tarafına doğru gitti. Yine elleriyle başına vuruyordu. İbnül Fârid hazret-

---

(1) Yukarıda bilvesile Bakkallar Şeyhinin mübârek nâşını taşıyan büyük yeşil kuşun karnındaki nûrdan kandil, işte bu kandildir.

(1) Meczûbun dâimâ elleriyle başına ve yüzüne vurarak dövünmesinin sebebi şimdi anlaşılmaktadır. O, zelle neticesi yaptığı hatayı düşünerek üzülüp dövünmektedir.

leri dahi bu yürekler yakıcı duruma ve gördüğü şeylerin tesir ve hararetiyle Câmiü'l - Ezhere gitti. Mescidin dışında büyük bir taş varmış ki bu taş tâ eski zamanlardan kalma imiş. Bir zamanlar kutsal olan zât ve sıfatlar hazînesini o taşa koymuşlar. Taşta hararet neş'esi ve muhabbet eseri zâhir olmuş, bir çok fakir ve ateş tedarikinde âciz kimse pişirilecek yemeklerini ve içilecek kaplarını o taşın üzerinde pişirir ve ısıtırlarmış. Bu kutsal taş, Tomanbay zamanına kadar bu vasfiyle mevcutmuş. Bir gün insafsız ve nâehil bir elin zulüm pençesinde mahv ü perişân olmuş.

İşte Câmiü'l - Ezhere giden o mübârek zâtın Teiyye (eylenmek ve duraklama) isimli bir kasîdesi vardır ki, 700 beyitten meydana gelmiştir. İşte bu kasîdede olağanüstü hâllere yer verilmiştir. Bundan başka Kasîde-i Hamrîyye'si ve daha bir çok kasîdeleri vardır. Allah âşıkları bu mübârek zâttan bir çok kutsal kelimeler duyarlar, ve bu zâttan faydalanırlardı. Şeyhü'l - Ekber Muhyiddini İbnül Arabi hazretlerinin de bir rivâyete göre aynı çağda yaşadıkları söylenir. Hattâ bir gün bir sohbet ve muhabbet sırasında Şeyhü'l - Ekber (K.S.) hazretleri, İbnül Fârid hazretlerine Kasîde-i Teiyye'nin şerhi bizim Fütühâtü'l - Mekkiye dediği rivâyet olunur. Bu ünlü kasîdeyi inşâd ederek (okuyarak) beyit beyit, Şeyhü'l - Ekberin üvey oğlu olan Sadreddîn Konevî hazretlerine gönderirler, o da her beytin mertebe itibariyle hâvi bulunduğu irfân ve kemâlâtı, yanında bulunan âriflere lisânen anlatmışlardır. Bu anlatış sırasında orada hazır bulunan İmâmı Fürgânî hazretleri Teiyye kasîdesini hemen çok kuvvetli olan hafızalarına nakşedip mükemmel bir şerh de yapmışlardır ki fevkalâde güzeldir. Sonradan gelen gönül ehli bir çok ârifler de bu kasîde üzerine bir çok güzel şerhler yapmışlardır. Allah âşıklarının onların âbide teş-

kil eden bu eserlerinden çok faydalandıkları ma'lûmdur.

İşte Cenâb-ı Pîr «Rûhlar kıyâmet günü kalıpları ile raksederler» beyânındaki mübârek kelâmlarını bu hadîs-i şerîfin sırrına işaretle vücûda getirmişlerdir.

Arapça metni ise aynen şöyledir: «El - ervâhü küllühâ yeterakasûne fî kavâlibihim ilâ yevmi'l - kıyâme.»

«Küllühâ» daki «hâ» zamiri ervâha râci'dir. «Kül» kelimesi ise ma'lûm olduğu vechile umum ifâde eder. «Yeterakasûne fî kavâlibihim» kaydına nazaran bu rûhların bütün rûhlar olmadığı ancak kutsal rûhlar olduğu aşikârdır. Şirk'e duçar olanların, ilâhî esrâra karşı perdeli olan kimselerin rûhları berzahtadır. Bunun gibi şirk ve Cenâb-ı Hakka karşı isyanda olmayıp sadece kayıtlar ve izâfetlerle mahcûb olanların rûhları da bir bakıma buna benzer. Her iki taifenin rûhları da sevinç içinde ve mutlu değildirler. Bilâkis me'yûs ve üzüntülüdürler, yâni mahzundurlar. «Yeterakasûne» ise kelime mânâsı olarak raksederler anlamınadır. Raks ise bir sevinç ve sürûr ifâdesidir. Mahzunların sevinç ve sürûr ifâdesidir. Mahzunların sevinç ve şevk içinde olamıyacakları ma'lûmdur. Bu açıklamadan dolayı şu neticeye varmak gerekir ki «yeterakasûne»den kasıt şâd olan ulvî rûhlardır. Bir başka tâbirle ancak itlak-ı zâtiyeye erenler, «yeterakasûne»nin kasdettiği kimselerdir. Kasdedilen budur.

Âriflerin kalbleri kendileri için medfen yâni kabirdir. Burada bir tefsîre lüzum vardır. Ârif bir kişinin kalbi hiç bir zaman fâni olamaz. Kalıp ise dâima yok olma kaderi ile karşı karşıyadır. Bundan da şu netice çıkar ki «kavâlibihim» yâni kalıplarından maksat ârifin kalbine işârettir. Kalb, tecelli mahalli, Cenâb-ı Hakkın göründüğü yerdir. «İlâ yevmi'l - kıyâme»deki «ilâ»ya gelince burada gâyet mugayyâya dahildir. Yâni

falandan falana kadar denildiği zaman o son nokta dahi kasdedilen şeyin içine alınmış olur. Kıyâmete kadar rûhu kün kalıbında nasıl raksederse kıyâmetten sonra da öyledir. Bunda insânda ilâhî tecellinin sonsuzluğuna işâret vardır. Söz buraya gelmişken bunu çok iyi ifade eden Sezâi Gülşenî hazretlerinin aşağıdaki beytini yazmadan geçemiyeceğim.

«Sanma menzilde karar iden olur ehl-i kemâl,
Ey Sezâî kâmil oldur dâim ola râhda,
İnsân odur ki sırrını ins ü melek bilmez ola.»

Hz. Pîr, insânî mertebeleri tamamlayıp mazhar-ı tecelli-i rü'yet bulunan yâni Allahı görme mazharına eren âriflerin nitelik derece ve hâllerini zikr ile:

ثُمَّ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ مَنْ سَأَلَنِي مِنَ الرُّؤْيَةِ بَعْدَ الْعِلْمِ
فَهُوَ مَحْجُوبٌ وَمَنْ ظَنَّ أَنَّ الرُّؤْيَةَ غَيْرُ الْعِلْمِ فَهُوَ
مَغْرُورٌ بِرُؤْيَةِ الرَّبِّ

«Sümme kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame men seeleni mine'r - rû'yeti ba'de'l - ilmi fe hüve mahcûbün ve men zanne inne'r - rû'yete gayrü'l - ilmi fe hüve mağrûrün birû'yeti'r - rabbi — Bir kimse ilimden sonra beni görmekten suâl ederse o kimse mahcûbtur, perdelidir» buyurmuşlardır. Bu:

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ

«Elestü birabbiküm — Ben sizin Rabbiniz değil miyim» ilâhî hitâbı ile ilgilidir. Bu hitâbı duyduktan

sonra kıyâmete kadar kalıplarında raksedecekleri mânâsını da Gavsü'l - Âzam anlatmak istemiştir.

«Çünkü biz ettik ezelden yâr ile ikrarımız,
Tâ ebed ol ahde durduk bozmazız ikrârımız.»

Lâedri

Bu kutsal kelâm onunla ilgilidir. Yâni ilimden sonra kaydı elestü birabbiküm'ü imâdır. Buradaki görüşün ise zât görünüşü olmayıp sıfat görünüşü olduğu aşikârdır. Çünkü ilim sıfattandır. «Elestü birabbiküm» hitâbı yapıldığı zaman bütün yaratılanların zâhirî vücûdları henüz halk edilmemişti. Bu itibarla alîm ve bilgin olan Hak idi. Rü'yet dahi, Hakkın rü'yeti idi. Bundan şu netice çıkar ki, demek o zaman gören ve görülen aynı şey oluyormuş.

Hicâb (örtü) da iki türlüdür. Birincisi hicâb-ı zulmânî; bu daha ziyâde unsura ait sûretlerle ilgilidir. İkincisi ise hicâb-ı nûranî (nûr örtüsü) dür. Bu ise rûhun neş'etine (doğuşuna) mütealliktir

Rü'yete (görüşe) gelince; bu da üç türlüdür:

1 — Rü'yet-i ayniyye (bu dünyâdaki gözlerle görüş),

2 — Rü'yet-i fuâdiye (kalble görüş),

3 — Rü'yet-i hakikîye (hakikati olduğu gibi görüş).

Rü'yet-i fuâdiye ve hakikîyede olanların, ilimden sonra suâl etmeleri olmayacak bir şeydir ve muhâldir. Zirâ görenle görülen bir şey olduktan sonra bu sorunun yeri de yoktur. Aşağıdaki ârifâne mısra bu hakikati ne açık, ne parlak bir şekilde anlatıyor.

«Lenterâniden terâni sırrı zâhirdir hemin,
Göremezsinden görürsün sırrı çıkar.»

Bunu biraz açıklıyalım: Ma'lûm olduğu vechile zâhirî mânâsiyle, daha doğrusu rü'yeti ayniye ile Hazreti Mûsâ, Cenâb-ı Hakkı görmeyi arzulayınca «Sen beni göremezsin» hitâbı nâzil oldu. Mutasavvife tıpkı yukardaki mısrâ gibi bunu anlayarak nükteyi anladılar (idrâk ettiler). Göremezsinden görürsün sırrının çıktığını bildiler. Zâten mısrâın mânâsı şudur: Sen sen oldukça, kendini Allahtan ayrı tuttukça onu göremezsin. Sen senliğini terkettikten sonra zâten Allahtan başka bir şey kalmaz.

Rü'yet-i ayniye ile Allahı görmenin imkânı yoktur. Zirâ bu cismânî göz ile görmek demek olan rü'yet-i ayniye kayıtlara nâzır ve onunla ilgili, itlâk ise hiç bir kayıtla bağlı olmadan mutlakıyyeti gerektirdiğinden her türlü izâfâtı yok eder (düşürür). Yukarıda hakikati ayniye ile görmek muhâldir demiştik. Bu yüzdendir ki, Hazreti Mûsâ (A.S.) ın Cenâb-ı Hakka bana görün dileğine karşı «Lenterâni — Beni göremezsin» hitâbı vârid olmuştur. Çünkü Allahı zâhirî gözlerle görmek istemiştir. Halbuki itlâkî rü'yet (hiç bir kayda bağlı olmadan görmek) ancak rü'yet-i fuâdiye ve rü'yet-i hakikîye ile görmeye bağlıdır. Bu sebepten rü'yet-i ayniye ile görmeye kalkan Hazreti Mûsâ'ya «lenterâni» denilmiştir. Ve ayrıca «öyle ise dağa bak» ilâhî hitâbı nâzil olmuş ve bakışın dağa tevcihi emrolunmuştur.

«Fein istekarra mekânihi fe sevfe terâni — Bir mekân gösterildikten sonra ancak görürsün» âyet-i celîlesi ile mekânda istikrar (kararlılık) görme imkânı verebileceğinden görülen, gören ve görüş keyfiyeti birleştirilmiştir. Daha açıklarsak buradaki dağdan kasıd kalbtir. Cenâb-ı Hak aynî görünüşü, kayıtlı görmeyi, Hazret-i Mûsânın kalbinde ifnâ (yok) ederek Mûsâ aleyhisselâmın kalbinde zâtiyle tecelli etti.

«Felemmâ tecellâ rabbihi lil cebel ceâlehü dekkâ — Cenâb-ı Hak dağda tecelli edince dağ paramparça oldu» âyet-i celîlesi bunun delilidir.

Yine «Harre Mûsâ saâka — Hz. Mûsâ beyhûş oldu, bayıldı ve feryâd etti» mealindeki âyet-i celîlede de şuna delâlet vardır.

Hazreti Mûsâ itlâk-ı zâtiyede müstehlik olmuştur. Yâni hiç bir kayıtla ve sûretle bağlı olmayan Cenâb-ı Hakkın varlığında Mûsâ aleyhisselâm varlığı erimiştir, demektir. Zirâ «elestü birabbiküm» seslenişinde yaratılanlar ma'dûm, yâni yok ve Cenâb-ı Hak ise mevcuttur. Herkes ilminin miktarınca görür olduğundan Cenâb-ı Pîr buna işaretle görmek, ilimden başka bir şeydir zanneden kişi yaratanını görmekten gurur duyar, mânâsınadır. Burada çok önemli bir hakikate dokunmak isteriz. İzâfilik ve kayıtlardan kurtulanların mânevî sarhoşlukla benliklerinden geçerek gördükleri ayn-ı Haktır.

Bundan dolayı Cenâb-ı Hak kendi görüşünü «küntü basarahü ellezi yebsûru bihi — Ben onun gözüyüm o da benimle görür» hadîs-i kudsîsi ile açıkladı. Düşünmelidir ki bağlılıklardan kurtulup itlâk görünüşüne eren kulun gözü nasıl hakikatı görmeye hâs bir görme mahalli ise Cenâb-ı Hak da kulunun gözü ile kâinatı görür.

«Ene indü zânnü abdi — Ben kulumun zannettiği gibiyim» gereğince Allahın yüce şânı insân yaratılışında göründüğünden en efdâl görme tecellisi insândadır. Görmeyi ilmin gayrı sananlar Cenâb-ı Hakkın görünmesinden mağrûr oldukları gibi ilmi ile onu gördükten sonra hâlâ ondan suâl soranlar da mahcûbdurlar. Şimdi de Cenâb-ı Pîr, hakikat derecesinde görme sırrına erenlerin hâllerini anlatmağa başlar.

وَقَالَ لِي يَاغَوْثُ الأَعْظَمِ مَنْ رَآنِي اِسْتَغْنِي عَنِ السُّؤَالِ
فِي كُلِّ حَالٍ وَمَنْ لَمْ يَرَنِي لَمْ يَنْفَعْهُ السُّؤَالُ وَهُوَ مَحْجُوبٌ بِالْمَقَالِ

«Ve kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame men raani isteğni ani's - süâli fî külli halin ve men lem yerani lem yenfe'hü's-süâlü ve hüve mahcûbün bilmekali — Bir kimse beni görse herhalde suâlden müstağni olur. Ve bir kimse beni görmezse soru sorması ona fayda vermez. Zirâ sözde kalmıştır» demek olur.

«Men raani isteğni ani's - süâl — Beni gören suâl sormaya lüzum görmez» kutsal kelâmı ve yine yukarıda zikredilen «men seeleni mine'r - rü'yeti ba'de'l - ilmi — ilim hasıl ettikten sonra bana suâl sormak» kavl-i şerîfi ve «men lem yerani lem yenfe'hü's - süâl — Beni görmeyenin suâl sormasında fayda yoktur» kutsal kelâmı, «men zanne inne'r - rü'yete gayrü'l - ilmi fehüve mağrûrun birü'yeti'r - rabbi — Beni ilimden başka şey ile gördüm sanan mağrûrdur» kavl-i şerîfini müfessirdir. Bunu biraz açıklayalım. Burada mağrûr, kibirli gururlu kimse mânâsına olmayıp gururun lugat mânâsı olan aldanma anlamınadır. Zirâ bu aldanışın sebepleri aşağıdaki izahatımızla belli olur. Cenâb-ı Hakkı, rü'yet-i hakikîye ile görmek bir kaç şarta bağlıdır:

1 — Fenâfil fenâ,
2 — Beka' ba'del beka',
3 — Kurb-ı ferâiz ve ilmi icâdı hâiz ehlullahtan olmak.

Fenâfil fenâ, Cenâb-ı Hak'ta fâni demek olup seyr-i sülûkta bir mertebedir.

Beka' ba'del beka' ise, fenâdan sonra gelen yine Cenâb-ı Hak ile bâki olmaktır ki, bu da bir makamdır. Kurb-ı ferâiz aşağıda izah edilmiştir.

Fenâ ve beka'ya ait hemen hemen en güzel izahlardan birini aşağıdaki beyiti ile Sezâî Gülşenî hazretleri izâh buyurmuşlardır:

«Varlığın mahveyledin verdin Sezâî'ye fenâ
Ver beka' zâtınla anı çünkü ifnâ eyledin.»

Bu ârifâne beyit fenâdan sonra o makama eren ehlullahın Cenâb-ı Hakkın varlığı ile bâki olacağına işarettir.

Üçüncü ve son şart olan kurb-ı ferâiz ve ilmi icâd ve i'dâmı hâiz ehlullahtan olma vasfına gelince: Bu sırrı en güzel Pîrimiz Gavsü'l - Âzam Mahbûb-ı Sübhânî Abdülkadir Geylânî (K.S.) hazretleri aşağıya derceylediğimiz mübârek kelâmları ile anlatmaktadırlar.

Kurb-ı ferâiz ve ilmi icâd ve i'dâm yâni «kün» emri neticesi vücûda getiren ve yok eden ehlullahın kimler olacağını belirtmektedirler. Bu konudaki mübârek kelâmları şudur:

وَقَالَ لِي يَا غَوْثُ لَيْسَ الْفَقِيرُ عِنْدِي مَنْ لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ
بَلِ الْفَقِيرُ الَّذِي لَهُ الْأَمْرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِذَا قَالَ
لِشَيْءٍ كُنْ فَيَكُونُ

«Ve kaaleli yâ Gavse leyse'l - fakîru indi men leyse lehu şey'ün beli'l - fakîru — Nazarımda yâ Gavsü'l - Âzam fakir olan elinde bir şey olmayan kimse değildir. **Ellezî lehü'l - emru fî külli şey'in izâ kaale lişein kün**

feyekûn — Benim indimde fakir, murat ve arzu ettiği herşey derhal vücûd bulan kimsedir.»

Başka bir ifâde ile Cenâb-ı Hak tarafından «kün - ol» emri verilen ehlullahtır. Bu zevât-ı âli kadir, âlemde ne emretseler o olur. Yâni ifnâ edilmesini istedikleri bir şeyin daha âlâsının ihyâsı için bu yüce zevât, mevcud-i i'dâma Cenâb-ı Hak tarafından vazife ile muttasıftır.

Dikkat edilirse «leyse'l - fakîru indi» kutsal kelâmı kurb-ı ferâiz hadîs-i kudsîsine işarettir. Cenâb-ı Hak Feyyâz-ı Mutlak, sevgili Habîbi Hazreti Muhammed Mustafâ (S.A.V.) in ağzından şunu demektedir: «Benim kulum, benim sıfatlarımla mütehalli olanlar, müzeyyen kılınandır (sıfatlanandır). «Raâke fekad raâni — Seni gören, beni görmüş olur.»

«Beli'l - fakru'l - lezî» kelâmı dahi «İbku sümme ibku sümme ibku» hadîs-i şerîfinin sırrı olan beka' ba'del beka' nüktesini imâ ve ifade etmektedir.

«İzâ kaale lişey'in kün feyekûn — Bir şeye ol deyince olur» kutsal kelâmına gelince; bunu biraz derince açıklayalım:

Âyet-i kerîmenin bir şeye «kün» deyince olur diye tavsîf ettiği, fâil elbette Cenâb-ı Hak'tır. «Kün» emri ona mahsustur. Fakat ilmi icâd ve i'dâm sırrına âşinâ ehlullaha da Hüdâ-yi Lemyezel cenâb-ı Kibriyâsının tam mazharı olmak itibariyle ona da bu sırrı bahşettiği aşikârdır. Demek oluyor ki bu kutsal kelimelerin ifade etmek istediği zât-ı âli kadir, insân-ı kâmil olup bu âtıf da ona işârettir. Tekrarını bile lüzumsuz külfet addettiğimiz vechile âriflerin Cenâb-ı Hak indindeki mazhariyetleri onların erdikleri zevk ve hâller beşer aklının çevresini aşan sırlar olup bunun da haricinde ehlullahın bile hâlleri birbirinden farklı olduğundan, değil taklid, mukayese bile imkânsızdır.

Misâl: Bâzıları Allahın ahadiyetinde gaybiye-i ilâhîyede (gözsüzlere görünmeyen ilâhî gaybda) müstağrak olup baştan aşağıya nûrdurlar. Cenâb-ı Hakkın ismet-i zâtiyesinde (özel ismetinde) bunların gizlilikleri muhafaza edilmiş olup halkın ve avamın gözlerinden dâima gizli kalmıştır. Bu sırrı aşağıdaki mısrâ pek güzel anlatmaktadır:

«Ârife bu söz ayan illâ avamdan gizlidir.»

Lâedri

İşte müfredûn (tek olanlar) diye tâbir edilen zevât bunlardır. «Kalkınız müfredûn geçtiler» ilâhî kelâmının muhatabı ve mazharı bu yüce zevâttır. Buraya gelince bâzı açıklamalarda bulunmak zarûreti vardır.

Ehlullah, Allah dostları olarak ilâhî gizliliklere ve hakikî irfâna ermiş gönül erleri olmakla beraber mertebe ve görevleri itibariyle ayrılıkları vardır.

Misâl: İrfân-ı hakikîye vardığı hâlde bâzı ehlullah makbul-i ilâhî olmakla beraber, halkı irşâda mezûn değildirler. Burada seyr-i sülûk erbâbına şunu anlatmak lâzımdır ki bunlara intisâbla irşâd ve istirşâd (kendilerini aydınlatma ve aydınlanma) câiz değildir. Olsa olsa bunlarla sohbet câiz olabilir. Bir de «Evliyâi tahtı kıbâbi lâ ye'rafehüm gayri — Öyle evliyâm vardır ki benim kaftanımın altındadır. Onları ben saklarım. Gayrılar bilmez.» sırrına hâmil ehlullah bunlardır.

Bu sırrı en güzel olarak ve tam yerinde Niyazi Mısrî (K.S.) hazretlerinin şu mısraı anlatır:

«Nişânıyla olur herbiri zâhir,
Hakikat ehlinin olmaz nişânı.»

İşte bizim yüce pîrler dediğimiz mürşid ve pîrân bu ulu gönül erleridir. Bu pîrân eşyaya kemahiye olduğu gibi, bakmayan kör gözlerin meçhulü Allah hazîne-

lerinin anahtarı ve bekçisidirler. Bu hazîneler Cenâb-ı Hakkın gayb ve ahadiyet (teklik ve eşsizlik) hazîneleridir.

«Sen seni bilmektir ancak pîr'e ülfetten garaz
Noktai fehmeylemektir ilm ü irfândan garaz.
Nefsini bilen erermiş bir tükenmez devlete,
Fakr-ı fahridir Niyazi bil o devletten garaz.

Niyazi Mısrî

Yukarıda vasf-ı cemillerini (iyi ve güzel niteliklerini) anlattığımız bu yüce zâtlar âlemde aynı zamanda kimsesizlerin sığınacağı yerdir. Cenâb-ı Hak bunları o derece büyük rütbede görüp ta'zîm ve tekrîm (büyütmüş ve onlara kerem) kılmıştır ki dünyâ ve âhiret hazînelerinin mührü bunların elindedir. Bu hazîneler ancak, bu yüce gönül erleri tarafından açılabilir. Mutlak ve mukayyet rûhlar bu pîrlerin rûhlarından neş'elenip terakki imkânını bulurlar. Onlar dahi seyr-i ilallah nâmütenâhî (sonsuz) olduğundan bu zevâtın sâyesinde yol alabilirler. Şimdi buraya kadar geldikten sonra seyr-i sülûkun bir sırrına dokunmak isteriz. Bu sır râbıta sırrıdır.

RÂBITA:

Tasavvuf erbâbınca en fazla önem verilen ve seyr-i sülûkun mihverini teşkil eden râbıta ilâhî bir lutuftur. Sâliklere seyr-i illallahta yol alabilmeleri için Cenâb-ı Hakkın en büyük lutfudur. Râbıta, ehline yapılmak şartıyle sâlike ne büyük feyiz bahşettiği en mübtedi sülûk ehlinin bile ma'lûmudur. Evliyaullah dilinde ve sofîye ıstılâhındaki şu söz râbıtanın önemini anlatmakta yeterlidir sanırız: «Zikirsiz râbıta musildir. Râbıtasız zikir musil değildir.» Yâni bir sâlik kâmil bir zâta

râbıta etmeden zikretse Allaha vâsıl olmaz. Fakat zikretmeyip ehline râbıta etse vâsıl-ı Hak olur.

İşte yukarıda mukayyet ve mutlak rûhların dahi kendilerinden feyz aldıklarına işâret ettiğimiz pîr ve mürşidler, kendilerine râbıta câiz olan yüce gönül erleridir. Sofîye ıstılahı ile söyleyelim. Bu pîrân, pîrân-ı azîmdir. Bu zevâtın şu şekilde târif ve diğer ehlullahtan ayıredilmesi de mümkündür:

«Anâsır ile mukayyet itlâk-ı zâtiyeye mazhar — Görünürde herkes gibi vücûd unsurları ile görünüp tecellileri ile her türlü kayıttan uzak olan zevât-ı âli kadirdir.» Bunların hepsi âhir zaman peygamberi Muhammed Mustafâ (S.A.V.) in yeryüzündeki halifeleridir.

Buraya gelmişken Peygamber Efendimizin bir hadîs-i şerîfini zikretmeden geçemiyeceğiz. Yüce Nebimiz şöyle buyurmuştur: «Öyle ân'ım olur ki Aişe ile Fâtımâ ile şaka ederim. Öyle de ân'ım olur ki, Melek-i âlâ bana mukarrib olamaz, yâni yanaşamaz.»

Bu kıssadan alınacak pek çok ders vardır.

Şimdi biz yine pîrân-ı azîmin benzersiz niteliklerine dönelim. Yukarıda bu yüce zevâtın emsalsiz niteliklerini anlatmıştık. Şimdi şu sözler onların niteliğini özetlemekte yeterlidir sanırız.

«Bu yüce pîrânın zâhirleri fenâ fil fenâ ve sırları ise beka' bil beka' hazînesidir.» Yukarıda bu bahisler etrafı ile fenâ ve beka' bahsinde anlatıldığı için burada kısa geçiyoruz: Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, bunların ilimleri ne kadar bilgi varsa hepsini çevrelemiştir. Bir velînin bu vesile ile menakıbinde beyân buyurduğu şu hakikatı açıklamak yerinde olur.

«İnsân-ı kâmilin ilminden beyâbândaki (çöllerdeki) dikenler bile hariç değildir.»

Sofîye ıstılahı ile söylemek lâzım gelirse; Cenâb-ı Hakkın ezeldeki bilgisi (ilm-i ilâhîsi) bunların ayânında tecelli eylemiştir. «Meşiyyet-i zâtiye, tekvîn ve irâde yed-i iktidarlarına tefvîz ve ihâle kılınmıştır.» Yâni Cenâb-ı Hakkın yüce dileği (halkedişi) ve irâdesi bunların ellerine verilmiş tefviz kılınmıştır. Bu sebeple yaptıkları herşey ilâhî hikmete uygundur. Arzuları ilâhî irâdedir:

Daha açık söylemek gerekirse aslında bu ulu pîrlerin özel istekleri kalmayıp kalblerindeki her dilek, ilâhî irâdenin bir tecellisidir. Daha doğrusu benliklerini yitirmişler, onlardaki benlik, Hak benliği olmuştur. Her talepleri «kün - ol» emrinin mâkesidir (aksi sedâsıdır).

Allah âşıkları kabiliyetleri ölçüsünde bu zevâtın hâmil bulundukları ilâhî gizliliklerden paylarını alırlar.

«Kaale'llezi indihü âllemel mine'l - kitab innâ âyâtike bihi kable in yürtet ileyke tarâfike — İlim Allahın indirdedir. Âyetlerimiz de senden evvelkiler gibi sana da öğretmiştir.»

«Felemmâ râhü müstekarrin inde kaale haza min fazli rabbi — İstikrarlı ve sağlam yolu Allah indinde görünce, bu Allahımın lutfudur dedi» kavl-i celîli bu âyetin etraflıca tefsîrinde öğrenilir. Yalnız ehlullahın keşif yoluyla yaptıkları tefsîr ve yorum icâd ve i'dâm ilmini ehline açıklamaktadır.

Süleymân aleyhisselâmın veziri yâni halîfesi Âsaf ibni Berhâyâ, bu âyet-i şerîfenin gereği Belkıs'ın kasrını Hazreti Süleymanın parlayan, nûrlu huzûrunda icâd ve i'dâm eyledi. Halifesinin bu ilme vakıf olması elbette kendisinden değil, Süleyman aleyhisselâma dostluk ve mülâkatı sayesindedir. Bundan ilm-i ledün bâbında çok ders almak lâzımdır. Yukarıda bilvesile beyân edilen «Allah âşıkları bu pîrândan birine rastladık-

ları zaman kabiliyetleri ölçüsünde faydalanırlar» sözlerinin sırrı buradadır. Ve zâten yukarıdaki sahifelerde uzun uzun üzerinde durduğumuz «icâd ve i'dâm» ilminin ve buna bu ismin verilmesinin sebebi de budur.

Fukahâ, kendi zâhirî ölçülerine göre evliyânın kerâmetini ve bunun hak olduğunu yukarıdaki âyetlere istinâden savunurlar.

Sadeleştirenin notu: Sanki savunmaya **ihtiyaç varmış** gibi...

Bu konuda evliyâullahtan Necmeddin Kübrâ hazretleri ile İslâm ülemâsının zâhirî ilim itibariyle pek benamlarından (şöhretlilerinden) Fahreddin Râzî arasında geçen bir vak'ayı anlatalım.

Fahreddin Râzî, Necmeddin Kübrâ hazretlerinin bulundukları kasabaya gelir. Kendisini bütün ulemâ ayân ve eşrâf karşıladığı halde Necmeddin Kübrâ hazretlerinin gelmediğini görünce, hazretin evine gider ve bilvesile kendisinin Allahın varlığını binbir delille ispat eden bir zât olduğu hâlde Necmeddin Kübrâ hazretlerinin istikbâle (karşılamaya) gelmeyişini kınıyarak lisân-ı hâl ile sebebini sorduğunda, Necmeddin Kübrâ hazretleri şu cevâbı verirler: Ben Allahla her ân beraberim, senin şüphen varmış da delil aramışsın, bundan bana ne, der. Bu vesile ile Niyazi Mısrî hazretlerinin şu beyitini hâle uygun düştüğünden aşağıya dercediyoruz:

«Lîma Allah sırrına vâkıftır İbrâhim bugün
Ol saray-ı vahdete mihmân olan anlar bizi.»

İlm-i icâd ve i'dâm sırrı burada da biraz açıklanmalıdır. Esasen fukahânın yukarıda dayandıklarını söylediğimiz kıssa ve âyet-i celîleler Kur'ân-ı Kerîmde bu bahsin mufassal tefsirinde mevcuttur. İcâd ve i'dâm ilminin «İzâ kaaleli lişey'in kün feyekûn — Bir şeye ol

deyince o şey hemen olur» kavlinde bulunduğu Pîrimiz Gavsü'l - Âzam tarafından ısrarla açıklanmıştır. İlm-i ledün âşıklarının buna dikkatle eğilmeleri ve kabiliyetleri nisbetinde istifadeleri şarttır.

Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî (K.S.) hazretleri Risâle-i Gavsiyesine aldığı sırrına şeref vârid;

وَقَالَ لِي يَا غَوْثُ لَا أُلْفَةَ وَلَا نِعْمَةَ فِي الْجَنَّةِ بَعْدَ ظُهُورِي فِيهَا
وَلَا وَحْشَةَ وَلَا حُرْقَةَ فِي النَّارِ بَعْدَ خِطَابِي لَهَا

«Ve kaaleli yâ Gavsü'l - Âzamü lâ ülfete ve lâ ni'mete fî'l - cenneti ba'de zuhûri fiha ve lâ vahşete ve lâ hurkate fî'n - nâri ba'de hıtabileha — Benim cemâlimi gören Cennet ehline başka ni'met ve ülfet düşünülemez. Tıpkı cehennem ehli de benim sedâmı duyup hitabımı dinledikten sonra, artık onlar için ne vahşet, ne ayrılık, ne de yanmak yoktur.»

«Senin âşıkların kılmaz nazâr firdevs-i âlâya,
Ne huriden haber söyler ne meyil eder musaffâya.»
Niyazi Mısrî

Cehennem ehline ise benim sesimi duyup, ben seslendikten sonra yanmak ve ayrılık yoktur, vahşet yoktur demektir. Ülfet, bir şey ile birleşmeye derler. Bu ise hassâ-i insâniyedendir. Yâni, insâna mahsûs bir niteliktir. Cennet, kelime mânâsı itibariyle cenen lâfzından müştâktır. Yâni kökeni cenen'dir ki, türkçe mânâsı gözle görülemiyen şey demektir. Bundan dolayı yâ cennet veya ceyin derler. Araplar kendi aralarında cen-

ne'r - recûlü diye kullanırlar ki, adam gizlendi mânâsınadır.

Bilvesile bir çok kereler anlatıldığı gibi, cennetin de bir çok nevileri vardır. Bunun mukabili olarak nâr'ın da pek çok nevileri mevcuttur. Sofîye ıstılahında cehennemin de yedi derecesi olduğu ileri sürülür. Lugat mânâsı itibariyle bu derecelere, derece denilmez. Zirâ derece, aşağıdan yukarıya çıkışı anlatır. Halbuki cehennemde yukarıdan aşağıya iniş vardır ki, bunlara çukuru ifâde etmek mânâsına dereke derler. O hâlde cehennem, yedi derekeden ibâret olmuş oluyor.

Cennet, bâzılarının sandığı gibi olmayıp cennetten maksat cennet-i irfândır. Nitekim aşağıdaki ârifâne beyit cennetten neyin kastedildiği çok güzel anlatmaktadır.

«Sofîyâ hiç gayri matlab kalmadı âşıklara,
Hak cemâlidir hemin cennât-ı ukbâdan garaz.»

Lâedrî

Görülüyor ki, cennette en yüce makam kesib olup cemâlullahın görüldüğü yerdir. Zâten cennetten maksat da «kemâliyle» Hak cemâlini görmektir. Burada âriflerin özelliklerinden bir noktaya da temas etmek isteriz. Bu hassa ünsiyetle ülfettir. Bu, cennetin kemâl özelliklerindendir. Yukarıda cennetten kastın irfân cenneti olduğunu söylemiştik. «Ba'de zuhûri fîha — Ben orada göründükten sonra» anlamına gelir ki, bu da iddiâmızı ispatlar. Bir hadîs-i şerîfte «Sınıfü min ehli cenne lâ yestere'r - rabbü anhüm — Onlardan, cennet ehlinden Rableri gizli değildir. Bu mutlu sınıf cennet ehlidir» buyurulmuştur.

Vâkıa Cenâb-ı Hak hakikî irfân sahiblerinden hiç bir zaman mestûr olmamıştır, gizlenmemiştir. Bu hâli tasvîr eden aşağıdaki beyit ne kadar ârifânedir:

«Velî ârif celâl içre cemâlini görür dâim,
Bu haristânın içinde, ona gülzâr olur peydâ.»

Niyazi Mısrî

Cenâb-ı Hak kendi kâmil mazharı olan ve onlardan bu nitelikle tecelli ettiği hakikî insanlardan hiç bir zaman gizlenmez. Bunun gibi ârifleri nâr da yakmaz. Nitekim Hazreti İbrâhim aleyhisselâmın nâr'a duhûlünde Cenâb-ı Hakkın, Nemrûda ne güzel bir ders vermiş olduğu da ma'lûmdur.

«Külnâ yâ nâre kûni berden ve selâmen alâ İbrâhim — Biz ateşe; ey nâr hazreti İbrâhim için soğuk ve selâmet olunuz, emrini vermiştik. Bu emrin gereği Nemrûdun ateşi Halilullah için gülşen saray olmuştu.»

İşte Gavsü'l - Âzam, insân-ı kâmillerin niteliklerini ve bu vasıfların yüce dereceleriyle genişliklerini beyândan sonra bir de kendi kutsal zâtıyle Cenâb-ı Hak arasında olan ilâhî ilgiyi anlatır. Taraf-ı Rabbânîden mazhar olduğu lutfun yüceliğini zikreder açıklar. Nitekim aşağıdaki kutsal kelâm bunun açık delilidir.

يَا غَوْثُ اَنَا اَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ وَاَنَا اَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ

«Yâ Gavsü ena ekremü min külli kerîmin ve ena erhamü min külli rahîmin. — Yâ Gavs ben her kerem sâhibinden daha ziyade kerîm ve her merhamet sâhibinden daha ziyade merhametliyim» mânâsınadır.

Bu yüce kelâmı Allah âşıklarının niteliklerine ve kabiliyetlerine göre ma'lûmatlarına sunar.

Burada sırları mütekellim yâni konuşan, kendileri ise dinleyici durumundadır. Cenâb-ı Hak ile Gavsü'l-Âzam arasında geçen bu muhavere Hüdânın sırf ken-

dilerine mahsus ilâhî bir iltifatıdır. Bu mânevî iltifatla Cenâb-ı Hak, Hazreti Pîrin zât-ı kudsiyelerine şu nasihatte bulundukları aşikâr olmaktadır: Ona «Tahâllekı biahlâkillah — Allahın ahlâkı ile ahlâklanınız», daha açığı, «Benim ahlâkımla ahlâklanınız» buyurmaktadır. Bu ilâhî nasihatı herkesten fazla ve titizlikle yerine netiren Cenâb-ı Pîrin Allahü Teâlânın ahlâkı ile anlâklandığı şüphesizdir. Bundan çıkan netice şudur ki Hazreti Pîr, herkese anasından babasından daha merhametli ve daha rahîmdir. Zirâ Cenâb-ı Hak her rahîmden, yukarıda geçtiği gibi erhamdır (daha merhametlidir). Cenâb-ı Pîrin de Hüdâ-yı Lemyezel tarafından halkı irşâda memur edildiğine kuşku yoktur.

Burada bu vasıflarla ilgili başka bir mevzua geçeceğiz. Gaybü'l - gaybın esrârına tercüman, lâhût ve zât hazînesinin hazînedârı denmeye lâyık, yine ekmel bir velîden bahsedeceğiz. Bu zât Muhiddin İbni Arabî hazretleridir. Kendilerinin bir çok kıssaları mevcuttur ki, hepsi kerametlerinin menkıbelerini ihtiva eder. Bunlar velîler menâkıbını süsleyen kıssalardır. Şeyhü'l - Ekber hazretleri başından geçen bir ilâhî keşif ve tecelliyi şöyle anlatır:

«Bir gece tavâf etmek üzere Beytullah sarayına girmiştim. Orada ziyâretim sırasında bâzı kimseler gördüm ki Cenâb-ı Hakka, hamd, tesbîh ve duâ ile meşguldüler. Şimdiye kadar gördüğüm insânlara hiç benzememekteydiler. Lisânları başka olduktan gayri, boyları diğer insanlara nispetle görülmemiş kadar uzun, âzâsı mevzun kimselerdi. Bunların rûhânî varlıklar olduğunu derhal anladım. Kendileri ile görüşmek arzusunu gösterdiğimde kendileri de derhal buna icâbet ederek benimle görüşmek hususunda aynı tahallûku (sabırsızlığı) izhâr ettiler. Esasen çevremi sarmışlardı. Kendilerine:

— Sizler kimlersiniz, hangi diyâr halkından ve hangi din ve mezhebtensiniz, diye sordum. Ayrıca hayret ifâde eden şu sözlerimi sarfetmekten de kendimi alamadım: Hayretimi mâzur görün, şimdiye kadar beni - âdem içinde ben sizin eşkalde kimseyi görmedim? dedim. Sözlerim arasında, sizin gibi âdem görmedim sözünü de sarfettiğimi hatırlıyorum. İçlerinden birisi güldü ve şu cevâbı verdi:

— Siz herhalde Âdem aleyhisselâmı kastediyorsunuz, ben böyle anlıyorum. Hakikaten kastınız bu mudur? dedi.

Diğerlerinin onu saygı ile dinleyişlerinden bu zâtın o tâifenin reisleri olduğunu anladım. Garibime giderek hayretle:

— Tabiî hazreti Âdem'i soruyorum.. Zâten başka Âdem var mı ki? dedim.

Bu zât cevâben:

— Elbette var, dedi. Cenâb-ı Hak o Âdem aleyhisselâma kadar insânın babası (26.000) hattâ (27.000) Âdem yarattı. Hepsinin de ayrı kavimleri vardı. Bizler (24.000) inci Âdemin evlâtlarıyız, cevâbını verdi.

Şerîat ve mezheblerini ayrıntıları ile anlattıkları zaman anladım ki, bunlar Mûsâ aleyhisselâma inen şerîat-ı mutahhâra mü'minlerindenmişler. Sonra vedâlaştık; onlar yine ibâdet ve kulluklarına devam etmeye başladılar. Bundan anlaşılan netice şudur ki: Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinde hâl ve yüce şanlarını nitelendirdiği (27) büyük peygamber efendilerimizin sayılarınca Âdem yaratıp her nebi-i zîşân ahkâmını gösteren o mazharda tecelli-i ilâhî olan (27 bin) Âdem ve kavmini halketmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki bu âlem gayet köhne ve eski bir âlemdir.»

Sadeleştirenin notu: Bu mertebe üstâd İsmâil Fennî bey merhumun «Vahdet-i Vücûd ve Muhiddin-i Ara-

bî» isimli eserinde de aynen mevcuttur. Yine aynı müellifin «Maddiyyûn Mezhebinin İzmihlâli» isimli eserinde de yer almıştır. Dünyânın (6000) sene evvel değil, ortaya çıkan insân iskeletlerinden çok eski zamandan beri mevcûd olduğu ve ilk insânın bu tarihlerde değil (50.000) sene kadar önce göründüğü jeoloji âlimleri tarafından ileri sürüldüğünde bu hakikatin şeyhü'l - Ekber hazretlerinin keşfen bildiklerini ve İslâm tasavvufunu ne yüce bir hakikati ifâde ettiğini İsmâil Fennî Bey merhum müdafaa sadedinde ileri sürmüşlerdir. Nitekim Batı düşnürlerinden Sör Oliver Lorç da aynen şöyle demiştir: «Anlaşılıyor ki İslâm Mistisizmi (tasavvufu) doğru olabilir» demek mecburiyetinde kalmıştır. Zirâ ilm-i taharriyât ve keşfiyâtın İslâm tasavvufunu tekzîb etmek şöyle dursun, daha kuvvetlendirdiğine bu misal en canlı bir delildir. Nasıl olmasın ki İslâmiyetin lübbü (özü) demek olan tasavvuf kıyâmetin son gününde dahi beşer aklının bulamıyacağı gerçek ilmi ve hakikî neticeleri keşfen bulmaktadır.

Âlemin gayet eski ve köhne bir âlem olduğunu aşağıdaki şiirde mündemiç beyitler anlatmaktadır:

«Mahfi iken nûr-ı zâtın sonra ifşâ eyledin,
Sine-i künyemi ol nûrdan iğnâ eyledin.

Kendi hüsnün hûblar vechinde peydâ eyleyüp,
Çeşm-i âşıktan dönüp ânı temâşâ eyledin.

Nûhu silâb-ı belâdan lutfedüp kıldın rehâ,
Fülkü cismin kaarı bahr-ı aşka ilka eyledin.

Gülşen ettin nâr-ı nemrûdu halîlullaha kim,
Nâr-ı hûbbunla vücûdum yaktın ifnâ eyledin.

Merhem-i rahmînle Eyyuba şifâlar bahşedip,
Ehl-i derdin zümresinde beni ibkâ eyledin.

Kurtarıp sicn-i belâdan Yusufu Kenânı sen
Eşk-i çeşmim câh-ı gönlüm içre icrâ eyledin.

Rûh-ı kudsü neş'e-yi Meryemden ettirdin zuhûr,
Tıfl-ı gönlüm merzâ-i vaslınla ihyâ eyledin,

Ey mütercim lâ mekân ilin mekân et durma kim,
Feyz-i akdesten bu şeb bana tecellâ eyledin.»

Hazreti Şeyhü'l - Ekber «Füsûsü'l - Hikem» isimli eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerinde yer alan (27) ulu peygamberin celîl isimlerini ve yüce tahlillerini beyân ederken, ilâhî hikmet fuslarının Hazreti Âdeme ait hikmetleri ve sırları da açıklamıştır. İlâhî hikmetin Âdem kelimesine ayrılması ve kitapta buna özen gösterilmesi elbette gereksiz değildir. Bunun dayanağını ararsanız, «Ve âlleme âdemün liesmâi küllühâ — Âdeme Cenâb-ı Hak kendi esmâsının hepsini öğretti» âyet-i celîlesi gereğince ilâhî saltanat hem kâinata vücûd vermeyi ve hem de irâdeyi gerektirdiğinden her şanlı nebinin Cenâb-ı Hakkın isimlerinden birisine mazhar olduğu âşikâr olur. Âlemdeki sûretler, o mazharda istidâtları ölçüsünde Allahü Teâlânın zât ve sıfatlarından feyz alır.

O feyizler ise âlâ târikin in'ikâs (aksettiği) üzre bütün eşyaya ve mevcûdâta nûr ve feyz saçar. Demek oluyor ki bütün eşya ve mevcûdât bunlar vasıtasiyle ilâhî feyzden paylarını alırlar.

Amâ'dan kesrete geçen Cenâb-ı Hakkın bütün kül ve cüz'ülerde görülen tecellisi ferdiyyet ism-i celîlinin hassların hass'ı olarak mazhariyete eren Peygamber Efendimizde de karar kıldığı âşikârdır. Cümle mevcûdât ve mükevvenât Allahü Teâlânın mazhariyeti yönünden bir icmâldir, özettir. Ancak bu âlemlerin ayrıntıları ile izâhı sofîye ıstılahına göre tafsilen izâhı Fahr-ı Kâinatta görünmüştür.

Bundan şu sonuç çıkar ki, hiç bir şey ve mahlûk tam anlamıyle ilâhî mazhara ermemiştir. Ancak başta Resûlüllah Efendimiz olmak üzere ve diğer ulu peygamberler Allahü Teâlânın tam mazharıdırlar. Diğer mürşidler ve pîrler ise Peygamber Efendilerimiz hazerâtının halifeleri olduklarından verâset yoluyla Allahü Teâlânın tam mazhariyetinin vârisi olmuşlardır. Bundan da çıkan sonuç şudur: Her insân-ı kâmil pîr ve mürşid bir peygamberin meşrebinde gelmiştir.

Meselâ: Bâzısı Hazreti Muhammed (S.A.V.) in, bâzısı Hazreti Mûsânın, bâzısı Hazreti İsâ ve diğerlerinin meşreplerindedir. Nitekim Niyazi Mısrî hazretleri, Hazreti İsâ meşrep bir velîdir. Niyazi Mısrî hazretleri bu durumu bir şiirinde meâlen şöyle açıklar:

«Gökten Hazreti İsâ inerek geldi ve zuhûr etti, kalp gözü açık olanlar bunu görmektedir. Eğer sen görmüyorum dersen kusur sendedir» buyurmuştur. Gelen İsâ meşreb velînin kendisi olduğuna burada işâret olduğu âşikârdır.

«Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kaim,
Mir'ât-ı Muhammedden Allah görünür dâim.»

Lâedri

Bu ârifâne beyit hasbel verâse pîrân efendilerimiz için de elbette câridir.

Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî (K.S.) hazretleri ise Peygamberân-ı i'zâmdan Hazreti Mûsâ'nın mazhar ve meşrebindedir. Şöyle ki kendileri de verâset yoluyla kelimullah sıfatına haizdir. Risâle-i Gavsiyesinde sırrı ile mükâlemesi ve bazen hitâb eden ve bazen hitâb edilen oluşu bunun delilidir. Nasıl ki Mûsâ aleyhisselâm zuhûrlarında kendileri zât-ı bahtın neş'e-yi zâtiye ve sıfatiyesini hâiz itlak vasfiyle öğülmeye lâyıksa pîrimiz de aynı itlak vasfiyle muttasıftır.

Bunu biraz açıklayalım. Demek oluyor ki, peygamberân ve onlara tevârüs yoluyla pîrân ve mürşidân Cenâb-ı Hakkın tam mazharını tam aksettirdiklerinden itlak ile yâni hiç bir kayıt ile bağlı olmaksızın tecelliyân gösterirler. Diğer insanlar böyle hüdânın tam mazharı olmadıklarından itlaktan nasibleri yoktur. Muhakkak bir izâfîlik ve kayda bağlanma ile bağlıdırlar. Nebîlerle, zâlim ve kâfirler arasındaki bu mazhar ayrılığıdır ki sonsuz mücadeleyi gerektirir. Hâdi isminin mazharları olan nebîlerle Nemrûd ve Firavun gibi zâlimler hakikat ehli nazarında bu sebeple sonsuz mücadelelerini sürdürürler.

Nitekim Firavun mazhariyeti icâbı kendindeki izâfât sonucu Cenâb-ı Hakka isyan ve itaatsizlikte bulunmuş, Hâdi isminin mazharı Hazreti Mûsâ ile mücadeleye girişmiştir. Birisi Hâdi isminin mazharı olarak mazhariyetini, diğeri de mudil isminin gereğini yerine getirerek dalâletini yapmıştır. Pîrler ve mürşidler ilâhî ismetle mahfûz olduklarından yukarıdan beri de açıkladığımız gibi tam mazhara nâil bulunduklarından dalâlet ehlinin mazhariyeti icâbı hücumlarına hedef olmuşlardır. Aşağıdaki mısra bu hakikati ne güzel ifâde buyurur.

«Mısrîye sövsün şol ağır, Allah demek bilmez ola.»
Niyazi Mısrî

Bu mısraı ile Niyazi Mısrî hazretleri kendi mertebesini, idrâk edemiyerek onu kötüleyenlere karşı ne güzel bir cevap vermiştir. Noksan mazharların kemâl derecesine kendiliklerinden erişmeleri imkân dışıdır. Meğer ki bir pîr ve mürşide mülâki olmuş olsun. Fenâ fiş - şeyhe eremiyen bir sâlik kemâle eremiyeceği gibi bu sırrı sâlikine göstermeye gücü yetmeyen mürşidin dahi tam mânâsı ile mürşidân ve pîrândan sayılamı-

yacağı aşikârdır. O mürşid ile Cenâb-ı Hak arasında feyz-i Hakkın cereyan etmeyeceği, erbâbının kabul ettiği bir hakikattır. Bu izahatımızdan hilâfetin neden ibâret olduğu anlaşılmış olur. Bu sırdan haberdar olan tam mânâsı ile mürşid-i kâmil bir pîre kavuşmak şerefine eren sâliklerin ilk dereceleri ahlâka, ikincisi nefse, üçüncüsü kalbe, dördüncüsü rûha, beşincisi sırra, altıncısı hafâya, yedincisi ahfâya müteveccih olup bu suretle sülûk tamamlanmış olur. Şunu da unutmamak gerekir ki yüce ahlâk sahibi olmak, katedilen mesafede büyük rol oynar. Nitekim Gavsü'l - Âzam eşsiz ve ekmel bir mürşid-i kâmil iken, yine de sâliklerini iyi ahlâka rağbet ettirdi, ayrıca da teşvik buyurdu. Hattâ zikir ve evrâd-ı şerîf kıraatini ikinci pilâna aldı. Bu hakikat meydanda iken bâzı şeyh efendilerin ahlâkça bozuk, tarikata yeni gelmiş bir dervişe günde birkaç bin ism-i celâl okumağa izin verişleri ne sebebe müsteniddir bilemem. Kendime göre buna bir dayanakta bulamadım.

Bir gün Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ashabiyle sohbette bulunarak insânı cennete sokacak iyi huyunun neler olduğunu izah buyuruyorlardı. Dinleyiciler arasında bulunan Hazreti Ebûbekir (R.A.):

— Yâ Resûlallah!. Bu saydığınız ve müslümanları cennet ehli yapacak iyi huylardan birisi olsun bende var mı? diye sordular. Fahr-i Risâlet:

— Bunların hepsi sende vardır, cevap ve müjdesini verdi.

Bundan şu netice çıkar ki Hazreti Sıddîk (R.A.) pek tabiî olarak iyi ahlâk sülûkunu tamamlamış ve bütün sâliklere bu yolla sülûkun en önemli kısmının iyi ahlâk olduğunu anlatmıştır. Bu, o kadar mühimdir ki, insânı cennet ni'metlerinden nasîbedâr kılacak sülûkun iyi ahlâk sülûku olduğuna hiç kimsede şüphe bırakmaz.

Cenâb-ı Pîr, iyi ahlâktan sonra amele de lüzum olduğunu beyan buyurarak:

وَقَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ نَمْ عِنْدِي لَا كَنَوْمَةِ الْعَوَامِ
تَرَانِي فَقُلْتُ يَا رَبِّ كَيْفَ أَنَامُ عِنْدَكَ قَالَ بِخُمُودِ الْجِسْمِ
عَنِ اللَّذَّاتِ وَخُمُودِ النَّفْسِ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَخُمُودِ الرُّوحِ
عَنِ اللَّحَظَاتِ وَفَنَاءِ ذَاتِكَ فِي الذَّاتِ

«**Ve kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, nem indi lâ kenevmeti'l - avâmi terâni** — Yâ Gavsü'l - Âzam, bundan sonra benim yanımda avâmın uykusu gibi uykuya dalma ki beni görebilesin, buyurmuştur.

Gavsü'l - Âzam bu esrârlı ilâhî hitâb karşısında: **Fekultü yâ rabbi keyfe enâmü indeke** — Yâ Rabbi senin indinde nasıl uyuyayım ki rü'yetine erebileyim, diye suâl eyledikte, Cenâb-ı Hak bu soruya mütekellim olarak şu cevâbı lutfeyledi: **Kaale bihumûdi'l - cismi ani'l - lezzâti ve humûdi'n - nefsi ani'ş - şehevâti ve humûdi'r - rûhi ani'l - lehazâti ve fenâi zâtike fi'z - zâti** — Cismânî tatların ve nefsin şehvetlerinden uzak olsun, hattâ rûhun bile rûhânî arzularından sıyrılsın, fâriğ olsun, zâtın ise zâtımda fenâ bulsun» anlamınadır.

«Ve kaale»deki «vav» vav-ı iptidâiyedir. Gavsü'l - Âzamın burada sâlikleri irşâda me'mûr bir zât oluşuna işâret hitâbıdır. Hiç şüphe yoktur ki bu zâttan maksat Hazreti Pîrdir. Bu cümleyi tahlil edersek görürüz ki,

cümle cinâslı ve kinâyeli bir tarzda yazılmıştır. Ve pek tabiî olarak âriflere hitâb etmektedir.

«İndi» ise yakınlık anlamınadır. «lâ kenevmeti»deki «lâ» nâfiyedir, «kâf» teşbîhiyedir. «Nevm»in ise uyku mânâsına geldiği ma'lûmdur.

Bu nevi uyku üç türlüdür.

1 — Gaflet,
2 — Nevm,
3 — Sîne.

1 — Gaflet: Çok yeyip içmekten, daha doğrusu hayvanlık alâmetlerinin insân vücûdunda zuhûrundan meydana gelir. Beşerî kuvveleri tesîri altına alınca bu insânın kalbinde kesâfet belirir. Bu ise karanlık eseridir. Bu çeşitli uykuya örnek ararsak avâm-ı nâsın uykusu böyledir. Esâsen bu gibi kimseler kendilerinden haberdâr olmadıklarından uyanık bile olsalar hükmen uykudadırlar. Bu sırrın gereğidir ki; «Ennâsü niyâmü feizâ mûtû inte bihû — İnsanlar uykudadırlar. Öldüklerinde uyanırlar» âyet-i celîlesi nâzil olmuştur.

2 — Nevm: Derece itibâriyle gafletten daha ehven ise de, o da hayvâniyetin bir tezâhürüdür. Öyle bir maraz ve hastalıktır ki, insânın gözüne ârız olur. Avâmın hattâ havâsın dahi bu uykuyla uyudukları söylenebilir.

3 — Sîne: Kemâl ve insânlık hassalarına eren gönül erlerinin, bütün ulu peygamberlerin, velîlerin uykuları böyledir. Bu zevât-ı âli kadîr daima bu hâl üzre bulunurlar. Demek oluyor ki zâhirde «sîne» bir uyku hâli gibi görünürse de bu mazhâriyete erenler uykularında bile ya kazâ hâlindedirler. Bir nevi kendinden geçme demek olan uykuda bile kuvvâ ve melekelerine sâhibtirler. Bundan bâzı Allah âşıklarının haberleri

vardır. Aşağıda anlatacağımız bir kıssa bunun böyle olduğunu ve sîne'nin de hakikatını açıklar. Çok kavi bir rivâyettir ki İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretleri on yedi veyâ on dokuz yıl yeniden abdest tazelemeye lüzum kalmadan akşam namâzındaki abdestle sabah namâzını kılmışlardır. Demek oluyor ki ârifler sîne hâlinde dahi abdest bozmıyacak kadar şuur melekâtına hakîmdriler. Buna uyku hâli bile denilemez.

Hazreti Pîr, birçok vasıfları meyânında «tahallâku biahlâkillâh»ın canlı timsâli olarak rahîmdir. Ve bu rahmeti sonsuz denecek derecededir. Meselâ «Fekultü ya râbbi keyfe enâmü indike» yâni; Yâ Rabbi senin indinde ne yapmalıyım ki uyuya bilmeliyim ve senden gâfil olmıyayım, sorusu bir tevazu' eseridir. Aslında burası tebliğ mahallidir. Bu muhavereden maksat, sülûk erbabının ne yapmaları lâzım geleceğinin kendilerine tebliğidir. Öyle olduğu hâlde Gavsü'l - Âzam, sülûku hâriçten bir şeyle teşbîh ve temsîl edeceğine, bizzât mazhâr oldukları tecelliyâtla izah etmektedir. Artık burada sâlikleri ârif olarak kendilerine gerekli payı çıkarmaları icab eder. Her sâlik evvelâ kendisiyle meşgul olmalıdır. Bu izahâtın tümünden çıkan mânânın özeti şudur: Aslında seyr-i sülûk demek kişinin kendi kendisine gidişi demektir. Hakikat da budur.

Bir derviş önce mahsus heykeli olan ve beşerî kuvvetleri kendinde toplayan cisminde seyr-i sülûka başlar. Derece derece, mertebe, mertebe yücelerek nefis. rûh, sır, hafî, ahfâyı, yukardaki kutsal kelâmlarla bil vesile bütün tarikatların sâlikleri de öğrenmiş bulunurlar. «Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam» diye başlayan kutsal kelâmlarında Cenâb-ı Pîr, sırrından kendilerine şeref vârid ilâhî esrârı anlatır demek oluyor ki sâlikânı da tedrîs ve ta'lîm eylemektedir.

قَالَ لِي يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
فَقَالَ قُلْ يَا رَبَّ الْكَرِيمِ وَالرَّحِيمِ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, kultü lebbeyke ya rabbe'l - arşi'l - azîmi — Yâ büyük arşın sâhibi Rabbisi emret dedim» kelâmında Gavsü'l - Âzam mütekellim, sırrı muhâtabdır. Buna karşılık Cenâb-ı Hak bana; **«Lebbeyke ya rabbe'l - arşi'l - azîm»** deme, kerîm ve rahîm Rab de, diye buyurmuştu ki, arapça metin şöyledir: **«Fekaaleli kul yâ rabbe'l - kerîmi ve'r - rahîm.»**

Bütün bunlara mânevî ibret gözüyle bakarsak dolaylı yolla tüm sâliklere penc ü nasihatte bulunulduğu aşikâr olur.

Her sâlik şunu da iyice bilmelidir:

Bir sâlik bunca hâl ve makamlardan hangisinde bulunursa bulunsun daimî olarak o makamda kalmamalıdır. Keşfen ve zevken kâil olduğu bu makama takılıp kalmamalıdır. Aksi hâlde bu onun için bir aldanış olur. Unutmamak lâzımdır ki seyr-i ilâllah sonsuzdur. Buna uyularak seyr-i sülûkun da sonsuz olmasında zarûret vardır.

Daha sonra mânevî irşatlarına devam buyuran Gavsü'l - Âzam:

يَا غَوْثُ قُلْ لِأَصْحَابِكَ وَأَحْبَابِكَ مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ صُحْبَتِي
فَعَلَيْهِ بِالْفَقْرِ ثُمَّ فَقْرِ الْفَقْرِ ثُمَّ فَقْرٍ عَنْ فَقْرِ الْفَقْرِ فَإِذَا
تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ إِلَّا أَنَا

«Yâ Gavsü, kul liashabike ve ahbabike men erâde minküm sohbeti fealeyhi bilfakru sümme fakrin an fakri'l - fakri feizâ sümme fakruhüm felâhüm illâ enâ — Ahbâb ve ashabından kim benimle müsâhebet (görüşmek) arzu ederse fakrı seçsin. Daima fakr hâlinde bulunsun sonra da fakr'ın fakrına ersin. Fakr mertebelerini tamamladıkları zaman bilsinler ki "felâhüm" onlar yoktur, 'illâ enâ" ancak ben varım» anlamınadır.

Burada sohbete verilen önem de bu vesile ile belirtilmektedir. Hakikaten sohbet sülûk erbâbının zarûrî terakki vesilesidir. Nitekim sohbetin, ilerleme için ne kadar gerekli olduğunu bir sır olarak Gavsü'l - Âzam, «li ashabike ve ahbabike — ashabın ve ahbabların arasında» kutsal sözü ile temas buyurmuştur.

Bir sâlik için mertebeleri özetlemek gerekirse sülûk şu üç mertebeye vâbestedir (bağlıdır):

1 — Fenâ,
2 — Beka',
3 — Zuhûr.

Bu sırlara âşinâ olmayan, hattâ bundan haberi bile olmayan sâlikin Allahü Teâlânın sırlarına âgâh olamadığı, olamıyacağı, vâkıf-ı Hak da olamıyacağı bedihidir (açıktır).

Bunu müteakiben Gavsü'l - Âzam hakikî Hüdânın mazhârı olan âdemin sâliklerin hukukunu ne sûretle koruyacağı, bîkeslere (kimsesizlere) ne sûretle lutuf ve fedâkârlıkta bulunacağını da öğretiyor:

وَقَالَ لِي يَا غَوْثُ طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ رَؤُفًا عَلَى بَرِيَّتِي
ثُمَّ طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ غَفُورًا لِبَرِيَّتِي

«Ve kaaleli yâ Gavsü, tûbîleke in künte raufen âlâ beriyyeti sümme tûbîleke in künte gafûren liberiyyeti — Yâ Gavsü'l - Âzam eğer benim yarattıklarım mahlûkatın üzerine merhamet edici oldunsa devlet senindir.» anlamınadır.

Burada:

«Yaradılanı hoş gör, yaratandan ötürü.»

Yunus Emre

sırrı âşikâr olmaktadır. Ayrıca mahlûklarının cürüm ve kusurlarını örtücü olursan yine devlet sana nâsib olur, kutsal kelâmının Allahın ahlâkı ile ahlâklanma neticesi settârü'l - uyûb (ayıpları örtücü) ilâhî vasfının tanzîr edildiği görülür.

Yine; «Kininizi yutunuz, affediniz ve insânlara karşı bağışlayıcı olunuz» anlamındaki âyet-i celîle yukarıdan beri anlattığımız hikmeti göstermektedir.

Sülûk erbâbı behemehâl âciz ve bîçare olacaklarından onlara şevkatle ve merhametle bakmak, olgunluk gereğidir. Bu olgunluğu, bütün insâniyete karşı yapmak lâzımdır. Burada aynı zamanda kin'in, ahlâk-ı mezmûme'den (kötü huyların en kötüsünden) olduğuna da işâret vardır. Hele müptedî olan sâlik hakkında lâzım gelen muamelâtın ne olacağını da beyâna başlarlar.

Gavsü'l - Âzam bu konuda şöyle buyurmaktadırlar. Bu konudaki kutsal kelâmlarını sırasiyle ve arapça metinleriyle aşağıya dercediyoruz:

قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْأَعْظَم جَعَلْتُ فِي النَّفْسِ طَرِيقَ الزَّاهِدِين
وَجَعَلْتُ فِي الْقَلْبِ طَرِيقَ الْعَارِفِينَ وَجَعَلْتُ فِي الرُّوح
طَرِيقَ الْوَاقِفِينَ وَجَعَلْتُ النَّفْسَ مَحَلَّ الْأَحْرَارِ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame cealtü fî'n-nefsi tarika'z - zâhidîne — Yâ Gavsü'l - Âzam zâhitler yolunu nefis içinde kıldım.. **Ve cealtü fî'l - kalbi tarika'l - ârifîne ve cealtü fî'r - rûhi** — Ârifler yolunu kalb içinde kıldım.. **Tarika'l - vâkıfîne ve cealtü'n - nefse mehalle'l - ahrâr** — Vâkıflar yolunu rûh içinde kıldım ve nefsi dahi ahrâr mahalli kıldım.»

«Cealtü»yü burada halk yâni yaratmak mânâsına almak uygun olur.

Nefis hakkında da çok söz söylendi. Evvelce bu hususlar yazıldığı için burada uzun uzadıya anlatmaya gerek görmüyorum. Bizim ısrarla üzerinde duracağımız «Ve cealtü fî'l - kalbi tarika'l - ârifîn» dir ki mes'elenin yaman yeri ve özü de buradadır. Allahü Teâlâ hazretleri «Kalbi irfân yeri olarak yarattım» buyurmuşlar ve bu husûs en sahih senet ve dayanak olarak Cenâb-ı Pîr'in ağzından duyurulmuştur. Burada bir noktaya girişmek isteriz. İrşâd vazifesini üzerlerine aldıkları hâlde kalplerinde ilâhî maariften bir zerre bulunmayan şeyh efendileri, hazretlerinin acaba buna ne buyuracaklarını merak ediyorum. Artık orasını ben bilemem.

Burada müellifin beyânını şiir hâline getiren bir beyti yazmadan geçemiyeceğiz:

Taklîd ile setr oldu taklîd olan âşıklar,
Her birisi bir şeyhtir, nûrânî alâmet yok.

Lâedri

Rûh ve kalbin yedi mertebeyi hâiz olduğu bundan evvel zikir ve beyan olunduğu için burada uzun uzun anlatmağa lüzum görmüyoruz. İlâhî irfânın (maarif-i ilâhiyenin» bu veçhile cereyan etmekte olduğunu açıkça beyân etmiş idik, onun için onun da burada tekrarına gerek görmüyoruz.

Bu kutsal söz «Men ahlesallahu erbaîne sebahan zâheret yenâbi'ül - hikmete fî kalbihi alâ lisânihi» hadîs-i şerîfinden alınmadır (muktebestir).

Cenâb-ı Pîr, hak sâlihi demek olan sülûk erbâbının önce nefsinde, sonra kalbinde, daha sonra rûhunda seyr-i sülûke muhtaç bulunacağını şu kutsal sözüyle beyan ve işaret eyledikten sonra şimdi de ne yolda hizmette bulunmak gerekeceğini lutfedip anlatmağa başlayarak:

قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْاَعْظَمِ قُلْ لِاَصْحَابِكَ اِغْتَنِمُوا دَعْوَةَ
الْفُقَرَاءِ فَاِنَّهُمْ عِنْدِي وَاَنَا عِنْدَهُمْ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, kul liashabike iğtenimû da'vete'lfukarai feinnehüm indi ve enâ indehüm» buyurmuşlardır. Yâni, yâ Gavsü'l - Âzam, ashabına söyle ki fıkaranın duâsını ganîmet bilsinler, zirâ onlar benim yanımda, ben onların yanındayım, mânâsınadır. Burada fıkara, bildiğimiz fıkara olmayıp pîrân ve mürşîdândır. Onların emirleri Allahın emri olduğundan itaat da borçtur. «Utî'ullahu ve uti'ul resûl» nazm-ı celîli vârid oldu. Hazreti Pîr bu bahsi biraz daha açıklığa kavuşturarak:

قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْاَعْظَمِ اَنَا مَاْوٰى كُلِّ فَقِيرٍ وَمَسْكَنُهُ
وَمَنْظَرُهُ وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, enâ me'va külli fakî-

rin ve meskenuhü ve menzaruhü ve ileyye'l - masîr — Yâ Gavsü'l - Âzam, ben her bir fukaranın yer, ev ve manzarasıyım, ondan daima bende bana bakarlar» buyuruyorlar.

Zât tecellisine eren âriflerin halleri daha önceleri anlatıldığı için bu mevzuda sözü fazla uzatmaya gerek görmedik.

Şimdi Gavsü'l - Âzam, bu sırra ermişlere, bundan da ileri bir makam olduğunu anlatıyor. Ma'lûmdur ki seyr-i ilâllah (Cenâb-ı Hak'ta yol almak) hudutsuz ve sonsuzdur (nâmütenahidir).

قَالَ لِي يَاغَوْثَ الْاَعْظَمَ لَاتَنْظُرْ اِلَى الْجَنَّةِ وَمَافِيهَا
تَرَانِي بِلَاوَاسِطَةٍ وَلَاتَنْظُرْ اِلَى النَّارِ وَمَافِيهَا
تَرَانِي بِلَاوَاسِطَةٍ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzam, lâ tenzur ile'l - cenneti ve mâ fîha terâni bilâ vasıtatin ve lâ tenzur ile'n - nâri ve mâ fîha terâni bilâ vasıtatin.» buyurmuşlardır. Her ikisinin de türkçe anlamları şudur: «Cennette olan şeylere bak ki beni vasıtasız göresin ve yine cehennemde olan şeylere bak ki beni vasıtasız görmüş olasın» demektir. Buradaki cennet cemâlin görünmesiyle olan lutfa, nâr ise celâl semeresi olan kahr'a nâzırdır. Bunu çok güzel anlatan aşağıdaki beyti okuyucularımıza sunuyoruz:

Sofîyâ hiç gayri matlâb kalmadı âşıklara,
Hak cemâlidir hemin cennâtu ukbâdan garaz.

Lâedri

Aslında Gavsü'l - Âzamın bu kutsal kelâmlarının derinliğine inmek gereklidir. Hakikî mânâsı şudur:

Siz cemâl ve celâl endişesinde olmayın, cemâlde de celâlde de mütecelli olana bakın, mânâsınadır.

Velî ârif celâl içre cemâlini görür dâim,
Bu hâristanın içinde ona gülzâr olur peydâ.

Niyazi Mısrî

Bu görüşümüzü yine Hazret-i Pîr'in aşağıdaki kutsal sözleri kuvvetlendirir.

قَالَ لِي يَاغَوْثَ الْاَعْظَمَ اَهْلُ الْجَنَّةِ مُشْتَغِلُونَ بِالْجَنَّةِ
وَاَهْلُ النَّارِ مُشْتَغِلُونَ بِي

«Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame ehlü'l - cenneti müşteğilûne bil-cenneti ve ehlü'n - nâri müşteğilûne bi — Cennet ehli cennetle ve oradaki ni'metlerle meşguldür. Nâr ehli ise âzabla ve cehennem ile yâni ateşin verdiği âzabla uğraşıp dururlar. Sen hiç biriyle meşgul olma yalnız benimle meşgul ol.»

Bu irfân noktasına gelince şu dörtlüğü yazmak zarûretine inanıyoruz. Tekke edebiyatının güzel ilâhi ve nefeslerinden olan parça şudur:

«Ehl-i dünyâ dünyâda,
Ehl-i ukbâ ukbâda,
Her biri bir sevdâda,
Bana Allahım gerek.» Lâedri

Hakikî irfân sâhibleri için asıl olan kahır ve lutfu şey-i vâhid aynı bilmektir.

Kahrı lutfu şey-i vâhid bilmeyen çekti âzab,
Ol âzabtan kurtulup sultan olan anlar bizi.»

Lâedri

Zâten ârifler ilâhî durum ve sırrı böyle bilir. Konuyu daha fazla açıklayan Hazret-i Pîr'in aşağıya dercettiğimiz satırlarına dönelim.

قَالَ لِي يَا غَوْثُ اِنَّ لِي عِبَادًا مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَعَوَّذُونَ
مِنَ النَّعِيمِ كَاَهْلِ النَّارِ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ الْجَحِيمِ

«Kaaleli yâ Gavsü, inne li ibâden min ehli'l - cenneti yeteavvezûne mine'n - na'imi keehli'n - nâri yeteavvezûne mine'l - cahîm — Yâ Gavsü'l - Âzam, cennette bir tâife vardır ki, cennetten bana istiâze ederler (sığınırlar). Nitekim cehennem ehlinden de bir tâife mevcuttur ki onlar da cehennemden bana sığınırlar.»

Bu kutsal kelimelerin ifâde ettiği mânâlar şunlardır:

Gafletlerinin sonucu kayıtlara ve yaradılışlarının tabiatlarına takılıp kalırlar. İşte Gavsü'l - Âzamın bu kelâmlarında dolaylı yollardan onlara işâret vardır.

Bununla ilgili bir beyiti aşağıya dercediyoruz.

«Onlar ki ezel gözleri sacında kalıptur,
Bunda seni hiç bilmeyip inkâra varırlar.»

Lâedri

Yukarıda zikredilen Cenâb-ı Pîr'in derin sözlerinin bu mânâyı ifâde ettiğine en emin mesnet yine Gavsü'l-Âzamın aşağıya dercettiğimiz cümleleridir. Burada bu

mübarek sözleri daima Gavsü'l - Âzam hazretlerine atfetmemizde isâbet olmadığını müdrikim. Çünkü, Risâle-i Gavsiyenin tetkikinden anlaşılacağı veçhile bu kelâmların bir kısmı kendilerinin diğer kısmı sırlarına şeref vârid Cenâb-ı Hakkın hitâblarıdır. Yukarıda bilvesîle beyân ettiğimiz gibi bu ilâhî mükâleme Cenâb-ı Pîr'in bihasbel verâse kelîmullah mazhârında tecelliyâtının mukteziyâtının yâni gereklerindendir. O cümleyi alıyorum:

يَا غَوْثُ مَنْ شَغَلَ بِسِوَائِي كَانَ صَاحِبُهُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

«Yâ Gavsü men şeğale bi sivâi kâne sahibuhu'n - nârû yevme'l - kıyâmeti — Her kim ki dünyâda benden gayrisi ile meşgul olursa elbette kıyâmet günü onun yeri nârdır (ateştir)» demek olur.

«Men şeğâle bi sevâi» pek açıktır ki, kayıtlara ve izâfiliğe işarettir. Ma'lûmdur ki mâsivallahın her türlüsü seyr-i ilâllahta yürümeye, ilerlemeye engeldir.

«Sezâî yokluk imiş mâye-i misâl ancak,
Ziyânı gördü görenler cihânda varından.»

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ أَهْلُ الْقُرْبَةِ يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْقُرْبِ
كَأَهْلِ الْبُعْدِ يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْبُعْدِ

«Ya Gavse'l - Âzame, ehlü'l - kurbeti yesteğîsûne Yakınlık ehli yakınlıklarından nasıl istifade etmek is-

terlerse, **ani'l - kurbi keehli'l - bu'di yesteğîsûne ani'l - bu'di** — Uzaklık ehli de aynı durumdadırlar» demek oluyor.

Şimdi seyr-i sülûkta sofîye ehlince üzerinde durulacak çok mühim bir noktaya gelmiş bulunuyoruz. İtlâk-i Zâtiyeye (zât'daki her türlü kayıt ve izâfilikten uzak niteliğe) eremiyenler sülûklerinin bir yerinde takılıp kalırlar.

Bunlar bulundukları makam ve mertebeden memnûn orada durmak isterler. Bilmezler ki merâtipte kayıtlarda nihâyet nâkıs mazhâr olan izâfâtla ilgilidir. İtlâk ise kuyûdât ve izâfâtı müstehlik olduğundan ârifler bir yönüyle görünüp kendilerine o makamı zuhûr mahalli saymaktan teeddüb ederler. Bilirler ki:

«Terk-i tecrîde varan âşıka bîgam dediler»

mısrâındaki keyfiyet hakikatin tâ kendisidir.

İşte Gavsü'l - Âzam bu hakikatleri açıklamak istemiştir. Bu bahiste ayrıntılara girmesinin sebebi ise sâlikleri pek önemli olan bu konuda uyarmaktır.

«Kaale ya Gavsü'l - Âzame inne li ibâden siva'l - enbiyâi ve'l - mürselîne — Yâ Gavs-i Âzam enbiyâ ve mürselinden başka nice kullarım vardır.»

«Lâ yettaliu âlâ ahvâlihim ahadün min ehli'd - dünyâ ve lâ ahadün min ehli'l - âhireti ve lâ ahadün min ehli'l - cenneti ve lâ ahadün min ehli'n - nâri ve lâ mâlike ve lâ rıdvâne — Kullarımın içinde öyleleri vardır ki onların gizli durumlarına rıdvân ve mâlik, cehennem ve cennet ehli, hâsılı ukbâ ehlinden kimse muttâli' ve vâkıf olamaz.»

قَالَ يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ إِنَّ لِي عِبَادًا سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ
لَا يَطَّلِعُ عَلَى أَحْوَالِهِمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَلَا أَحَدٌ
مِنْ أَهْلِ الْآخِرَةِ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَلَا أَحَدٌ مِنْ
أَهْلِ النَّارِ وَلَا مَالِكٌ وَلَا رِضْوَانُ وَخَلَقْتُهُمْ لَا لِلْجَنَّةِ
وَلَا لِلنَّارِ وَلَا لِلثَّوَابِ وَلَا لِلْعِقَابِ وَلَا لِلْحُورِ وَلَا لِلْقُصُورِ
وَلَا لِلْغِلْمَانِ وَلَا لِلْوِلْدَانِ فَطُوبَى لِمَنْ آمَنَ بِهِمْ وَإِنْ لَمْ
يَعْرِفْهُمْ يَا غَوْثُ أَنْتَ مِنْهُمْ وَعَلَامَاتُهُمْ فِي الدُّنْيَا
أَجْسَامُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ مِنْ قِلَّةِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَنُفُوسُهُمْ
مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَقُلُوبُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الْخَطَرَاتِ
وَأَرْوَاحُهُمْ عَنِ اللَّحَظَاتِ وَهُمْ أَصْحَابُ الْبَقَاءِ الْمُحْتَرِقُونَ
بِنُورِ اللِّقَاءِ

«Ve halaktühüm lâ lilcenneti ve lâ linnâri ve lâ lis-sevâbi ve lâ lil'ikabi ve lâ lilhûri ve lâ lilkusûri ve lâ lil-ğılmâni ve lâ lilvildâni — Bu kullarımın durumlarına ne hûri ne gilmân vâkıf olamadıkları gibi ben onları kusûr, âzab, sevâb veyâ âteş ile cennet ve cehennem için de yaratmadım.»

«Fetûbi limen amenebihim ve in lem ye'rifhüm — Bir kimse onları ne kadar bilmese de kendilerine tasdik ve imân eylerse devlet ve saâdete nâil olur.»

Burada Cenâb-ı Yezdân çok mühim bir sırrı da makam-ı mükâfatta. Gavsü'l - Âzama beyân buyurmaktadır:

«Yâ Gavsü ente minhüm — Yâ Gavs sen onlardansın (Sen o kadri büyük tâifedensin)».

«Esselâm ey gavs-ı âzam sırrı sübhân esselâm
Esselâm ey nûr-ı yezdân gavs-ı geylân esselâm
Esselâm ey tercümân-ı sırr-ı Kur'ân esselâm
Esselâm ey terzebânı mağzı fürkan esselâm
Esselâm ey nûr-ı feyzi zât-ı rahman esselâm
Esselâm ey mefhar-ı âdem ü insân esselâm.»

Sırrını takdîs eden hep arştaki gerrubiyân
Meşhed-i pâkin mutâffı kutsiyân-ı ins ü cân
Hakkı pâyin tutiyâyı çeşm-i kehli âşıkân
Lutfu cûdun olmada arz ü semâya rûyigân
Esselâm ey nûr-ı çeşmi âli sultan esselâm
Esselâm ey verdü nahli bağ-ı irfân esselâm.

Kalbimi nûrunla imlâ eyle Allah aşkına
Rûhumu rûhunda ibha' eyle Allah aşkına
Sırrımı sırrınla ihyâ eyle Allah aşkına
Âciz-i bîçâreyim rahmeyle Allah aşkına
Esselâm ey mürtecayı derdimendim esselâm
Esselâm ey pertev-i envâr-ı ihsân esselâm

Sâili fakr u belâya himmetindir lâyuat
El açup geldim der-i ihsânına keşkûlbeyet
Merhamet kıl bâb-ı lutfundan beni sen etme red
Bu mütercim ârifi bîçârene eyle medet
Esselâm ey Gavs-i Âzam sırr-ı sübhân esselâm,
Esselâm ey nûr-i yezdân Gavs-ı Geylân esselâm.»

İşte Cenâb-ı Pîr Efendimiz hazretlerinin sülâle-i tâhirelerinin müntehi olduğu neseb usûlen (cedleri itibariyle) on ikinci kuşakta Hazreti Ali (K.V.) ye ve fur'en (aşağıya doğru nesepleriyle) ondördüncü kuşakta ise (Allah tarikat yolundaki feyzini artırsın) Seyyid Selmân efendiye müntehi olmaktadır. Seyyid Selmân Efendi yoluyla giden silsile şöyledir:

Selmân Efendi, pederleri Seyyid Aliyyül Kaadiri (K.S.), pederleri Seyyid Selmân (K.S.), pederleri Seyyid Mustafa, pederleri Zeyneddîn, pederleri Seyyid Mehmed, Derviş Seyyid Hüsâmeddîn (K.S.) onun pederi Nureddîn, sonra Velîyüddîn, Zeynüddîn, Şerefeddîn Şemseddîn, Mehmedül Hüdtâk, Seyyid Abdülaziz, pederleri Eşşeyh ve Esseyyid Cenâb-ı Muhiddîn Abdülkadir-i Geylâniyyül Hüseyniyül Hasanî, pederleri Sâlihî Mûsâ cengii dost, pederleri Esseyyid İmâm Abdüllahül Ciylî, pederleri Esseyyid İmâmı Yahyâüz Zâhid, pederleri İmâmı Muhammed, pederleri İmâmı Dâvûd, pederleri Mûsâ, pederleri İmâmı Abdullah, pederleri İmâmı Hasanül Müsennâ, pederleri İmâm Emîrül Mü'minîn Haz. Ali (K.V.) dir.

Mükerrem vâlideleri vasıtası ile de onaltıncı kuşakta yine Hz. Ali (K.V.) ye müntehi olmaktadır. Âlemeyn lâkabı (her iki yönden) yâni hem baba, hem ana yönünden Haz. Aliye müntehir olmaları itibariyle kendilerine verilmiştir.

Yoksa bâzı kimselerin yanlış zannettikleri gibi Cenâb-ı Pîr'in tarikatının rengârenk sancaklarla ifâde edildiği mânâsına elbette gelmemektedir.

(Âlem; hem isim ve lâkab demek, hem de başka bir mânâsı da bayrak ve sancak anlamınadır.)

Hz. Pîr'in vâlide-i mükerremeleri yönünden soyları da şöyledir. Fâtıma binti Abdullahüs Savmâi, pederleri Seyyid Ebi Cemâl, Seyyid Ebi Mehemmed, Seyyid Tâhir, Ebû Atâ, Seyyid Abdullah, Seyyid Kemâl, Seyyid İsâ, Seyyid Alâattin, Seyyid Muhammed Kuddüs, Câferü's - Sâdık Muhammedü'l - Bâkır, Zeynil Abidîn, İmâmı Hüseyin (R.A.), Haz Ali (K.V.).

Kendilerinin bihakkın sırr-ı celîle-i Muhammediyeyi hâiz oluşları «ente minhüm — Sen onlardansın» kutsal kelâmı ile de sâbittir.

Şimdi Risâle-i Gavsiye'den bu hitâbı aynen alalım, İlâhî hitâb şöyledir:

«Yâ Gavs, ente minhüm — Ey Gavs, sen işte onlardansın» anlamına gelir.

Hazreti Peygamber-i Zîşânın yüce sırrını hâiz ve yukarıda işâret ettiğimiz insân-ı kâmil ve noksanları tamamlayan mürebbiler (terbiye edenler) hakkında Risâle-i Gavsiyede aşağıya dercettiğimiz şu cümleler vardır. Bu cümleler bu zevâtın vasıflarını tâyin eder.

«Ve alâmâtühüm fî'd - dünyâ ecsâmühüm muhterikatün min kılleti't - taâmi ve'ş - şerâbi — Dünyâda bunların alâmetleri kıllet-i taâm ve'ş - şeraptır, yâni az yeyip içmektir.»

«Ve nüfûsühüm muhterikatün ani'ş - şehevâti — Nefisleri şehevâttan ayrılmıştır.»

«Ve kulûbühüm muhterikatün ani'l - hatarâti — Kalbleri dünyevî hâtıraların her türlüsünden temizlenmiştir.»

Yine Gavsü'l - Âzam bu zevât-ı alî kaadirin niteliklerini açıklamağa devam buyurmaktadır:

«Ve ervâhuhüm ani'l - le hazâti — Rûhları kayıtlardan sıyrılmıştır.»

«Ve hüm ashabü'l - beka'i'l - muhterikûne binûri'l - lika' — Bunlar beka' nûru ile yanmış ve lika' ashâbındandır, yâni yüzleri nûrlanmış yüce gönül erleridir.»

Bundan sonra Gavsü'l - Âzam, şu kutsal kelimelerle tasavvufta yüce ve derin bir bahis olan hâlvet bahsine temas etmektedir. Halvet hâlâ'dan gelmiş olup, boşluk ve yalnızlık lügat mânâsındadır. Burada pek tabiî olarak Cenâb-ı Hak ile yalnız kalma anlamının verilmesi gerekir. Daha doğrusu burada «limâ Allah — Allahla beraber olma» sırrına temas buyurulmaktadır.

Niyazi Mısrî hazretlerinin aşağıdaki beyti de limâ Allah sırrını yüce mânevî sarhoşlukla dile getirmektedir:

«Limâ Allah sırrına vâkıftır İbrâhim bugün,
Ol sarâyı vahdete mihmân olan anlar bizi.»

Gavsü'l - Âzam halvetin zarûretine o kadar ısrarla işâret etmektedir ki seyr-i sülûk erbâbı böyle bir kâmilin ve Gavsü'l - Âzamın ısrârından sonra hâlvetin önemini anlamaları gerekir.

Meşâyihin büyüklerinden Ömerü'l - Fuadî de hâlvetin ayrıca zarûretine işâretle Pakîze (çok temiz ve yüksek) bir şiirini bu mevzuda ve bu yolda insâd eylemiştir (yazmıştır).

Halvet üç türlüdür:

1 — Yemek, içmekten ve yaratılmışlardan uzak durmak.

«Göz kulak dil kapıların bağla muhkem bir zaman,
Olakim haktan yana gönlünden ola feth-i bâb.»

Yâni: Göz, kulak ve dil kapılarını sağlamca bağla ki, bu kapılar kapanınca belki Cenâb-ı Hak senin gönlünden bir kapı açarak esrârını lutfeder.

2 — Taallûkat-ı kulkîyye ve nefsîyye, yâni beşerî ilgilerden ve nefsin tesîrinden uzak kalmak.

3 — Kuyûdat (her türlü bağlılıklardan) izâfîliklerden hattâ tecellilerden uzaklaşarak limâ Allah sırrına ermektir.

Birincisi mübtedî durumundaki sâliklerin, yâni tarîkata yeni girenlerin, ikincisi fenâ'dan haberdâr olanların yâni havassın, üçüncüsü ise hakikî irfâna mazhâr olan âriflerin işidir.

Zâten bu zevât daimâ hâlvet hâlindedir. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin aşağıya dercedeceğimiz sözleri bu konuda ne kadar mânidârdır. Bu sözlerden anlayacağız ki, üçüncü mertebeye mazhâr olan ârifler bir ân Cenâb-ı Hakkın huzûrundan ayrılmamışlardır. Yukarıda işâret ettiğimiz gibi Cüneyd-i Bağdadî hazretleri şöyle buyurmaktadır:

«Âlemin halkı kendilerine göre benim onlarla sohbet ettiğimi sanırlar, halbuki tam (19) sene zâhirde onlarla, bâtında Hak ile sohbet ettim.»

«Yerken, içerken, sokakta gezerken hep Allah ile meşguldürler» diye bir hadîs-i şerîf vardır ki, yukarıdaki sözleri doğrular.

Hazreti Pîr, daha başka mühim bir konuyu da aşağıdaki satırlarla açıklamaktadır:

يا غوث إذا جاءك العطشان في يوم شديد الحر وأنت
صاحب الماء البارد وليس لك حاجة بالماء فإن منعته
فأنت أبخل البخلاء فكيف أمنعهم رحمتي وأنا أشهدت
وسجلت على نفسي بأني أرحم الراحمين

«**Yâ Gavsü, izâ caeke'l - atşânü fî yevmin** — Sana bir gün susuz biri geldiğinde.. **Şedîdi'l - harri ve ente sahibü'l - mâ'i'l - mübaridi** — Çok sıcak bir günde hararetten yanan bir kimseye sende su olduğu hâlde. **Ve leyseleke hâcetün bilmâ'i** — Senin de suya ihtiyacın yoksa. **Fein mene'tehü** — Sen o suyu vermezsen. **Feente ebhalü'l - bühala'i** — Hasîsin hasîsi bahîlin bahîli olursun. **Fekeyfe emneühüm rahmeti** — Nasıl sen benim rahmetimi herkesten esirgersin. **Ve enâ eşhedtü ve secceltü alâ nefsi** — Ben zâtım üzerine tescîl ve şehâdet ederim ki, **Bienni erhamü'r - râhîmûne** — Ben merhametlilerin en merhametlisiyim.»

Hz. Pîr'in yukarıdaki kutsal kelâmları topluca şöyle özetlenebilir.

«Sende soğuk su bulunduğu ve buna ihtiyâcın da olmadığı hâlde hararetten yanan bir kimse gelip senden su istese, sen de vermezsen hasîsin en hasîsi olursun. Zâtım üzerine yemin ettiğim veçhile bilmez misin ki, ben merhametlilerin en merhametlisiyim. Benim rahmetimden herkesi nasıl menedersin,» anlamınadır.

Şimdi de rahmet derecelerini Cenâb-ı Pîr, belirtmekte ve beyân etmektedir. Buraya gelmişken bir nefesi aşağıya dercetmeden geçemiyeceğiz:

«Taştı rahmet deryâsı,
Gark oldu cümle âsi,
Dört kitâbın mânâsı,
Lâ ilâhe illâllah.» Lâedri

يَا غَوْثُ مَا بَعُدَ عَنِّي اَحَدٌ بِالْمَعَاصِي اِلَيَّ وَمَا قَرُبَ اَحَدٌ
بِالطَّاعَاتِ يَا غَوْثُ لَوْ قَرُبَ مِنِّي اَحَدٌ لَكَانَ مِنْ اَهْلِ
الْمَعَاصِي لِاَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْعَجْزِ وَالنَّدَمِ

«Ya Gavsü mâ baude anni ahadün bilmeâsi ileyye — Bir kimse mâsiyet (günâh) işlemekle benden ırak olmaz.»

«Ve mâ kurbe ahadün bittaâti — Bana kulluk etti diye de ibâdetinden dolayı bana yakin olmaz.»

«Yâ Gavsü lev karube minni ahadün lekâne nim ehli'l - meâsi — Yâ Gavs, bir kimse bana yakin olursa mâsiyet (günâh) ehli olur.» Bu sözün zâhirî mânâsı itibariyle işin künhüne (özüne) vâkıf olmayanlara ters düştüğü ve düşeceği meydandadır. Bir kimsenin Cenâb-ı Hakka yakin olmakla günâhkâr olacağı anlaşılır işlerden değildir. Bunun mânâsı şudur: Bir varlığın diğer bir varlığa yakin olması demek o varlıkta ayrı bir vücûd bulunması demektir. Yâni kendine benlik vermesi demektir. Hakikat ehlinin ise Allahtan başka kendisine vücûd vermesi şirk-i hafîdir (gizli şirktir).

Buraya gelmişken şu mûtenâ şiirin parçasını alıyoruz:

«Sırr-ı Hakkı nicesi fâş eyleyim ben ey sikat
Kânı ancak remz ile etmiş beyân ehli nikat
Her ne denlü âşikâr etsem hafâsın arttırır,
Ol ayân iken onu örter delâil-i beyyinât
Ânı tevhid eylemez illâ ki şirk ehli eder
Vahdeti hakkı duyanın dili lâldir aklı mât.»

Niyazi Mısrî

Bunun, «Vücûdun, yâni kendi benlik görmekliğin öyle bir günâhtır ki hiç bir günâhla ölçülmez,» hadîs-i şerîfi ile ilgisi aşikârdır. Bunu ehli olan bilir, ehli olmayan da inkâra yeltenir.

Gavsü'l - Âzam bu bahisleri derinliğine izaha girişmiştir. Aşağıdaki cümleler bu hususları ifâde buyurmaktadır:

«Liennehüm ashabü'l - âczi ve'n - nedemi — Mâsiyet ehli olan âciz ve nedâmettendir.»

Bu kutsal kelâm, «Hasenâtü'l - ebrâr seyyiatü'l - mukarribîn — Allaha yakin olanların kötülükleri bile hayırların en güzeli sayılır.» kavl-i şerîfini kuvvetlendirir.

يَاغَوْثُ الْعَجْزُ مَنْبَعُ الْاَنْوَارِ وَالْعُجُبُ مَنْبَعُ الْاَكْدَارِ
وَالْاَوْزَارِ وَالظُّلُمَاتِ

Yine Gavsü'l - Âzam aşağıdaki cümlelerde:

«Yâ Gavsü'l - aczü menbau'l - envâr — Yâ Gavs âciz, nûrların menbâıdır»,

«Ve'l - ucûbi menbau'l - ekdâri ve'l - evzâri ve'z - zulumati — Kendini beğenmek ise zulmet, günâh ve keder menbâıdır.»

Buradaki hakikati, Gavsü'l - Âzam aşağıdaki cümlelerle ne güzel anlatıyor. Ehline ve seyr-i sülûk erbâbına bunda ne güzel ders var.

يَاغَوْثُ اَهْلُ الْمَعَاصِى مَحْجُوبُونَ بِالْمَعَاصِى وَاَهْلُ الطَّاعَاتِ مَحْجُوبُونَ بِالطَّاعَاتِ وَلِى وَرَاءَهُمْ قَوْمٌ آخَرُونَ لَيْسَ لَهُمْ غَمٌّ بِالْمَعَاصِى وَلَاهَمٌّ بِالطَّاعَاتِ

«Yâ Gavsü, ehü'l - meâsi mahcûbûne bilmeâsi ve ehlü't - taâti mahcûbûne bittaâti — Mâsiyet ve günâh sâhibleri günâhlarından dolayı mahcûbturlar. Yâni Allahü Teâlâ ile aralarında perde vardır. Sebep de isyânlarıdır. İbâdet sâhibleri de taâtleri yüzünden mahcûbdurlar.»

«Veliye ve raehüm kavmün aharûne leyse lehüm gammün bilmeâsi ve lâhümmün bittaâti. — Bunlardan ayrı bir kısım kullarım da vardır ki, ne isyân ile gamlıdır, ne de taât ile mağrûrdurlar.»

Unutmamak gerekir ki Cenâb-ı Hak nice mut'i (itâat edeni) bir vesîle ile âzaba düçar ettiği gibi nice isyânkârı da bir sebeple af ve ni'metlerine gark eylemiştir. Yukarıda zikri geçen «onlardan başka bir kulum vardır ki» kutsal sözü de buna delâlet etmektedir. Bu zevât-ı alî kaadir ise mutahhar âriflerdir. Yukarıda bu konulara uzun uzadıya temas edildiği için burada tekrarına lüzum görmedik. Esasen Gavs-ı Âzam bu bahsi o kadar tam ve kâmil anlatmaya devam etmektedir ki, bizim tekrarımıza lüzum yoktur.

يَا غَوْثُ بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ بِالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ وَبَشِّرِ الْمُعْجِبِينَ
بِالْعَدْلِ وَالنِّقَمِ

«Ya Gavsü beşşirî'l - müznibîne bilfazli ve'l - keremi — Ya Gavs, günâh sâhiblerini tebşîr eyle, müjdele.»

«Ve beşşirî'l mu'cibîne biladli ve'n - nekami — Kendinde kibir ve enâniyet bulunanları da adâletle tebşîr et.»

يَا غَوْثُ اَنَا قَرِيبٌ اِلَى الْعَاصِى بَعْدَ مَا فَرَغَ مِنَ الْمَعَاصِى
وَاَنَا بَعِيدٌ مِنَ الْمُطِيعِ اِذَا فَرَغَ عَنِ الطَّاعَاتِ

«Yâ Gavsü enâ karibün ile'l - âsi ba'demâ ferağa mine'l - meâsi — Günâhından tevbe ve nedâmet eyleyen âsiye ben yakin olurum.»

«Ve enâ ba'îdun mine'l - mutî'i izâ ferağa ani't - taâti — Ben ibâdeti terk eden taât ehlinden de uzaklaşırım.»

يَا غَوْثُ اَهْلُ الطَّاعَاتِ يَتَذَلَّلُونَ وَيَذْكُرُونَ لِلنَّعِيمِ
وَاَهْلُ الْمَعَاصِى يَتَذَلَّلُونَ وَيَذْكُرُونَ لِلرَّحِيمِ

«Ya Gavsü ehlü't - taâti yetezellelûne ve yezkürû-

ne linna'imi — Taât ehli ni'metleri zikrederek bana yalvarırlar.»

«Ve ehlül'l - meâsi yetezellelûne ve yezkürûne lir-rahîmi — Günâhkârlar dahi benim merhametimi ve ilâhî rahmetimin genişliğini zikrederek tezellül ederler (nefislerini alçaltırlar)».

Gavsü'l - Âzam bu nevi hâller ve muâmeleleri se-bep ve çıkışından ibâret olduğunu ayrıntıları ile anlat-mayı arzu buyurarak bu muradına uygun olarak:

يَا غَوْثُ خَلَقْتُ الْعَوَامَ فَلَمْ يُطِيقُوا نُورَ بَهَائِي فَجَعَلْتُ بَيْنِي
وَبَيْنَهُمْ حِجَابَ الظُّلْمَةِ وَخَلَقْتُ الْخَوَاصَّ فَلَمْ يُطِيقُوا
مُجَاوَرَتِي فَجَعَلْتُ الْأَنْوَارَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابًا

«Ya Gavsü, halaktü'l - avâme felem yutîkû nûra beha'i fecealtü beyni ve beynehüm hicabe'z - zulmeti — Yâ Gavs, avâm-ı nâsı halk eyledim. Cemâlimin nûruna takat getiremediler. Ben de onlarla aramda hicâbı zul-met kıldım.»

«Ve halaktü'l - havasse felem yutîkû mücâvereti fecealtü'l - envâra beyni ve beynehüm hicaben — Ha-vassı yarattım. Zâtımla komşuluğa takat getiremediler. Onlarla da aramda nûrdan perde kıldım.»

Dikkat edilirse görülür ki Cenâb-ı Pîr, «Külli ashâ-bike ve ahbâbike — Ashabına ve ahbâbına söyle» den buraya gelene kadar kutsal kelâmı zikir ve ifâde bu-yurmuşlardır. Hepsi de tevhîd-i ef'âlle ilgilidir. Şimdi zâtın sıfat ve teferruâtı üzerinde durmakta, bu konu-daki incelikleri ayrıntıları ile aşağıdaki cümlelerde be-yân buyurmaktadır.

يَا غَوْثُ قُلْ لِأَصْحَابِكَ مَنْ أَرَادَ مِنْهُمْ أَنْ يَصِلَ إِلَيَّ فَعَلَيْهِ بِالْخُرُوجِ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَائِي

«**Ya Gavsü kul ashabeke men arâde minhüm en yesıle ileyye fealeyhi** — Ashabına söyle bir kimse bana kavuşmayı murad ederse, benden gayri olan şeylerin hepsinden çıksın.. **Bil hurûci an külli şey'in siva'i** — Benim gayrım olan herşeyden çıksın.»

«Benim gayrım olan herşeyden çıksın» kutsal kelâmı üzerinde duralım.

Ey hakikat yolcusu, bil ki, bu hurûcun (çıkışın) bir çok nevileri vardır. «El - mürîd men lâ irâdelehü — Mürîdde irâde olmaz» sözüne uyarak evvelâ irâdeden hurûc etmek lâzımdır. Sezâî Gülşenî hazretlerinin bu konudaki sözleri çok ârifânedir:

«Sezâî pîri aşkı hak bilirsen gayri nutketme
Deme aşk ehlinin kârı sezâdır, yâ sezâsızdır.»

Sonra vehîm ve hayalâtından, daha sonra ma'lûmatından çıkış (sıyrılış) lâzımdır.

Cânını cânâna vermektir kemâli âşıkın,
Vermeyen cân itirâf etmek gerektir noksanına.
Fuzûlî

Sonra fenâ sıfatlardan hurûc, nefsânî lezzetlerden hurûc şarttır. Halkî şuûnattan (yaradılışın doğurduğu zuhûrâttan) unsur bağlarından bütün mertebe ve hâllerden, hattâ hattâ kalbî tecellilerden, rûhî zevklerden velhâsıl hafî ve ahfânın lezzetlerinden hurûc lâzımdır.

Âhir sıddıkların kalplerinden çıkması gereken hubbü'r-riyâse (reis olmak) sevgisinden de kurtulmalıdır.

Yâ şeyh, sen bunları dikkatle dinle: Tekke, dergâh, tâç ve sâir kevnî ne kadar kayıt varsa bu yüce sözler yanında bunların ne derekede kaldıklarını var sen ölç.

«Bil hurûci an külli şey'in sivâ'i — Benden başka herşeyden hurûc et» kutsal kelâmında Gavsü'l-Âzamın itlâkla, hem de ısrar ederek itlâkla küllü kullanmış olmasına dikkat eyle. Kâinatta ne varsa hepsini terk, hattâ terki de terk zarûretine bundan iyi işâret var mıdır? Buradan olsun bir netîce çıkarıp hisse almaya bak.

Bu âlemde rûhunu tasfiye ederek istenilen tahârette (temizlikte) olamıyanların ruhânî berzâhlarda kalacağına bundan güzel delîl olur mu?

Gavsü'l-Âzam hakikat incilerini aşağıdaki cümlelerde tekrar anlatmaya devam buyuruyor:

يَا غَوْثُ اُخْرُجْ عَنْ عَقَبَةِ الدُّنْيَا تَصِلْ بِالْآخِرَةِ
وَاُخْرُجْ عَنْ عَقَبَةِ الْآخِرَةِ تَصِلْ اِلَيَّ

«Ya Gavsü uhruc an akabeti'd-dünyâ tusıl bil-âhireti — Dünya telâşından kurtul ki, âhirete eresin.. **Ve uhruc an akabeti'l-âhireti tusıl ileyye** — Âhiret telâşesinden kurtul ki, o zaman bana vâsıl olasın.»

Gavsü'l-Âzam şimdi de mâhiyet, derecât, kuyûdât ve izâfâtın şerh ve izâhına geçer:

يَا غَوْثُ اُخْرُجْ عَنِ الْاَجْسَامِ وَالنُّفُوسِ ثُمَّ اُخْرُجْ
عَنِ الْقُلُوبِ وَالْاَرْوَاحِ ثُمَّ اُخْرُجْ عَنِ الْحُكْمِ وَالْاَمْرِ تَصِلْ اِلَيَّ

«Ya Gavsü uhruc ani'l - ecsâmi ve'n - nüfûsi — Yâ Gavs evvelâ cisim ve nefsinden çık.. **Sümme uhruc ani'l kulûbi ve'l - arvâhi** — Ondan sonra da kalb ve rûhlardan hurûc etmiş olasın.. **Sümme uhruc ani'l - hükmi ve'l - emri tesıl ileyye** — Bundan sonra da hüküm ve emirden sıyrılabilesin ki bana vâsıl olasın.»

Hazreti Pîr mazhâr oldukları evâmir-i ilâhîyeyi bu izâhatla beyândan sonra şimdi de «Kurretü'l - ayni fî's - salât — Namazın fazîletleri» hakkında hakikat-ı salâttan (namazın hakikatlerinden) misâller vermektedir. Aşağıdaki cümleler bunu anlatmaktadır:

فَقُلْتُ يَا رَبِّ اَيُّ الصَّلٰوةِ اَقْرَبُ اِلَيْكَ قَالَ فَالصَّلٰوةُ
الَّتِى لَيْسَ فِيهَا سِوَائِى وَالْمُصَلِّى غَائِبٌ عَنْهَا

«Fekultü yâ rabbi eyyü's - salâti akrabü ileyke — Yâ Rabbi, hangi namazdır ki, beni sana yaklaştırır.. **Kaale fessalâtü't - teti leyse fîha sivâ'i ve'l - musalli gaibün anha** — Cenâb-ı Allah buyurdu ki, bana yakin olan namaz odur ki, o namazda benden gayrisi olmaya. Namaz kılan da bende kaybola.»

Bilmen gerekir ki namaz gibi bütün ibâdetleri bir arada toplayan hiç bir ibâdet yoktur.

«Akrabü ileyke — Sana en yakin» kutsal sözü namâzın yüceliğini göstermektedir. «Fessalât»daki «fâ» cevâbî mâhiyettedir. «Fekultü yâ rabbi — Yâ Rabbi dedim» suâline cevaptır.

Salâtın (namazın) mâhiyet, mertebe ve makamları olduğu gibi, nev'ileri de vardır. Nev'i itibâriyle namâz; farz namâzları, sünnet namâzları, nevâfil ve nüzûr namâzlarıdır. Namâzın kaideleri ise ma'lûm ef'âl ve namâza ait uyulması gereken âdâbtır. Kıyam, kıraat, rükû' ve sücûd ve kaade-i âhirede oturmaktır ki bütün mertebeler bu esas üzerine dayanır. Bunların her birisi ubûdiyet-i müstakile, yâni Cenâb-ı Hakka ayrı ayrı kulluk etmektir. Kasden, namâz kılanın kıbleden ayrılması namâzı fesada uğratacağı gibi bu beş rükünden birisini noksan yapmak da namâzın tamamlanmasına engel olur. Gafletle ve kalp huzûru ile bu hatâlar yapılırsa fakihlerin ictihâdına göre namâz makbûl olur. Ancak bu gaflet yâni kendinden geçiş vasat bir derecede olursa makbûl olur. Büsbütün gaflette olursa namâz kılanın namazının makbûl olup olmayacağı konusunda pek çok söz söylenmiştir. Fukahâdan bâzılarına göre kabûl edilmemesini, çoğunluk ise Allahın rahmetine güvenerek kılınan namâzın câiz olması lehinde bulunmuşlardır. Buna rağmen elden geldiği kadar âdâbına riâyet lâzımdır.

Namâzın ind-i ilâhîde mertebeleri vardır:

1 — Fiilî namâz: Bu sofularla avâm-ı nâsın kıldığı namâzdır.

Buna göre âriflerin kıldıkları namâzda mükâfat ve sevâb düşünmedikleri, her türlü kayıttan uzak olup ancak Cenâb-ı Hakkı düşündükleri meydandadır. «Leyse fîha sivâ'i — O namâzda benden başkası yoktur» bu-

na işâret olduğu gibi hakikî namâzın da «salât-ı zâtiye — Cenâb-ı Hakkın zâtı için kılınan» namâz olmasını imâ' eder.

Şuhûdî namâz ehli âriflerin namâzda kıyamları, nefislerinde beşerî lezzetleri yok ettiği gibi, oturup okumaları da mârifet, kalblerinde ilâhî ilhâmı bırakır. Temkin hâli ise rükû'larda tezâhür eder. Secdeye kapanmalarına gelince kendi taayyünlerinde «Küllü şey'in hâlikün illâ veche — Her şey fenâ bulur yalnız onun yüzü bâki'dir» kerîm nazmındaki sırları açıkladığından dolayı «Seterûne rabbihim kemâ terûne'l - kamere fî leyleti'l - bedr — Bedir muharebesi gecesinde gördüğün gibi ay dahi Allahın emriyle bu muharebeye katılan mücâhitleri gizledi» hadîs-i şerîfi her ân bunlarda açığa vurulmaktadır.

2 — Salât-ı şuhûdî (şuhûd namâzı): Bu da âriflerin kıldığı namâzdır. Bu namâzda âriflerin bilmediğimiz hâlleri Cenâb-ı Hakka âyân olur.

3 — Sonuncu ise hakikî namâzdır ki, irfân sâhibi kâmillerin hâlidir. Bu derecelerden başka bir derece daha vardır. Bu da salât-ı dâimîn (dâimî salât hâlidir). Bu, kümmelîn hazretlerine mahsûstur. Şimdi birer birer bu mertebelerin mahiyetlerini açıklayalım:

Fiilî salât: Mükâfat ve sevâb kasdıyle edâ olunan namâzdır. «İnnessalâte kânet alel mü'minîne kitâben mevkutâ eyyi mefrûza — Namâz kitâpta yazıldığı gibi muayyen zamanlarda mü'minlere farz kılınmıştır» âyet-i celîlesi veçhile salât-ı mefrûzadır. Cenâb-ı Hak bu sûretle hizmeti yerine getiren musâlliyi (namâz kılanı) mükâfatlandırır.

Aslında Hazreti Pîrin «Fekultü yâ rabbi eyyü's - salâti akrabü ileyke — Yâ Rabbi, senin indinde hangi namâz, namâz kılanı sana yaklaştırır» kutsal kelâmın-

da, dikkat edilirse ecîr ve sevâbtan bahis buyurmamışlardır.

Hakikî namâz sırrına erenlerin kıyamları nâfile namâzları yakınlığını hasıl eder ki yukarıda bilvesile zikrettiğimiz kurb-ı nevâfil hadîsinin sırrına ermiş olurlar. Harfsiz ve sessiz Cenâb-ı Hakkın tecellisi daha doğrusu o tecellinin kelâm şeklinde tezâhürü sırlarında görünmüş olur. Rükû'ları fark ve temyîzi, secdeleri ise Fenâ fil - fenâyı sonuçlandırdıkları cihetle kendileri Hakkın mazhârı olurlar. Ve pek tabiî olarak Hak Teâlâ hazretleri bu zevât-ı âli kadîrden görünür. Burada bir sırra işâret edeceğiz. Bunda şu âyet-i celîle açıklanmış oluyor, bu gizliliğe erenlere ne mutlu. «İnnemâ tüvellû fesemme vechullah — Nereye dönerseniz Allahın yüzü oradadır» âyet-i celîlesinin sırrı bulunan ceberût nûru bunlardan hemişe (dâima) görünmektedir.

Şimdi namâzın en son mertebesi olan kümmelîn hazerâtının kıldıkları namâza geliyoruz: Bu zevâtın namâzları sırasında kıyamları gizli hazîneyi, lâhût nûrunun paha biçilmez hazînelerini; kıraatleri, ilâhî ilmin sûretlerini; rükû'ları, zuhûr sonucu olan «Feahbebtü en ârefü fehalektü'l - halk — Sevdim bilinmek istedim. Bu yüzden âlemleri halk ettim» kudsî hadîsi gizliliklerini; secdelerine gelince, kurb-ı ferâiz hadîs-i kudsîsi ile zâhir olduğundan «Efelâ ekûnü abden şekürâ — Cenâb-ı Hakka karşı şükrânını arzeden bir kul olmayayım mı» şerîf kavli gereğince, esrâr-ı Muhammediyeden olan zât tecellisinin dâima onlarda beka'sıdır. Bu takdirde «Fessalâtü't - teti leyse fîha sivâ'i — Öyle bir namâz ki onda ancak ben varım benden gayrisi yoktur» kutsal sözü lâhût nûrunu anlatmaktadır. Burada en mühim bir noktaya da gelmiş bulunuyoruz:

«Vel müsâlli gâibün anha — Orada namâz kılan

kaybolmuştur» mukaddes kelimesi, ceberût nûrunu anlatmaktadır.. Düşün ve taakkul kıl.

Gavsü'l - Âzam namâzın hakikat mertebe ve mâhiyetlerini bu sûretle açıkladıktan sonra yeni bir konuya geçmektedir. Bu konu savm'dır (oruçtur). Cenâb-ı Pîr orucun incelenmesine hasrettiği aşağıya dercettiğimiz beyânları ile şöyle buyurmaktadır:

ثُمَّ قُلْتُ أَيُّ صَوْمٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ قَالَ الصَّوْمُ الَّذِي
لَيْسَ فِيهَا سِوَائِي وَالصَّائِمُ غَائِبٌ عَنْهُ

«Sümme kultü eyyü savmin efdalü indeke — Ya-Rabbi senin indinde hangi oruç efdâldir, dedim.. Cenâb-ı Hak; **Kaale savmü'llezî leyse fîha sivâ'i ve's - sâimü gaibün anhü** — Benden gayrisi bulunmayan oruçta, oruç tutanda gaib olan oruç efdâldir.»

Şimdi bu cümlenin sarfî ve nahvî tahliline geçelim:

«Essavm»daki «el» harf-i târifi istiğrak (kendinden geçme) anlamınadır. Bütün ibâdetleri kendinde toplayan oruç demektir.

Savm'ın lügavî mânâsı terk ve imsâk anlamına gelir. Orucun dahi namâz gibi özü, mertebe, derece ve nev'ileri vardır. Mertebeleri itibâriyle oruç üçe ayrılır:

1 — Yemek ve içmekten ve cinsî münâsebetten imsâk (kaçınmak). Bu oruç avâm-ı nâsın orucudur.

2 — Beş zâhir ve bâtın duyguyu terktir. Bu da zâhidlerin orucudur.

3 — Benlik ve vehmedilen vücûddan yükselmedir ki bu oruç mâsivâdan da (Allahın gayri görünen bütün varlıktan da) uruçtur. Bu da âriflerin orucudur.

«Femen şehîde minkümüşşehri feleysüm — Size muayyen ayda oruç farz olundu» anlamınadır. Bu da şu nev'ilere ayrılır.

Savm-ı ramazan (ramazan orucu),
Savm-ı Dâvûd (Dâvûd orucu),
Savm-ı dehr (dünyâ orucu),
Savm-ı visâldir (vuslat orucudur).

Ramazan orucu, senede bir ay sâim (oruçlu) olmaktır).

Dâvûd orucu, bir gün oruçlu, bir gün oruçsuz olmaktır.

Savm-ı dehr ise, bayramlardan başka günlerde devamlı oruçlu olmaktır.

Visâl orucu ise, en aşağısı üç günde bir gün iftar eylemektir.

Rivâyet edildiğine göre İdris Aleyhisselâm visâl orucuna devamla (19) sene bir habbe (lokma) yiyecek ağzına koymadığı gibi bir kadre meşrûbat da içmemişlerdir. Cenâb-ı Hak bu yüce nebîyi üç defa imâte ve üç defa ihyâ buyurdular. Üç defa ölüm hâline girip tekrar avdet buyurdular (üç defa öldürdü ve üç defa diriltti). Nihâyet «Ve refa'nahü mekânen ülya — Yüce mekâna yükseltti» nazm-ı celîli veçhile ikrâm eyledi. Burada bir sırra işâret edeceğiz. Bu öldürüş ve diriltişler tevhîd-i sâliseyi müş'irdir (üç tevhîdi işâret etmektedir): Zât, sıfât ve ef'âl. Bu yüzdendir ki en makbul oruç olan vuslat orucuna savm-ı visâl dediler.

Makamât cihetiyle ise oruçlardan birisine savm-ı sivâ'i (Allahtan gayrisine) yâni hilkate nâzır (yönelen) oruçtur. Diğerine savm-ı tâyinî derler ki hilkate

değil, tecelliyâta ve zevkiyâta mâildir, müteveccihtir (yöneliktir).

Bundan sonra zuhûr orucu gelir ki Cenâb-ı Hakkın zâtının herşeye yaygın ve sarî olduğunu gösterir. Sivâ'î oruç ehli, oruç lezzetlerinden nefislerini ayırmış, her türlü ilgiden kalplerini uzak tutmuş, kayıtlar ve izâfîlikten rûhlarını tevhîd ve itlâk sırrıyla kuvvetlendirdiklerinden «Ve intesûmu hayrün leküm — Oruç tutmak sizin için hayırlıdır» sırrıyla müjdelenmiştir. Taâyyünî savma (oruca) erenler vâkıflar olup yaradılışlarındaki sûretlerin bütün gereklerinden imsâk ederler. Fenâda fâni olan bu yüce zevât kalbî bütün işlerden ve tecellilerden arınmışlardır. Rûhânî izâfet berzâhlarından vücûbun gereklerinden ve ondaki sırlardan müstağni olduklarından «Essavmü li ve ene eczibi — Oruç benim için tutulur ve mükâfatını da ancak ben veririm» sırrına mazhâr olmuşlardır.

Sereyân-ı zâtiye (1), Cenâb-ı Hakkın her şeyde sâri (yaygın) olduğunu düşünerek bu sırra erenler kurb-ı ferâiz (2) yakınlığı hadîs-i kudsîsi ile âleme geliş sebeplerini süsleyenlerdir.

---

(1) Sereyân-ı zâtiye: Cenâb-ı Hakkın herşeyde yaygın oluşu şuna teşbih edilebilir: Süte atılan şekerin, sütün her zerresinde mevcut oluşu, dalganın denizle ayniyeti, sütün kaymağının sütle ilgisi gibidir.

(2) Kurb-ı ferâiz: Kurb-ı ferâiz hadîsi Hazreti Peygamber (S.A.V.) Efendimizin işâret buyurduğu veçhile Cenâb-ı Hakkın fârz kıldığı bütün emirleri yerine getirmeye gayret edilerek ona yaklaşılabileceğini anlatmaktadır ve bu anlama gelmektedir. Tıpkı evvelce geçen kurb-ı nevâfil gibi nâfile namâzlarını kılarak bunun bu nev'i emirlerini yerine getirmekle yakınlaşma gayretidir.

Fark-ı Muhammedîye yâni Hazreti Peygamberin yaradılışı ise amâ'da bulunan Cenâbı Hakkın hilkat ve ayrılık âlemine vücûd verişleri ile taâyyünlerini açıklayan itlâk ile sırlarını tâyin ettikleri için orucun nûru olan lâhûtî âlem, dikkat edilirse dâima bunların temiz çehrelerinde parlar. Bu yüce zevâtın nûrlu yüzlerinden oruç tuttukları bellidir. Bunlar, «Simâhüm fî vücûhihüm min eserissücûd — Yüzlerinden secde izleri bellidir» yüce kelâmı ile kerem kılınan zevâttır.»

«Leyse fîha sivâ'i — Onlarda mâsivâdan eser yoktur» kaydı orucun hakîkatine «Essâimü gâibün anhü — Oruç tutan orada gâib olmuştur» kelâmı ise bu sûrette bulunan oruçlu kimselere işârettir. Bu bahsi, yâni oruç tutarken gâib olmak sırrını biraz açıklayalım:

Yukarıda da bilvesile geçen «Bence makbûl olan namâz, onda namâz kılanın gâib olduğu namâzdır» kelâm-ı celîli gibi burada da oruçta gâib olmaktan bahis buyurulmaktadır. Bu cümleler özü açıklanmazsa, ne kasdedildiği genellikle anlaşılamaz. Şerîat ehli bundan namâzda veyâ oruçta dünyevî şeylerle meşgul olmamak yalnız Cenâb-ı Hakkı düşünmek mânâsını anlarlar. O nev'i namâz veyâ orucun makbûl olduğu anlamını çıkarırlar. Hakikat ehli buna başka mânâ verir ve sözlerine derinliğine vâkıf olur. Şöyle ki: Allahda fâni olmuş bir kimse kendisi de dâhil, âlemde ondan başka bir şey görmez. Bu mertebe ve tecellideki kimselerin «Enel Hak» deyişleri ma'lûmdur.

Bundan şunu anlamak lâzımdır: Namâzda ve oruçta o kadar zât-i ilâhide yok olacaksın ki, âdetâ gâib olacaksın, benliğin ortadan kalkacak, namâz kılan da, kılınan da o olacak.

Aşağıdaki mısrâ bu hakikati anlatmaktadır:

«Mescûdu hakikî oldu sâcib.»

Yâni, secde eden secde edilenin kendisi oldu. Bundan artık gâib olmadan ne kasdedildiği anlaşılmıştır, sanırım.

Cenâb-ı Pîr, bu konuyu daha fazla açıklamışlardır:

ثُمَّ قُلْتُ اَىُّ عَمَلٍ اَفْضَلُ عِنْدَكَ قَالَ مَا لَيْسَ فِيهِ سِوَائِى
مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَصَاحِبُهُ غَائِبٌ عَنْهُ

«Sümme kultü eyyü amelin efdalü indeke — Yâ Rabbi, senin indinde hangi iş daha ziyâde faziletlidir, dedim.. **Kaale mâ leyse fîhi sivâ'i mine'l - cenneti ve'n - nâri ve sâhibühü gâibün anhü** — Şol amel bence makbûldür ki, cennet ve cehennem düşüncesi ile yapılmış olmasın. Onda benden başkası bulunmasın ve ameli işleyen gâib olsun.»

«Mâ leyse»deki «mâ» şey mânâsınadır ki, amele işârettir. Sivâ', cennet ve cehennem bahisleri daha önce geçtiği için burada tekrarına lüzum görmüyoruz.

Hazreti Gavs işlerin fazîletlisini kasdederek:

ثُمَّ قُلْتُ اَىُّ ضِحْكٍ اَفْضَلُ عِنْدَكَ قَالَ ضِحْكُ الْبَكَّائِينَ
التَّائِبِينَ

«Sümme kultü eyyü dıhkin efdalü indeke — Hangi gülüş senin yanında faziletlidir, dedim. Cenâb-ı Hak

cevâben **«Kaale dıhkü'l - bekkâ'ine't - tâ'ibîne** — Ağlayanların ve tevbe edenlerin gülmesidir» buyurdu.

«Vücûhü yevme izin dâhiketün — O gün yüzleri güleç olur, onları müjdeleyin» âyet-i celîlesinden iktibas edilmiştir. Yalnız Cenâb-ı Pîr burada gülmeyi ağlamaya atfetti. Fazla olarak tâibîn (tevbe edenlerle de) ile de nitelendirdi. Bunda şu hikmet vardır: Sâlik «cezbei min cezebâtirrahman tevâziyyün amelessakaleyn — Allahın cezbesinde iki amel, yâni gülmek ve ağlamak ahenk hâlindedir» hadîs-i şerîfinin sırrı tahakkuk eder. Yukarıda da söylediğimiz gibi hem gülmek, hem ağlamak amelleri hasıl olmuş olur. Bâzı Allah âşıklarında bu hâllere sık rastlanır. Aynı ânda hem güler, hem ağlar. Dikkat edilirse gözlerinden akan yaşlar o kadar lâtif ve lezzetlidir ki hiç bir şeyle ölçülemez. Nereye rastlarsa orayı yakar. Ateşten daha yakıcıdır.

Muhakkikîn, zevk-i mânevî ehli olan ehlullah bu ciheti çok genişleterek şu hükme varmışlardır. İşte bu hâldir ki sâlikte ne kadar bağlar, izâfî ilgiler, gizli şevk varsa hepsini mahveder, yokeder. Zâten bir sâlikte cezbe meydana gelmezse onda feyz ve tecelli neş'esi de olmaz, benlik ve mefhum vücûdundan onda eser kalmış demektir. Benlikten, şirkten hâsıl olan ağlayış, o kadar kaba ve şiddetlidir ki şu misâl onu anlatmaya yeterlidir sanırız.

Bir zikir meclisinde bir gün zikreden sâliklerden biri ağlamaya başlamış bâzıları, «Bu zât ne kadar âşıktır ki gözlerinden yaş eksik olmuyor» demişler. Meğer o mecliste, bir ârif de bulunuyormuş: «O mürîd gözleri çıkıncaya kadar ağlamalıdır» demiş. Yanındakiler: «Niye ona bedduâ ediyorsunuz? Böyle âşık az bulunur» demeleri üzerine: «Ben ona bedduâ değil, hayır duâ ettim. Çünkü bir kimsenin şirkle dolu gözleri çıkmalı ki,

tevhîd gözünden göreni ve ağlayanı o vakit görür» dediği sahih rivâyettendir. Onun için şunu bilmek gerekir ki her yaşlı gözlü kimseyi görüp âşık zannetmeyin, belki o ağlayan kimse şirkten temizlenmemiştir. Burasını ancak ehli bilir. Ağlamak da, gülmek de bağdır ve kuyûdâttandır. İtlâk ise onun aksinedir. Bu bahis de yukarıdan beri çok geçtiği için burada tekrar tekrar anlatmaya gerek görmüyoruz. Aşağıdaki cümlelerde Hazreti Pîr şöyle buyuruyor:

ثُمَّ قُلْتُ اَىُّ تَوْبَةٍ اَفْضَلُ عِنْدَكَ قَالَ تَوْبَةُ الْمَعْصُومِينَ

«Sümme kultü eyyü tevbetin efdalü indeke kaale tevbetü'l - ma'sûmîn — Yâ Rabbi, hangi tevbe indinde daha faziletlidir? Allahü Teâlâ, ma'sûmların tevbesidir» buyurdu. Tevbe rücû' mânâsınadır. Rücû'un ise çeşitleri çoktur. Küfürden, imâna ve şirkten tevhîde olduğu gibi..

Ma'sûm hıfzolunmuş, gözetlenmiş mânâsınadır. Ma'sûmun dahi çeşitleri vardır. Birisi ismet-i hulkiyedir, yâni eşyâ ve yaratılanların hepsini, hakikatte yok olduklarını bilerek dâima kullukta bulunmaktır. Diğeri ise ismet-i sıfâtiyedir, yâni bütün mevcûdâtın istidatları ölçüsünde ilâhî esmâdan iktibas eyledikleri feyizlere âşinâ olmaktır. En sonuncusu ismet-i zâtiyedir ki Cenâb-ı Hakkın herşeyde, mümkün olan bütün mazharlarda görünmesidir. Gavsü'l - Âzam «Eyyü tevbetin efdalü indeke» mübârek sözleri ma'sûmların tevbesine, kutsal kelimeleri ise zât tecellisine işârettir. Hazreti Pîr bu bahsi daha fazla genişletmeyi ve açıklamayı murat buyurarak:

ثُمَّ قُلْتُ اَىُّ عِصْمَةٍ اَفْضَلُ عِنْدَكَ قَالَ عِصْمَةُ التَّائِبِينَ

«Sümme kultü eyyü ismetin efdalü indeke — Hangi ismet senin indinde efdâldir.. **Kaale ismetü't - tâ'ibîn** — Tevbe edenlerin ismeti» demek olur ki buradaki tâ'ibîn insânın yaradılışındaki beşerî unsurları tamamen terk ve bir kelime ile fâni olarak zât ismetinde mahfuz ve muhafaza edilmiş bulunmasıdır. Bunlar âriflere mahsus hâllerdendir. Kendileri mazhârdırlar. Hak ise her ân onlarda görülmektedir.

Hazreti Pîr bu bahsin mûcib sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

ثُمَّ قَالَ لِى يَا غَوْثُ لَيْسَ لِصَاحِبِ الْعِلْمِ عِنْدِى سَبِيلٌ
اِلاَّ بَعْدَ اِنْكَارِهِ لِاَنَّهُ لَوْلَمْ يَتْرُكِ الْعِلْمَ الَّذِى
عِنْدَهُ لَصَانَ شَيْطَانًا

«Sümme kaaleli yâ Gavsü leyse lisâhibi'l - ilmi indi sebîlün» buyurdular. Yâni Cenâb-ı Hak bana buyurdular ki; Yâ Gavs bundan sonra ilim sâhibi için benim indimde yol yoktur. **«İllâ ba'de inkârihi»** Yâni; meğer ki o ilmi bıraka. **«Liennehü lev lem yetruki'l - ilme'l-lezî indehu fesâne'ş-şeytânen»** Eğer ki kendisinin indinde olan ilmi terketmeyip ona mağrûr olursa şeytân mertebesindedir, demek oluyor.

Burası, üzerinde önemle durulacak bir mevzûdur.

Bir kişi hakikaten âlim olsa, bu kişi ilmine mağrûr olursa şeytânın mertebesindedir. Yukarıda zikrettiğimiz kutsal kelimeler bu sırları ifâde etmektedir.

Son mertebe mânâsınadır. Şeytân şâtın lâfzından müştaktır, yâni kökeni şâtırdır. Araplar «Yeştenü Zeydü — Zeyd şeytânlık etti» diye konuşurlar. Aslında şeytân kelime mânâsı itibâriyle buûd - uzaklık demektir.

İlim ondört çeşit olup bunun ayrıntılı izâhını Tâcettinü Sebkî hazretlerinin kasîde-i münfericeleri (gönül açıcı kasîdeleri) hakkında kaleme aldığım bir risâle vardır ki risâlenin ismi «Celb-i Sürûr Selb-i Küdûr»dur. O risâlede ayrıntılarını görmek mümkün ise de bir parçasını da münâsib görerek buraya aldık. Bu ondört çeşit ilmin birincisine kehânet ilmi, ikincisine sihir ilmi, üçüncüsüne simyâ ilmi, dördüncüsüne himyâ ilmi, beşincisine şuceân ilmi, altıncısına şehân ilmi derler. Bu altı ilim kâfirle mü'min arasında müşterek olan ilimdir. Yedinci ilme ahfâ, sekizinciye ahzâb ilmi, dokuzuncuya remil ilmi, onuncuya hakayık-i eşyâ ilmi, onbirinciye hurûf ilmi, onikinciye cefîr ilmi, onüçüncüye kâf ilmi yâni kimya ilmi, hâl-i tabiî, hâcer-i mükerrem, özetlersek iksir ilmi denir. Gâib hazînelerini acâib ilâhî ilimleri bu ilmin incelediği kabul edilir. Bâzıları bu ilmin niteliklerini anlatırken bu ilimden haberi olmayanları insân bile saymamak gerektiğini iddia ederler, buna dayanak olarak da yüce peygamberlerin me'kûlât ve meşûbâtı bu ilme hasr eyledikleri cihetle bütün bilgilerden şerefli olduğunu ileri sürerler. Daha çok bu nevi bilgiler Peygamberimizin soy ve sopuna verilmiştir. Bu bilgiler Cenâb-ı Hakkın onlara hediyesidir. Vâkıâ tabiî hikmetle uğraşan hakîmler tabiî hikmetteki melekeleri sebebiyle bu ilme agâh iseler de bu cümleden olarak Tokadî Emin Efendi ve Osmân'il Mahruk, Şeyh Ebû Ali ve Attarzâde Sâid efendi vesâire he-

lâkta kaldıkları gibi Cildegî Câbir, rahmetli Ebû Necîb ve Bursevî İsmail Hakkı Efendi, Ömer Şakî ve Atpazarî Osman efendi müellif-i cedîd ve hakîm Sâbit efendi ve Şeyh Ahmed Ma'rûf vesâire dahi amellerinde sâlih olduklarından yâni iyi amel işlediklerinden emniyetle emellerine nâil oldular. Bu ilim bugün dahi mevcuttur.

Ondördüncü ilme gelince: Buna sırr-ı kader ilmi adı verilir. Bu sekiz ilim ancak insân-ı kâmil ve âriflere ma'rûftur. Eğer ki bir hadîs-i şerifte «Allemeni rabbi selâsete ulûmi ilmi emmereni bi ifşâi ve ilmi emmereni bi ihfâi ve ilmi hayyerteni beynel ifşâ vel ihfâ — Cenâb-ı Hak bana üç çeşit ilim öğretti, birini açıklamamı emretti, birini gizlemekliğimi emretti. Birini de gizleyip açıklamak hususunda beni muhayyer (serbest) kıldı» buyurulmuş ise de, bu üç ilim Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimize mahsus olduğu gibi sâdırdan sâdıra intikal eden yüce ilimler bu nev'idendir. Bunların kaal ve kaleme alınması hakkında ârifler ittifak ettiler (birleştiler). Hazreti Pîr ilmin mertebe, öz ve keşiflerini bu sûretle beyândan sonra diğer önemli bir mes'eleyi anlatmak lutfunda bulundular.

قَالَ الْغَوْثُ رَأَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى فَسَأَلْتُ يَا رَبِّ مَا مَعْنَى
الْعِشْقِ قَالَ يَا غَوْثُ اِعْشِقْ لِى اِعْشِقْ بِى وَالْعِشْقُ اَنَا
وَفَرِّغْ قَلْبَكَ وَتَقَلُّبَكَ عَنْ سِوَائِى

«Kaale'l - Gavsü reeytü'r - rabbe teâlâ feseltü yâ rabbi mâ me'ni'l - işkı kaale yâ Gavsü i'şık fî i'şık bî ve'l - işku ena ve ferriğ kalbeke ve tekallübeke an sivâ'i — Yâ Gavs, ben Allahü Teâlâyı gördüm. Yâ Rabbi aş-

kın mânâsı nedir diye sordum: Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Gavs bana âşık ol, aşk benim içindir ve hattâ aşk ben'im. Kalbini benim gayrımdan tekallub etmekten uzak tut (vazgeçir)» demektir. Bunlara dair yukardaki bahislerde yetecek derecede açıklamalarda bulunuldu. Hazreti Pîr, kuyûdât ve izâfâttan aşkın da mâdut olduğunu tekrar ve tekrar imâ buyurmuşlardır.

يَا غَوْثُ إِذَا عَرَفْتَ ظَاهِرَ الْعِشْقِ فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ
عَنِ الْعِشْقِ لِأَنَّ الْعِشْقَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ
فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْغَيْرِ لِأَنَّ الْغَيْرَ حِجَابٌ
بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ

«Ya Gavsü izâ arafte zâhira'l - işkı feleyke bilfenâi ani'l - işkı lienne'l - işkı hicâbün beyne'l - âşıkı ve'l-ma'şûkı fealeyke bi'l - fenâi ani'l - gayri lienne'l - gayri hicâbün beyne'l - âşıkı ve'l - ma'şûk — Sen aşkın zâhirine ârif olasın, yâni senin üzerine aşktan fâni olmak gerekir. Elbet aşk, âşıkla ma'şûk arasında hicâbtır (perdedir) anlamındadır.

يَا غَوْثُ إِذَا أَرَدْتَ التَّوْبَةَ فَعَلَيْكَ بِإِخْرَاجِ هَمِّ الذَّنْبِ
عَنِ النَّفْسِ ثُمَّ بِإِخْرَاجِ خَطَرَاتِهِ عَنِ الْقَلْبِ تَصِلْ إِلَيَّ
وَإِلَّا فَأَنْتَ مِنَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

Hazreti Pîr, kuyûdât bahsini bizzat açıklamak isteyerek:

«**Ya Gavsü izâ eradte't - tevbete fealeyke bi ihraci hümmi'z - zenbi ani'n - nefsi** — Ya Gavs, vaktâ ki tevbe edersin nefsî taayyünâttan fariğ ol. Bu ise: «Vücûdike zenbün yükâsu aleyhi zenbü» yüce sözünü yorumlamaktadır.. **Sümme biihraci hataratihi ani'l - kalbi tesıl ileyye ve illâ feente mine'l - müstehzîine** — Bundan sonra kalbindeki hatıraları çıkar, yoksa müstehzilerden olursun» demektir.

Bu kutsal kelâm «Neuzü minke — Senden sana sığınırım» mânâsınadır ki yukardaki sözleri teyid etmektedir. «Ancak bundan sonra bana vâsıl olabilirsin» diye buyurulmaktadır. Böyle yapmazsan sen «müstehziinden — alay edicilerden» olursun demek olur. Elimizde bulunan metne göre müstehzîin lâfzı fâil sıygasıyla harekelenmişse de aslında bu yanlıştır. mef'ûl sıygasiyle olmalıdır. Zirâ istihzâ edilmiş (alay edilmiş) olursun denilmesi doğrudur. Çünkü Cenâb-ı Hak ateş ehli olan mahcûbîni (perdelenmişleri) «Zu inneke ente'l - azîzü'l - kerîm» âyet-i celîlesiyle hitap ve istihzâ edeceklerini beyân buyurmuşlardır. Bundan dolayı «mine'l - müstehzîin» kutsal kelâmı mef'ûl sıygasiyle olmak daha uygundur.

Bu kutsal kelâmdan maksat icâbı mûcib olacak her şeyden sâliklerin tehaşi etmeleridir (korkarak çekinmeleridir).

İşte Hazreti Pîr kayıt ve izâfelerden, bu beliyyelerden kurtulmalarını bu belâlara müptelâ olanların durumlarını tafsîl ederek tarîkat sâliklerine örnekler vermektedir. Onlara şunu öğütlemektedir ki hiç bir sûret, makam ve mertebeye aldanılmamalıdır.

Zâtın ihlâkına erebilmek için sebeplerini ayrıntıları ile anlatmaya koyularak:

يَا غَوْثُ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْخُلَ حَرَمِي فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمُلْكِ
وَلَا بِالْمَلَكُوتِ وَلَا بِالْجَبَرُوتِ لِأَنَّ الْمُلْكَ شَيْطَانُ الْعَالِمِ
وَالْمَلَكُوتَ شَيْطَانُ الْعَارِفِ وَالْجَبَرُوتَ شَيْطَانُ
الْوَاقِفِ فَمَنْ رَضِيَ بِوَاحِدٍ مِنْهَا فَهُوَ عِنْدِي مِنَ الْمَطْرُودِينَ

«Yâ Gavsü, izâ eradte en tedhule harami felâ teltefit bil mülki ve lâ bil melekûti ve lâ bilceberûti lienne'l - mülke şeytânü'l - âlimi ve'l - melekûte şeytânü'l - ârifi ve'l - ceberûte şeytânü'l - vakıfi femen radıye bivâhidin minhâ fehüve indi mine'l - matrûdîne — Ya Gavs benimle mahrem olmak istersen mâlik olduğun şeylere yüz verme. Hattâ melekût ve ceberûta dahi iltifat etme. Çünkü mülk sâhibi olmak bir şeyin sâhibi bulunmak, âlemi bulunmak, âlimin (bilginin) şeytânıdır. Melekût ise ârifin şeyânıdır. Vâkıfın şeytânı ise ceberûttur. Herhangi bir zât bunlardan birine razı olursa, o şahıs benim indimde tardedilmişlerden olur» mânâsına gelir.

Bu fâkir mütercim der ki bu kutsal kelâmlar çok, hem de pek çok anlatılmaya muhtaçtır. Ancak elimdeki irsâle hacminin buna müsaadesi yoktur, bâzılarına dokunulmakla yetinildi.

Şöyle ki bir kafile keşif ve keramete erip halkın nazarında büyük görünmek için «lâ rûhbaniyete fiddîn

— dinde papazlık yoktur» gerçeğini dahi unutarak uzun süre perhize devam ettiler ve bir gürûh dahi riyâ ile başlarını secdeden kaldırmadılar, ve bir tâife dahi ömürlerini seyahatle geçirdiler, bir kısmı ise ömürlerinin geriye kalan kısmını yorucu hac yollarında mahveylediler. Ne güzel diyeceksiniz ama, bu perhiz edenler ikiye ayrıldılar. Bir kısmı dağlarda ot yiyerek büyü, uydurma kehânet, yalan yanlış evrâd ve zikre devamla halkla ünsiyet ve insânlarla konuşmaktan kesildiler. Diğerleri ise olmayacak derecede yemek içmeye devam ve süflî hâllerle vakit geçirerek birinci kısmın meşgul olduğu insânlardan kaçmak ve imsâk sayesinde dört unsurdan terekküp eden toprakları pis toprağa, suları akan suya, havaları hava-i nesimîye uçarak, ateş tabiatları da ateş küresine yükselerek orada karar kıldılar. Halbuki nâr (ateş) küresi cin ve şeytânların merkezleri olduğundan orada bunlar da cin ve şeytânla ünsiyet peydâ ettiler.

Melâike-i kirâmın dördüncü ve beşinci gökyüzünde söyleştikleri sırlara vâkıf olan şeytânlar, arkadaşları olan bu insanlara duyduklarını ileterek bunların avâm-ı nâs nazarında keşif sâhibi gibi görünmelerine sebep oldular. Zavallı insânlar bunların cin ve şeytân tâifesine karıştıklarını fark edemeyip bunları hakikî mürşid, hattâ insân-ı kâmil sandılar. Bunlar da, kendilerine tâbi olanlar da helâke düştüler; yâni şeytânla haşir olunmaya ve şeytân tâifesi sayılmaya mahkûm oldular. Bu gürûha mendilciler, cinciler tâbi olunur.

İkinci tâife az yemek ve içmeye devamla bilcümle melâikeye yaklaştılar ise de kâmillerin erdikleri kalb temizliği ve nefsi arındırmak gibi maarif ve tecelliyattan haberdar olamadıklarından keşiflerine mağrûr oldular. Nefislerin çekinmesi gereken bâzı şeyleri irtikâb

ettiklerinden birçok belâlara uğradılar. Bunlardan birisi de Belâm ibni Yâ Gavr'dır ki siyer kitaplarında hikâyesi vardır.

Dördüncü derecede bulunan hac ehli ise (içlerindeki) hac gibi yüce bir mâhalle varmak için türlü yol eziyetlerine duçar olarak kendilerine bir kibir ve enâniyet geldi, böylece ilâhî kemalâttan pay alamadılar. Bersisâ adındaki zâhidin hikâyesi de siyer kitaplarında mevcuttur. «Ve lâ rufusi ve fusûk ve lâ cidâl fi'l-hac — hacda fesatlık, münafıklık, aşırı yorgunluk ve mücâdele yoktur» bu söz bunlar içindir.

İşte bu hacıbabalar da enâniyete kapılarak pek çok kişiye el ve ayak öptürdüler. Halbuki hac nefsin enâniyet ve taalûkatından ayrılarak fenâ ihrâmına sarılıp cümle varlığı ile Hakka teslim olup ilâhî mâlikin cisimlenmiş sûreti bulunan Arafat dağında durmak, esmâ ve sıfatı vasıtasıyla mutlak ilâhî zâtı gördükten sonra Minâda kurban kesmek, yâni fena ahlâkını iyi ahlâka tebdil edip Safâ ve Mervede fark ve cemde tavâfa gayret gösterip bâzen halkla, bâzen de Hakla sevgi alış verişinde bulunarak vazîfe-i aslîyesi olan kulluğunun idrâkine ermektir. Zirâ kişiye bir kere farz-ı âyn olan haccın özü budur.

«Ve men dehâlehu kâne âmene» sırrının bir fırka-i nâciyeye nasib olduğu aşikârdır. Ben Allah'ın emirlerine ve yasaklarına çok uygun hareket eden bir kâmil terbiyeci ile karşılaştım; mülâkat ve kutsal konuşmaları ile onur buldum.

Gördüm ki ilk derecede ahlâk ve nefsini temizlemişti. Sonra kalp zevkine ermişti. Bundan da başka rûhî itlâka, sırların sırrına, hafâ derecelerine, ahfâ makamlarına âşina olmuştum. Kendisi seyr-i sülûkunu,

sülûktan sonra sülûkunu da tamamlayarak kâmiller zümresine ermiş, ayrıca nice noksanları dahi tamamlamıştı.

İşte Hazreti Pîrin yukarıda «Felâ teltefit» kutsal sözleri, yine yukarıda zikr olunan kayıtlara takılanlara bir takım yalan yanlış evrâd ve zikir çekerek insânlık yönünü aramayan hakikî ademlikten bîhaber mahcûblara işarettir.

Hazreti Pîr bu bahsi daha da derinleştirerek:

قَالَ لِي يَا غَوْثُ الْمُجَاهَدَةُ بَحْرٌ مِنْ بِحَارِ الْمُشَاهَدَةِ وَحِيتَانُهُ الْوَاقِفُونَ وَمَنْ أَرَادَ الدُّخُولَ فِي بَحْرِ الْمُشَاهَدَةِ فَعَلَيْهِ بِاخْتِيَارِ الْمُجَاهَدَةِ لِأَنَّ الْمُجَاهَدَةَ بَذْرُ الْمُشَاهَدَةِ

«Kaaleli yâ Gavsü'l - mücâhedetü bahrün min bihâri'l - müşâhedeti ve hîtânühü'l - vâkıfûne ve men arâde'd - duhûle fî bahri'l - müşâhedeti fealeyhi biihtiyâri'l - mücâhedeti lienne'l - mücâhedetebizru'l - müşâhedeti — Mücâhede, müşâhede denizlerinden bir denizdir. O denizlerin vâkıfı anlayış ehlidir. Bir kimse bu denize dalmak isterse elbet mücâhede edecektir. Çünkü mücâhede müşâhedenin çekirdeğidir.»

Hazreti Pîrin bu kutsal sözleri behemehal herşeyden evvel bir mürşide insân-ı kâmile intisâbın şart olduğunu sâliklere anlatmak istemiştir. Şeyhi olmayanın şeyhinin şeytân olacağını bilmek gerekir.

Nice kimseler vardır ki birçok mücâhedâtta bulundukları hâlde hiç istifade edememiştir. Yukarıdaki «Bahrün min bihari'l - müşâhede» kaydı burasına işarettir. Zira, bütün mücâhedenin sonu Hak cemâlini görmektir.

Sofiyâ hiç gayrı matlâb kalmadı âşıklara,
Hak cemâlidir hemin cennetü ukbâdan garaz.

Ve yine:

Hüdâyı ten gözüyle görmek olmaz, mürşîdi seyret
Cemâl-i mürşîdi seyreyle kim sen bulasın irşâd.

Ma'şûk Baba

Salih bilmelidir ki, insân-ı kâmil Hakkın mazhârı olduğundan ona eğilip intisâb edenler hem usûlünde bir mücâhedeyi, hem de müşâhedeyi temin ederler.

يَا غَوْثُ مَنِ اخْتَارَ لِي الْمُجَاهَدَةَ فَلَهُ مُشَاهَدَتِي إِنْ شَاءَ أَوْ أَبَى

«Yâ Gavsü, men ihtâra liye'l - mücâhedete — Ya Gavs, bir kimse benim için mücâhedeyi ihtiyar etse.. **felehu müşâhedeti in şâe ev'bi** — O kimse için ister istesin, ister istemesin müşâhede muhakkaktır.»

Cenâb-ı Hak bütün âlemlere insân-ı kâmil vasıtasıyla tecelli eder. Her zerre ondan feyz almaktadır. Gavsü'l - Âzam bu nükteyi şöyle açıklamaktadır:

يَا غَوْثُ لَا بُدَّ لِلطَّالِبِينَ مِنَ الْمُجَاهَدَةِ كَمَا لَا بُدَّ لَهُمْ مِنِّي

«Lâ buddalit - tâlibîn mine'l - mücâhede» buyurmuşlardır. Yâ Gavs elbette tâlibler için mücâhede lâzımdır. «Kemâ lâbüddalehüm minni» Nasıl ben onlara lâzım isem, demektir.

Şimdi de Gavsü'l - Âzam nasıl bir zât-ı kâmile intisâb ve mülâkat gerektiğini açıklamaktadır.

يَا غَوْثُ اَفْضَلُ الْعِبَادِ وَاَحَبُّ الْعِبَادِ اِلَيَّ الْعَبْدُ الَّذِى
كَانَ لَهُ الْوَالِدُ وَالْوَلَدُ وَقَلْبُهُ فَارِغٌ عَنْهُمَا فَلَوْمَاتَ لَهُ
الْوَالِدُ فَلَيْسَ لَهُ الْحُزْنُ بِمَوْتِ الْوَالِدِ وَلَوْمَاتَ الْوَلَدُ
فَلَا يَكُونُ لَهُ الْهَمُّ بِمَوْتِ الْوَلَدِ فَاِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ هٰذِهِ
الْمَرْتَبَةَ وَالْمَنْزِلَةَ فَهُوَ عِنْدِى بِلَا وَالِدٍ وَلَا وَلَدٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
كُفُوًا اَحَدٌ

«Yâ Gavsü efdalü'l - ibâdi ve ahabbü'l - ibâdi ileyye'l - abdüllezi kâne lehü'l - vâlidu ve kalbühu fâriğun anhüma felev mâtelehü'l - vâlidu feleyselehü'l - hüznü bimevti'l - vâlidi velev mâte'l - veledü felâ yekûnü lehü'l - hemmü bimevti'l - veledi feizâ beleğa'l - abdü hazihi'l - mertebete ve'l - menzilete fehüve indi bilâ vâlidin ve lâ veledin ve lem yekünlehü küfûven ehadün — Benim kullarımın içinde en çok sevdiğim erdemli ki-

şi şu kulumdur ki babası ve oğlu olmayan, yâni benim sevgim onlar için baba ve evlât sevgisinden de üstün olan baba ve evlâdları ölse dahi benim aşkımı düşünerek hüzün duymaya. İşte bir kulum bu mertebeye ererse benim indimde vâlid ve vâldesiz olur, bana benzer. Kimse de ona eş olamaz.» Böyle olmayan ferdaniyet ve vahdaniyet tadını tadamaz. Yâni:

يا غوث من لم يذق فناء الوالد بمحبتي وفناء الولد بمودتي
لم يجد لذة الوحدانية والفردانية

«Yâ Gavsü men lem yezuk fenâe'l - vâlidi bimehabbeti ve fenâe'l - veledi bimeveddeti lem yecid lezzete'l - vahdaniyyeti ve'l - ferdâniyyeti — Ey Gavs, benim muhabbetim yüzünden ana babasının ve evlâdının ölümünü tatmayan kimse, vahdâniyet ve ferdâniyetin lezzetini bulamaz.»

Yâni, muhabbetindeki vâlid yaratılış ve irtibâta âlemi yaratmaktan ibâret diye özetlenebilen taayyün-i sâniyye işârettir. «Bimehabbeti» sereyân-i sâniyyeden Cenâb-ı Hakkın her tarafa yaygın ve sari olduğundan kinaye olarak taayyün-i evvele işarettir.

Zirâ hadîs-i kudsîde «Gizli bir hazîne idim, bilinmek istedim, âlemleri yarattım» buyurmuşlardır. Görülüyor ki âlemleri yaratmaktan maksat aşktır, sevgi-

dir. Bu bahis yukarıda bir kaç kereler anlatılmış ise de burada işaret etmeden geçemiyeceğiz.

Kendinde Cenâb-ı Hakkın zâtiyle tecellisinden emin olmak isteyenler behemehal her türlü ilgiden azâde olmak zarûretindedirler. Zâten «Lem yecid lezzete'l - vahdâniyye ve'l - ferdâniyye» kaydı ârifâne bir şekilde bunu imâ eder. Bunu aşağıya dercedeceğimiz cümleler Hazreti Gavs'ın ağzından daha açık ifâde eder:

يَا غَوْثُ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيَّ فِي مَحَلٍّ فَاخْتَرْ قَلْبًا
حَزِينًا فَارِغًا عَنْ مَاسِوَائِي

«Yâ Gavsü, izâ eradte en tenzura illâ fî mahallin fahter kalben hazînen fariğan an mâsivâi — Beni bir mahalde görmek murad edersen, benden başkasından vazgeçmiş mahzun kalbi seç» demektir.

Bu, «Lâ yusâni arzi ve lâ semâi innemâ yusâni kalbi akdi» kudsî hadîsini yorumlamaktadır. Hazin kalb sözü her türlü ilgiden temizlenmiş ârifin kalbinden kinâyedir.

«Fariğan an mâsivâi» mübârek sözü ise tenkil hâlindeki ehlullahtan olmağa teşviktir. Kâinatta bir şey yoktur ki onda Cenâb-ı Hakkın ilâhî olgunluğu görünmemiş olsun. Bunu bilen ârifler «Yâ Rabbi, senin vechinin lezzet manzarasını sen ebedî ve kerîm hâlikten niyâz ederiz» diye dilekte bulundular. Bundan sonra Gavsü'l - Âzam başka bir önemli konuya geçerek:

فَقُلْتُ وَمَا عِلْمُ الْعِلْمِ قَالَ لِي يَا غَوْثَ الْاَعْظَمْ عِلْمُ الْعِلْمِ هُوَ الْجَهْلُ عَنِ الْعِلْمِ

«Fekultü ve mâ ilmü'l - ilmi — İlimlerin ilmi nedir, diye Cenâb-ı Hakka sordu. Cenâb-ı Hak cevâben: **Kaaleli yâ Gavsü'l - Âzame ilmü'l - ilmi hüve'l - cehlü ani'l - ilmi** — Yâ Gavsü'l - Âzam, ilmin ilmi, ilimden cehildir.» Buna ait bahis yukarıda uzun uzun geçtiği için burada tekrarlamağa gerek görmüyoruz. Ancak duruma çok uygun olan Niyazî Mısrı hazretlerinin şu mısraını alıyoruz:

«Bildiklerini terket irfâna erem dersen.»

يَا غَوْثُ طُوبَى لِعَبْدٍ مَالَ قَلْبُهُ اِلَى الْمُجَاهَدَاتِ وَوَيْلٌ لِعَبْدٍ مَالَ قَلْبُهُ اِلَى الشَّهَوَاتِ

«Yâ Gavsü, tûbi liabdin mâle kalbühu ile'l - mücâhedâti — Ne mutlu devlet o kuluma ki mücâhedeye meyleder.. **Ve veylün liabdin mâle kalbühu ile'ş-şehevât** — Veyl o kuluma ki kalbi şehvete meyleder.»

Gavsü'l - Âzam, mahcûblarla eşyânın hakikatini bilen ârifler arasında küllî fark olduğunu bildirdikten sonra şudûd ehlinin, yâni bütün eşyâda Cenâb-ı Hakkı görenleri şu ârifâne sözlerle tasvir etmektedir:

Gavsü'l - Âzam rabbi gördüm dedi ve ilâve etti: **«Sümme seeltü ani'l - mi'râc** — Sonra mi'râcı kendisine sordu». **«Kaaleli yâ Gavsü'l - mi'râcü hüve'l - urûci an külli sivâ'i** — Yâ Gavs mi'râc, benim gayrım olan şeylerin hepsinden urûctur.»

Yukarıdaki kutsal kelâmlardan şu sonuçlar çıkmaktadır:

1 — Hazreti Pîr, Mûsâ (A.S.) hazretlerinin meşrebinde bir velîdir.

2 — O da kelîmullah gibi ulviyye (yücelik) şerîf ismine mazhârdır.

3 — Kelîmullah sıfâtını bu yönden ibrâz ettiği hakikatını bu da Hazreti Mûsânın, Firavnın mudil ismi mazharından tecelli eden ve erkek çocukların öldürülmesine kadar giden şuunâta (oluşlara) rağbet göstermeyişinin gereğidir. Hazreti Pîr «Kaleli Gavsü ve seeltü rabbi» demekle kelîmullah sıfâtının zuhûrunu gösterdiğini imâ ettiği gibi «El - mi'râc hüve'l - urûcü an külli şey'in sivâ'i» kutsal sözüyle şuunâta rağbet göstermesi de ulviyet ism-i şerîfinin niteliklerindendir.

Hazreti Pîr, mi'râcın niteliğini Cenâb-ı Hakkla aralarında geçen ve ehlince kabul ve ancak şirk-i hafî erbâbınca reddedilebilecek olan mükâlemelerinde şöyle tasvir buyuruyor:

يَا غَوْثُ لَا صَلٰوةَ لِمَنْ لَيْسَ لَهُ عِنْدِي مِعْرَاجٌ

وَهُوَ الْمَحْرُومُ عَنِ الصَّلٰوةِ

«Yâ Gavsü lâ salâte limen leyse lehu indi mi'râcün — Benim indimde mi'râcı olmayan kimse için namâz **yoktur.. Ve hüve'l - mahrûmü ani's - salât** — O kimse namâzın her türlüsünden mahrûmdur.»

Şerîat dilinde namâz, sofîye dilinde mi'râc tâbir oldu. Herkes mertebe ve gücü nisbetinde anlar.

Resûlullah (S.A.V.) Efendimize binlerce salât ve selâm olsun, aynı ta'zîm ve salât Seyyidimiz ve Velîmiz Muhammed Mustafâ (S.A.V.) nın âl ü ashâbına da, necîb ve mutahhar soy ve sopuna da şâmil olsun.

Yâ Rabbi, sana hamdeder, sonsuz rahmetinden merhamet dilerim. Âmin.

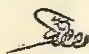
Ravza-i Gavsa ger uğrarsa yolun bâd-ı sabâ,
Oku şu beytimi ihlâs ile bir fâtihâ da eyle,
Rûhunu eyleye takdîs hüdâ-i müteâl,
Meşhed-i pâkini de hak kıla pür zibî ziyâ.

Gavsü'l - Âzamın mübârek Geylâniye Gavsiyelerini Cebbârzâde Şâkir oğlu bendeleri Mehmed Ârif isimli fakîr-i hakîr nâçiz eliyle şerhe cesâret etti.

Allahü Teâlâ günahlarımı af buyursun ve risâlemdeki ayıpları Settâr ism-i şerifiyle örtsün. Âmin.

(9 Receb 1303)

والسّلامُ على من اتّبع الهُدى والله أعلمُ وأكرمُ
والحمدُ لله أوّلاً وآخراً وظاهراً وباطناً وصلّى اللهُ على
نبيّه محمّدٍ وآلهِ وصحبهِ أجمعين والحمدُ لله ربّ العالمين

«Vesselâmü alâ mine't - tebaalhüdâ vallahü a'lemü ve ekremü ve'l-hamdülillâhi evvelen ve âhiren ve zâhiren ve bâtınen ve sallallahü alâ nebiyyihi Muhammedin ve alihi ve sahbihi ecma'in vel'l-hamdülillâhi rabbi'l-âlemîn — Doğru yolu bize gösteren, kendisine Cenâb-ı Hakkın ilim verip ikram ettiği, evvel ve âhir, zâhir ve bâtın sultanı Hazreti Muhammed Mustafâ (S.A.V.) e, onun âl-i ashâbının cümlesine selâm ve zâhirde ve bâtında mütecelli olan Rabbi'l - âlemîne sonsuz hamdler olsun.»

Ben bilmez idim gizli âyân hep Sen imişsin,
Canlarda ve tenlerde nihân hep Sen imişsin,
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben,
Âhir bunu bildim ki cihân hep Sen imişsin..

Sultân Veled

ÂTİYYE-İ SÜBHÂNİYYE'NİN ÖZELLİKLERİ MAZHARİYYETLERİ AYNI OLAN İKİ YÜCE VELÎNİN KURBİYYETLERİ

Takrîz yazısında görüldüğü veçhile Âtiyye-i Sübhâniyye ve Risâle-i Gavsiye adındaki eserler dinî ve tasavvufî eserlerimiz arasında hususiyet arzeden mümtaz bir yer tutar. Hemen hemen Muhiddin-i Arabî Hz. lerinin Fütuhatü'l - Mekkiyye ve bilhassa Füsusü'l - Hikem istisnâ edilirse bu nevi esrârı başka te'lifâtta bulmak mümkün değildir.

Tıpkı Şeyh-i Ekber (K.S.) ünün yukarıda isimleri mezkûr eserleri gibi, Risâle-i Gavsiyye de, Âtiyye-i Sübhâniyye de istidlâli aklî tarikile değil Hak Teâlânın gaib illerinden ihsânı olan keşif tecelliyâtını aksettiren asârdandır.

Yine ma'lûmdur ki Âtiyye-i Sübhâniyye Gavsü'l-Âzam Abdülkadir Geylânî Hazretlerinin Risâle-i Gavsiyeleri şerhidir. O Risâle-i Gavsiyye ki Cenâb-ı Hakkın yüce velîsi ile mükâlematını dile getirir. Âtiyye-i Sübhâniyyede şimdi misâl olarak arz edeceğimiz mevt-i ihtiyârî gibi öyle bahisler vardır ki, orada akl-ı beşer âciz ve mebhut kalır: Tabiî bu konuları bilen bilir. Ancak bunlar erbâbına bir mânâ arz eder.

Örnek olarak aldığımız ihtiyârî mevt tâbiri, mertebesi muayyen bir velînin rûhunun rızası alınmadan

melekil mevtçe kabzedilemeyeceğini ifade eder. Esâsen bu gibi zevât ölmeden evvel ölüp «kable mûtû» sırrına ermekle artık bir veçhile ölüm ona yanaşamaz.

«Ölmeden evvel ölen buldu hayat,
Bir gez erişmez olur, ana memât.»

Hemen tam bir içtenlikle itiraf edeyim ki bunca tasavvufî asâr arasında bu konuyu bu kadar mücmel, bu kadar tam bir vukûfla anlatan ikinci bir esere rastlamadım. Bu imtiyâz evvelâ Hüdâ-yı Lemyezelin Gavsü'l-Âzam Abdülkadir Geylânî Hazretlerine lûtf u ihsânı, sonra onun Risâle-i Gavsiyyesini şerheden şârihlerin pâyelerinin yüceliğindendir. Elbette bu pâyeden en büyük bir nâsibi de Âtiyye şârihi Mehmet Ârif ibni Şâkir ihraz etmiştir.

Mevt-i ihtiyârî veyâ buna yakın bir mefhûm olan ölmeden evvel ölmek sırrı bir çok mutasavvıfîn-i kirâm tarafından işlenmiş bir konudur. Ancak nâsib ve mazhariyyetleri gereği hiçbirisi Gavsü'l-Âzam ve şârihleri kadar açık seçik bu sırrı anlatmamıştır.

Mevt-i ihtiyârî, mertebe-i hakikatte bir tâbir yâni bir terimdir. Tıpkı arzi semsem gibi. Meselâ bir çok parçaları şerîat mertebesinde yazılmış, emsâlsiz eserlerimizden Süleymân Çelebinin Mevlûdunda dahi İki Cihan Serverinin rûh-ı pâkinin kabzı keyfiyyeti başka tarzda anlatılmıştır. Halbuki mertebe-i hakikatta yazılan Âtiyye-i Sübhâniyyee bu olay nasıl tasvîr edilmektedir:

«Ehlullahın kalb-i enverleri kendilerinin kabridir. Lâmekânı binişân illeri ise onların kalıplarıdır; işte bunların sûver-i unsuriyyeleri nûr ve rûh ile hem rengi müsavât olup rûh bunlardan iftirak ve infikâke kaadir

olamaz. Meğer ki bunlar muhabbet tecellisi neş'esinde kendi irâde ve ihtiyârları ile zâhir olalar. Bu sebepten urefâ (ârifler) muhayyerdir. Diler rûh şeklinde, dilerlerse cisimleri ile zâhirî yaşamlarını sürdürürler.»

Lâ mekânı binişân illerinin muayyen mertebedeki evliyaullahın kabirleri olduğu hakkındaki yüce kelâma gelince: Mevlânâ Celâleddin-i Rumî Hazretlerinin şu kutsal sözlerini hatırlamamak mümkün mü? «Ben öldükten sonra mezârımı yerde aramayınız. Benim mezârım ârifin kalbidir.»

Nitekim bir âyet-i celîlede meâlen aynen:

«Bir hususta hayrete düşerseniz, kubur ehlinden istiâne ediniz» nazm-ı celîli dahi bu sözlerimizin kutsal delilidir.

Hakikat mertebesindeki zevât-ı âli kadir elbet bu mübârek kelâmlardan şu sonucu çıkarır:

«Bir şeyde hayrete düşüp, daraldığınız zaman ehl-i kubur olan yaşayan velîlere baş vurunuz, onlardan yardım isteyiniz» demektir.

Bu sözlerimizde bâzen kutbiyyetin bâtında olduğu veyâ üveysilik yoluyla mazhâr-ı feyz olma hâllerini elbet istisnâ ediyoruz. Zirâ:

«İki âlemde, tasarruf ehlidir rûhu velî,
Dimekim bu mürdedir bundan nice dermân ola,
Ruhu şimşir-i Hüdâdır ten gılaf olmuş ona,
Dahi alâ kâr ider bir tığkim uryân ola.»

sırrı da hakikatin tâ kendisi, başka bir tecellisidir. Bakınız Âtiyye-i Sübhâniyede mertebe-i hakikatta Fahr-i Kâinatın rûh-ı pâklerinin kabzı nasıl anlatılmaktadır.

«Cenâb-ı Risâlet ve Saadet (S.A.V.) Efendimizin rûhlarını kabza gelen kabız-ı ervah, buna muktedir olamamıştır. Aslâ rûh-ı pâklerini pür nûr olan cesetlerinden ayıramamıştır. Tâ ki izn-i risâletpenahî çıktıktan sonra buna muktedir olabilmiştir.»

İşte nasıl Resûl-i Kibriyâ böyle ulvî bir mevt-i ihtiyârîye mazharsa, vâris-i mânevîleri olan evliyaullah da aynı imtiyâza sahiptirler. Nitekim aşağıdaki satırlar bunun canlı misâlidir.

Bir rivâyet-i sahihedendir ki, Ömer ibnül Farid Hazretleri kibâr-ı evliyaullahtandır. Ayrıca Resûl-i Kibriyânın süt anneleri Hazreti Halimenin nesl-i pâkindendir. Bir gün kendileri Mısırda kâin Câmiülezheri teşrif ederek Şeyhül Bakkal ile teşerrüf eder. Hazreti Şeyh alış verişle meşguldür. Şadırvanda abdest alanlar için fakihlerin abdest ahkâmına uymadığını sanan İbnül Farid içinden ve Şeyhül Bakkalîne bakarak:

«Burası makarr-ı ulema, siz ise kâmil bir zât olacaksınız, niçin tertibe riâyeti temin etmediniz,» der. Ömer ibnil Farid'in içinden geçirdikleri bu tasavvurâta Şeyhül Bakkalîn hemen şu cevabı verir:

— Yâ Ömer İbnül Farid. Sen aradıklarını ancak Mekke-i Mükerremede bulabilirsin. Buraları seni açmaz, buyurarak izhâr-ı keramet eyler.

İbnil Farid yaptığı azîm hatayı anlamıştır amma; iş, işten geçmiştir. Keşif ehli olan şeyhe:

— Ya şeyh af buyur, diye itizârda bulunur. İlâveten: Ma'lûmu âliniz Mekke-i Mükerreme uzaktır. Ben oraya nasıl gidebilirim? der. Hazreti Şeyh himmet gösterip tayy-ı mekân ile göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda onu Mekke-i Mükerremeye isâl eder.

Ömer ibnil Farid Mekkeye varmanın sürûru içinde şevk ile ibâdât ve taata dalarak uzlet ve halvetle meşgul olur. Ey bu kitabı okuyan azîz din kardeşlerim. İşte ehlullah böyledir. Her şeye kaadirdir. Ârif bir şâirin pek güzel dediği gibi

«Arzı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına,
Arşu kürsiden geniştir bir velînin âyesi,»

beyti ezelî sırrın tâ kendisidir. Bu vezâta Cenâb-ı Hak Azze ve Celle kurb-ı nevâfil ve kurb-ı feraiz pâyelerini ihsân buyurmuştur.

Bâzen «iz remeyte ve mâ remeyte» nazm-ı celîlinin tasvir buyurduğu gibi Hüdâ-yi Lemyezel âlet ve kul fail olur. Bâzen de Cenâb-ı Hak fail kul âlet olur. Birinci şık kurb-ı nevâfili, ikincisi ise kurb-ı ferâizi ifade eder.

Cenâb-ı Hakkın ben sevdiğim kulumun eli, ayağı, kulağı ve gözü olurum hakikatında işte bu esrâr gizlidir. Tayy-ı mekân dahi bu tecelliyatın bir safhasıdır.

Ömer ibnül Farid hazretleri Mekke-i Mükerremede bir nice zaman kaldıktan sonra pek çok ilâhî füyûzâta erer. Bir gün kulağına Şeyhül Bakkalînin sedaları erişir: Şeyhü müşarünileyh:

— Ya Farid! Ölüm ânlarını yaşıyorum, yetiş, buyururlar.

Artık tayy-i mekân sırrına enis olan İbni Farid hazretleri de efdâl ve en kısa tarik olan tayy-i mekânla Mısıra varır. Bakarlar ki şeyh-i kâmil ölüm ânlarındadır. Kısa bir görüşmeden sonra İbnil Farid'a:

— Yâ Farid. Sana bir vasiyyetim var, buyurur.

Derhal emrine muntazır olunulduğu bildirilince Şeyhül Bakkal:

— Ben öleceğim. Az sonra buraya bir zât gelecek. Beni birlikte gasil edin. Falanca dağa götürün. Oraya birisi daha gelecek, namâzımı birlikte kılın. Sonra Cenâb-ı Hak Azze ve Celleden zuhûr edecek şeylere intizâr edin, buyurur.

Filhakika bu fâni âlemden göç etmeden evvel söyledikleri tahakkuk etmiş, dediği zât gelerek emirleri yerine getirilmiş. Nâş-ı pâk birlikte şeyhül müşarünileyhin evvelce söylediği dağa konulur. Namâzı kıldırmağa memur zâtı beklerken Mısırda meczûb şeklinde gezen başına nedâmet nişânesi yumruk ve tokat vurmakla ma'rûf birisi gelip cenâze namâzını kıldırır. Artık mahdut zevâttan mürekkep cemâat Hak Teâlânın zuhûrâtına intizara başlar. Sırrı hikmete bakın ki, bu meczûb mertebe-i hakikata âşinâ bir ârif imiş.

Söz buraya gelmişken Niyazi Mısrî hazretlerinin «Hakikat ehlinin olmaz nişânı» mısralarını nasıl hatırlamazsınız?

«Bilinmez ârifin nâm ü nişânı
Değil irfân filân ibni filânı

Yerin terk edenin yoktur mekânı,
Hakikat ehlinin olmaz nişânı.»

İzi yoktur ki izinden biline?
Dahi tozmaz ki tozundan biline.

Sen anı sanma sözünden biline,
Hakikat ehlinin olmaz nişânı.

Ne denlü var ise âlemde evsâf,
Sıfatlanı ranı bil ehl-i âraf.

Cihanda bir gürûh olmaz ki ey cân
Bulunmaya içinde ehl-i irfân,

Niceler sureta cellât olurlar.
Hakikat ehlinin olmaz nişânı.»

Tekrar Şeyhül Bakkal'ın dağın tepesinde cenâze namâzı da edâ edilen nâş-ı pâkine dönelim:

Cenazenin başında evvelâ yüksekten uçan sonra, yavaş yavaş naaş-ı mübâreke yaklaşan akın akın yeşil kuşlar peydâ olmuştur. Mübârek naaşın üzerine rahmet yağmuru gibi nuzûl eylemişlerdir. Kuşların içerisinde en iri cüsseli olanı Şeyhül Bakkalînin naaşını karnının altına yerleştirmiş, fânûs şeklini alan naaşla birlikte havalanmıştır. Havada dahi nûr ve ışık saçarak semâya doğru yükselmiş gitmiş, diğer yeşil kuşlar ise o kuşu ve emâneti takip etmişlerdir. Hayretler içinde kalan Ömer İbnil Farid hazretlerine o meczûb kılıklı zât şu sözleri söylemiştir:

«Şeyhül Bakkalîn (mevt-i ihtiyârî) erbâbından idi. Ben de önceleri o fırka-i celîleye mensûbtum. Bir zelle (mânevî ayak kayması) sonucu ol mertebeden düştüm. Bu hâle müptelâ oldum. Ümit ederim ki Erhamerrahimîn olan Hazreti Hak cürm ü kusurumu af ve eski hâlime kavuşmam için fermân buyurur, diyerek diğerler yakıcı bir âh ile ellerini başına vura vura Mısıra doğru gider.

Bu vesile ile bâzı esrâra temas etmekliğime müsaade buyurun:

1 — İlk defa açık seçim anlaşılmıştır ki mevt-i ihtiyârî ashâbının önderi de İki Cihan Serveri Hazreti Muhammed Mustafa (S.A.V.) dir.

Onun pâk ve münevver rûhları ancak irâdeleri lâhik olduktan sonra kabzedilebilmiştir.

2 — Vârisi Muhammedî olan bütün velîler, mevt-i ihtiyârî sırrına sahiptirler. İster cisim, ister rûh şeklinde yaşasınlar daima «hay»dırlar.

«Ve lâ tekûlü limen yukatilü fî sebilillah emvâtün bel elıyâü velâkin lâ teş'irûn» âyet-i celîlesinde bu sırra işaret vardır. Allah yolunda şehit olmak vasfı sadece cihad-ı asgar demek olan muharebe meydanında şehit olanlara değil cihad-ı ekber olan nefîsle mücahede şehitlerine de has tecelliyâttandır.

Bunu bilen bilir. Bilmeyen inkâr eder. Gafiller şunu anlamıyorlar ki nefs-i sâfiyye erbâbının cisimleri de rûh olmuştur. Aslında onlarda anladığımız mânâda nefisten eser kalmamıştır. Böyle bir insân cisminin bir fânûs şeklinde rûh olmasının izahı da budur.

3 — Çok önemli bir hususa dahi temas edelim: Pek çok gaflet erbâbınca İsa (A.S.) ın cismen semâya urucu garipsenir. Halbuki Bakkallar Şeyhi misâli göstermektedir ki, değil bir nebî-i zişânın mevt-i ihtiyârî sırrına mazhar bir velînin dahi cisimleri nûr ve rûh hâlini alıp semâya uruç edebilmektedir. Bu konuda Hüccetü'l - İslâm İmâm-ı Gazalî hazretlerinin:

«Ârifler hadid-i mecazdan zirve-i hakikata yükselip mi'raçlarını istikmâl ettiler de vücûdda Allahtan ve onu nef'alinden başka bir şey olmadığını müşahede-i iyâniye ile gördüler» kutsal kelâmı bu sırların mücmel ifadesidir.

4 — Yukarıda da birer nebze temas ettiğimiz gibi birer ilâhî keşif mahsulü olmak itibariyle Risâle-i Gavsiyye ve Âtiyye-i Sübhâniyye ile Muhiddin ibni Arabî

(K.S.) ünün Fusûsü'l - Hikem ve Fütûhatü'l - Mekkiye namlı eserleri arasında bir noktada çok büyük bir yakınlık vardır.

Belki bugün dahi Risâle-i Gavsiyyede Gavsü'l - Âzamın Hak Teâlâ ile görüşmesini yadırgayacaklar bulunabilir. Nitekim mazide de bu zihniyyet Muhiddin Arabî Hazretlerinin asârına aksülamel göstermişlerdir. Bir bakıma ma'zûr da sayılabilirler. Bir şartla ki: «Men ezali veliyyen ve fekad azentühü bi harb» hadîs-i kudsîsinin gereğini yerine getirip evliyâ-i kirâm hazerâtına hürmette kusur etmesinler. Zirâ:

Şerîat, tarîkat yoldur varana,
Hakîkat, m:rifet ondan içerü.

sırrı, ulvî gerçeklerin en derinidir.

5 — Bu konuda Muhiddin Arabî Hazretleri hakkında son asrın en derin eserini veren İsmail Fennî Bey, bakın ne diyor:

— Şeyhi Ekbere düşmânlık hem gereksiz, hem de tesirsizdir. Muhiddin Arabî Hazretleri me'murdur. Me'mur ise ma'zûrdur.

6 — Yukarıda okurlarımıza bir nebze kemalâtından cüz'î bir parçasını zikrettiğimiz İsmail Fennî merhûm Saadettin teftazanî veya nâmına yapılmış itirazların 15 incisinde yüce şeyhin yüce mertebesine vâki saldırıları irfân gücü ile ne güzel cevaplandırmıştır. Şimdi evvelâ 15 inci itirazı sonra İsmail Fennî üstadımızın cevaplarını arz edeceğiz:

İtiraz 15: İsmail Fennî Beyin vahdet-i Vücûd ve Muhiddin Arabî adlı eserinden:

Mu'teriz şöyle diyor:

«Füsûs sâhibi Füsûs'un mukaddimesinde Resûlullah Efendimizin bu kitabı kendisine vererek nâs beyninde işaasını emr ettiğini bir eser-i cünûn addediyor. Hazreti Peygamber (S.A.V.) vefâtından 600 sene sonra âhir-i hayatına kadar 23 sene müddetle temhid ettiği milletini hedm eden bir şeyi emretmez. Bu rüyâya ancak ahmaklar inanır.» diyor:

Cevâb:

Hazreti Şeyhin mertebesini bilmek, onun kelâmını anlamağa tevekküf eder. Halbuki mu'teriz kendisinin ilm-i bâtındaki haz ve nasîbi hiç mesâbesinde olduğunu akval-i sahîfesile isbat etmiştir. Çünkü ne vahdet-i vücûdun hakikatını, ne de İmâm-ı Gazalî'nin bu bâbtaki itikadını anlayamadığı yukarıda geçen beyânları ile tahakkuk etmiştir. Binaenaleyh Hazreti Şeyhi yalancılık ve cinnet ile ittiham etmesi cür'ettir. Müşarünileyhin mertebe ve şânı bu gibi isnatların vâsıl olamayacağı bir derecede âlidir.»

Sofiyyenin en büyük ve şanlı inkârlarından Hâfızı Şam Muhiddin Zehebi bile:

«Muhiddin Arabînin bilerek yalan söyleyeceğini aslâ zannetmem» demiştir. Sonra bir şeyi de unutmamak gerekir. Resûl-i Kibriyâ:

« Her kim beni gördü ise sahîhtir. Çünki İblis benim sûretimde temessül edemez» buyurmuşlardır. Bu itibarla Şeyhi Ekberin Resûl-i İibriyâyı gördüğü şüphe götürmez. Nebi-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin bâzı ha-

kikatların ve sırların açıklanmasının vakt-i merhuma bırakmaları pek tabiî ve muvafıktır. Çünkü bunları hüsn-i kabule istidât zamana mütevakkıftır. İşte o zaman Şeyhi Ekber (K.S.) devrine rastladığı için kendisini bâzı hakaikin ifşâsına me'mur kıldı.

Efendimizin, kavmini henüz putlara tapmaktan kurtarmak ile meşgul olduğu sırada meselâ, Cenâb-ı Hakkın cümle eşyâda mütecelli olduğunu âmme-i nâsa anlatmaya kalkışması elbet maslahatlara muvafık olamazdı. Zirâ Ebû Süfyânın Mekkenin fethinde kendisine kabul-i İslâm teklif olunduğu vakit:

«Eğer Allahtan başka Allah yoktur, dersem bu kadar putları ezcümle Lât ve Menat'ı ne yapayım? Onlardan nasıl geçeyim?» dediği ma'lûmdur. Bu vesile ile şu hususa işâret etmiş de olalım. Bütün mükevvenât bizatihi Hak Teâlâdan gayrı bir vücûda malik değil iseler de bunlar birer «vech-i hastır», ehl-i hakikat indinde de vech-i hâs'a tapmak küfür olur.

Demek oluyor ki, Resûl-i Kibriyânın halkı putperestlikten halâsla cihad ettiği devirlerde vahdet-i vücûd sırrının açıklanması yanlış telâkkilere yol açabileceğinden mahzurlu idi.

Esasen vahdet-i vücûdu lâyıkı ile anlamak herkesin kârı da değildir. Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz, nâsa mertebe-i akl ü iz'anlarına göre söz söylemekle emir olunmuştur.

Abdülkadir Geylânî Hazretleri «Esrârü'l - Esrâr» ünvanlı kitabının baş tarafında tevbe bâbında «Tahkik, ilimlerden bâzıları suret-i mesture gibidir» buyurmuşlardır. Bunu ancak ulema-i billâh bilir. Onu söyle-

dikleri vakitte ancak Cenâb-ı Haktan gaafil olanlar inkâr eder, hadîs-i şerîfini zikir etmişlerdir.

Bu ilm nedir? derseniz...

Bu, İki Cihan Serverinin kalbine leyle-i mi'raâçta tevdi olunan sırdır ki, onu ancak ashab-ı mukarribîn ile ashab-ı soffa bilir. Resûl-i Ekrem bu nevi ilimleri avâmı nâstan kimseye açmamıştır. Şurası bir hakikattir ki mazhâriyeti gereği Şeyhi Ekber kadar hiç kimse hakaiki ilâhiyeyi açık seçik ortaya koymamıştır. Hattâ yine sırf mânevî görevlerdeki farklılık sebebiyle İmâm-ı Gazalî dahi Şeyhi Ekber kadar tevhîd sırlarını pervâsızca yaymamıştır.

Bu bahsin başında mazhâriyyetleri aynı olan iki velîden bahsetmiştik. Hattâ bu mebhasın başlığı bile kısmen odur. Bu velîler Gavsü'l - Âzam Abdülkadir Geylânî (K.S.) ile, Şeyhi Ekber Muhiddin Arabî hazretledir. Kanımızca Risâle-i Gavsiyyede de bir çoklarının idrâk mertebelerini aşan derin cümleler vardır. Nitekim bu idrâksizlere karşı Âtiyye-i Sübhâniye şârihi Cebbârzade de bâzı açıklamalar yapmağa gerek görmüştür.

Gavsü'l - Âzamın Rabbi ile mükâlemelerinin bir yerinde Cenâb-ı Yezdân, yüce velîsine aynen meâlen şöyle buyurmaktadır: «Cenâb-ı Hakka, yâni bana yakın olmak bile bâzı kullarım için günâh sayılmıştır.»

Vehle-i ulâda Hak Teâlâ Azze ve Celleye yakınlık en büyük müjde ve ihsân iken, bunun bâzı merâtib ehlinde günâh sayılması gârib gibi görülür.

Halbuki bundaki maksud-ı ilâhî şudur: Cenâb-ı Hakka yakın olmak demek, Allah ve kul diye iki varlığın vücûdünü istilzâm eder. Bu ise tevhîd yerine ikiliğe

giden şirk-i hafî yoludur. Hakikatta Hak Teâlâdan özge varlık yoktur. Öyle olunca kim, kime yakın olacaktır?

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin hadîs-i şerîften mülhem olarak sekir hâlinde tekrarladığı beyti biz de meâlen tekrar edelim: «Eğer benim cürmüm nedir ki, bunca zaman benden kaçtın dersen, kendine hâlâ vücûd vermekliğin öyle bir suçtur ki hiç bir günâhla ölçülmez.»

Hakikaten de öyledir:

«Varlık ona yaraşır, ez gayrı Hak fenâda.»

Zannederiz ki, ihtiyârî mevt hakkında Âtiyye-i Sübhâniyyede yer alan yüce mânâları da anlayışımız nisbetinde izaha çalıştık. Okurlarımız bu mebhasın muhtevâsı üzerinde durur da bu ilâhî esârı düşünürlerse buna vesîle olmakla belki ilâhî rahmet kusurlarımızı bağışlar.

— SON —

"YA RABBİ. HANGİ NAMAZDIR Kİ, BENİ SANA YAKLAŞTIRIR.. CENAB-I ALLAH BUYURDU Kİ: YA GAVSÜLAZAM. BANA YAKIN OLAN NAMAZ ODUR Kİ. O NAMAZDA BENDEN GAYRISI OLMAYA. NAMAZ KILAN DA BENDE KAYBOLA."

BU MERTEBEDEKİ EVLİYAULLAHIN KURB-İ FERAİZ VE KURB-İ NEVAFİLİN TECELLİSİ İLE CİSİMLERİ RUH OLMUŞTUR. ZAHİRİ YAŞAMLARINI İSTER RUH, İSTERSE CİSİM ŞEKLİNDE SÜRDÜRÜRLER. ZATEN MEVT-İ İHTİYARİNİN SIRRI DA BUDUR.

GEYLANİ TİCARET
ULUÇINAR YAYINLARI

Fiatı : 20 Lira